

İBRAHİM ALEYHİSSELÂM VE GEÇİRDİĞİ İMTİHANLAR	5
Hazreti İbrahim'in On Sünneti	6
Saç	6
Bıyıkların Kısıtılması	6
Sünnet Olmak	7
Sünnetin Yaşı	7
Tırnakları Kesmek	7
Tırnak Kesmenin Şekli Ve Günü	8
Namazda Hazret-İ İbrahim'e Salavât Okunmasının Sebebi	9
Kız Çocuklarının Evlâdı Da Kişinin Zürriyetidir	9
Ka'be-İ Muazzama Sevâb Ve Emniyet Yeridir	10
Haccın Sildiği Ve Silemediği Günahlar	10
İsmail Aleyhisselâm'ın Mekke'ye Yerleşmesi	11
Hazret-İ İbrahim Ve İsmail Aleyhisselâm'dan Alınan Ahid	12
Beytimi Temiz Tutun	13
Temizlik Bakımından Bütün Mescidler Ka'be Hükümündedir	13
Beytullah'a Girmenin Şartları	13
Kalb Temizliği	14
Hazret-İ İbrahim'in Duası	14
Taif Şehrine Bu İsmi Verilmesinin Sebebi	14
Rızık Dünyevî Bir Nimettir	15
Allah Mühlet Verir Ama Asla İhmâl Etmez	16
İstidrâc	16
Cehennem, Allah'ın Kereminden Dolayı Yaratıldı	16
Ka'be Tarafından Tavaf Edilmek	16
Ka'beyi Kasteden Baba İle Ka'benin Rabbini Görmeye Niyetlenen Çocuk	17
Hazret-İ İbrahim'in Duası	17
"Beytten"	18
Kâbenin Temelleri Ne Zaman Atıldı?	18
Âdem Aleyhisselâm'ın Kâbeyi İnşâ Etmesi	18
Tufanda Beyt Dördüncü Kat Semâya, Hacer-İ Esved De Ebû Kubey's Dağına Kaldırıldı	19
İbrahim Aleyhisselâm'ın Kâbeyi Bina Etmesi	19
Hacer-İ Esved	19
Hacer-İ Esved'in Dünyâya Gelişi Hakkındaki Rivayetler:	20
Hediye Olarak Gelen At	20
İbrahim Aleyhisselâm Süryânice Konuşurdu	20
Efendimiz (S.A.V.)'in Hacer-İ Esved'i Yerine Koyması	21
Altından Daha Değerli Hazine	21
Kâbenin Kapısı Neden Yüksekliktedir?	21
Abdullah Bin Zübeyr (R.A.)'in Kâbeyi Efendimiz (S.A.V.) Hazretlerinin Buyurdıkları Gibi Bina Etmeleri	22
Haccâc Kâbeyi Eski Haline Getirdi	22
Harun Reşid'in Kâbeyi Yeniden Bina Etmesine Fetva Verilmedi	22
Tarih Boyunca Kabe Kaç Kere Bina Edildi?	22
Kâbenin Altı Ve Üstü Beytten Sayılır	23
Mekke'ye Ümmü'l-Kurâ Denilmesi	23
Kabul İle Tekabbel Kelimelerinin Arasındaki Fark	23
Allah Semî Ve Alîmdir	23
İbâdetten Sonra Dua Etmek Vâcibtir	23
Bizi Müslümanlardan Kıl	24
Zürriyetin Hayırlı Olması İçin Dua	24
Dünyada İnsanların Kısımları	25
Ahmaklar Olmasaydı Dünyâ Harap Olurdu	25
Haccın Menâsiki	25
İbrahim Aleyhisselâm Ve Hz. İsmailin Tevbe Etmesindeki Hikmet	25
Tevvâb İsmi Şerifinin Hikmeti	26
Efendimiz (S.A.V.) İçin Yapılan Dua	26
Azîz Olmanın Şartları	27
Hakîm Ve Hikmet	27
Hikmet Dolu Sözler	28

Peygamberlerin Gönderilmesindeki Hikmet	28
Mürşidi Kâmile Duyulan İhtiyaç Ve Onun Vazifesi	28
İbrahim Aleyhisselâm'ın Milletinden Ancak Beyinsizler Yüz Çevirir	29
İbrahim Aleyhisselâm'ın Teslimiyeti	29
İbrahim Aleyhisselâm'ın Doğumu	30
İbrahim Aleyhisselâm'ın Tefekkürü Ve Arayışı	30
İbrahim Aleyhisselâm'ın Arayışı Hakkında İhtilaf	31
İbrahim Aleyhisselâm'ın Tefekkürü	31
İbrahim Aleyhisselâm'ın Vasiyeti	32
İbrahim Aleyhisselâm'ın Erkek Evlâdı	32
Yakûb Aleyhisselâm	32
Yâkûb Aleyhisselâm'ın Doğumu	32
Yâkûb Aleyhisselâm'ın Vasiyeti	33
Efendimiz (S.A.V.) Hazretlerinin Akrabalarını Uyarması	33
Hüsnü Zan İle Beraber Ahlak Ve Amel İslâh Edilmelidir	33
Amca Baba Gibidir	35
Herkesin Günahı Kendisinedir	35
Sûra Üfürüldüğü Zaman Nesebin Faydası Olmaz	35
Ümmeti Kurtaran Sâlih Ameller	36
Ne Güzel Buyurmuşlar:	37
Hanîf Dini	37
Tefsir	37
Hanif	38
Biz Bütün Peygamberlere İman Ederiz	38
Peygamberlerin Arasında Ayırım Yapmayız	39
Eğer Yahudî Ve Hıristiyanlar İman Ederlerse Aranızda Birlik Ve Beraberlik Olur	39
Yahudî Ve Hıristiyanlar Şikak Ve İhtilafın İçindedirler	39
Yahudî Ve Hıristiyanlara Karşı Allah Müminlere Yardım Edecektir.	39
Hazreti Osmânın Şehâdeti	40
Allah'ın Boyası	40
Vaftiz	41
Allah İçin İbâdet	41
Kulun Dört Vakti Ve Hâli	41
Kıyamet Gününde Evliyâullah Ve Hasımları	42
Hz. İbrahim, İsmail, İshak, Yâkûb Ve Esbât Yahudi Veya Hıristiyan Değildiler	43
Bu Âyeti Kerimenin Sebeb-İ Nüzulü:	43
Yahudî Ve Hıristiyanlar Tarihî Bir Yanlışlık İçindeler	43
Yahudî Ve Hıristiyanlara Verilen Cevap	44
Yalan Yere Şahidlik	44
Herkesin Ameli Kendisinedir	44
Ecdadının Güzel Amelleri Size Fayda Vermez	45
Behlûl Dânenin Harun Reşîdi Uyarması	45
İhlas	45
Riya Ve Riyakâr	45
Sultanları Karşılama İçin Kesilen Hayvanın Durumu	46
KIBLE	46
Kible	47
Kible Ve Mekân	47
Yahudilerin Mağribi Kible Edinmelerinin Sebebi	47
Hıristiyanların Meşriki Kible Edinmelerinin Sebebi	47
Müslümanların Kiblesi Kâ'be-İ Muazzama'dır	48
Yahudi, Müşrik Ve Münafıklara Sefih Denilmesinin Sebebi	48
Ümmet-İ Merhumenin Peygamberlere Şehâdeti	48
Alâ Ve (Lâm) Cer Harflerinin Kullanılması	48
Ümmet-İ Muhammed'in Şahidliği Hakkında Bir Rivayet	49
Ümmeti Muhammed, Efendimiz (s.a.v.)'İN Nuruyla Şahidlik Etmektedirler	49
Ümmet-İ Merhumenin Şerefi	50
İmam Gazâlî Hazretlerinin İsrâiloğullarının Nebilerine Benzerliği	50
Tefsir:	51
Allah Ma'rifet İle Vasıflanmaz	52

Kıblenin Değişmesi Ehli İmana Zor Gelmez.....	52
Allah İnsanlara Rahmet Edicidir.	52
Rivayet Olundu:.....	52
Seven Sevgilisinden Gelenlere Katlanır Zikrolundu Ki:	53
Musa Aleyhisselâm:	53
Efendimiz (S.A.V.)'In Kıblenin Değişmesini Temenni Etmesi	53
Tefsir:	54
Sebebi Nuzûlü	54
İlk Neshedilen Şeyler.....	54
Yüzünü Mescid-İ Harâm'a Doğru Çevir.....	55
Yahudî Ve Hıristiyanlar Kabe'yi Kible Edinmezler	55
Kitap Ehli, Çocuklarını Tanır Gibi Efendimiz (S.A.V.) Hazretlerini Tanıyorlardı	56
Allah'tan Gelen Hakdır.	57
Kulluk Mertebeleri	57
Hikâye	57
Kabe'den Maksat Kâbenin Rabbidir	58
Her Ümmetin Bir Kıblesi Vardır	58
Hayra Koşun	59
Her Nerede Olursanız Mescidi Harama Dönün	59
Kâbenin Kible Olmasının Bâzı Hikmetleri.....	59
"Ve Benden Korkun."	60
Kible Bir Nimettir.....	60
Vehbî Ve Kesbî Nimetler	60
Peygamber Efendimiz (S.A.V.) Başlı Başına Büyük Bir Nimettir	61
Allah'ı Hatırlamak	61
Şükredin.....	62
Nankörlük Etmeyin	62
Bu Ümmetin İsrâiloğullarından Üstünlüğü.....	62
Zikrin Çeşitleri.....	63
Lokman Aleyhisselâm'ın Oğluna Nasihati	63
Sabır Ve Namaz İle Yardım Dileyin	63
Allah Sabredenlerle Berabedir.....	64
Bütün İbâdetlerin Başı Sabırdır	64
Sabreden Ve Allah İçin Birbirlerini Sevenlerin Mükâfatı	65
Allah Yolunda Öldürülenlere Ölü Demeyin	65
Rûh Kendi Nefsiyle Kâim Olan Bir Cevherdir.....	66
"Ben" Nedir?	66
Ruh, Nefis, Hayat Ve Ölüm.....	66
Berzah Âlemi.....	67
Rüyâ'da Yeme Ve İçme	67
Te'vilât-İ Necmiyyeden Tasavvuf! Manâlar	68
İmtihanlar	68
İmam Şâfî Hazretlerine Göre Bu Âyetin Tefsiri.....	68
Çocuk Vefat Ederse	69
Sabredenleri Müjdele.....	69
İstircâ'nın Faydalan.....	70
Musîbet Ânında Okunacak Dua.....	70
Kalb İle İstircâ'	70
Hikâye	71
Hayret Vadisi.....	72
Safa ve Merve.....	72
Safa İle Merve Tepelerine Dikilen Putların Hikâyesi.....	72
Safa İle Merve'nin Arasında Sa'y Yapmanın Hikmeti	72
"Allah Şâkirdir" Demenin Manâsı	73
Süfyân-İ Sevrî'nin Haccı.....	73
Kalb İlede Kabe'ye Yönelmek Lazım.....	74
Te'vilât-İ Kâşâniyye'den Tasavvuf? Manâlar	74
Allah'ın İndirdiğini Gizleyenler Melundurlar	75
Halkı Sapıtmaktan Tevbe Etmenin Şartları	76
Lanet.....	76

Kıyamet Gününde Kâfirler Birbirlerine İânet Edecekler	76
Melunların Azabları Hafifletilmez	76
Kâfirlerin Ebediyyen Cehennemde Kalmalarının Hikmeti?	77
Yahudilerin Hakikatı Gizlemelerinin Sebepleri.....	77
Balık Avlama Hikâyesi.....	77
Belâ, Reis Ve Mürşidlerin, Zulüm Ve Dalâletinden Gelir.....	77
Allah Birdir.....	78
O Kelimesinin Allah'a İsim Oluşu.....	78
Vazife Ve İbâdetde Timur Gibi Ol	78
İsm-i A'zâm	79
Allah'ın Birliğine Delil	79
Sebeb-İ Nüzul.....	79

İBRAHİM ALEYHİSSELÂM VE GEÇİRDİĞİ İMTİHANLAR

Şunu da hatırdı tutun ki, bir vakit İbrahim'i rabbi birtakım kelimât ile imtihan etti. O, onları tamamlayınca,

- "Ben seni bütün insanlara imam edeceğim" buyurdu.

(İbrahim:)

- "Yâ rabbî! Zürriyetimden de..." dedi.

(Allahü Teala) Buyurdu ki:

- "Benim ahdime zâlimler nail olamaz" 124

Ve o vakit Beyt-i Şerifi insanlar için dönüp varılacak bir sevabgâh ve bir dar'ul-eman kıldık. Siz de Makâm-ı İbrahim'den kendinize bir namazgah edininî.

Ve İbrâhîm ile İsmail'e şöyle ahd verdik:

- "Beytimi hem tavaf edenler için, hem ibâdete kapananlar için, hem rükû ve sücûda varanlar için tertemiz bulundurun" 125

Ve o vakit İbrâhîm,

- "Yâ Râbî Burasını emin bir belde kıl ve ahalisini envâ-i semârâtan merzûk buyur; Allah'a, âhret gününe iymân eyleyenlerini..." dedi.

Buyurdu ki:

- "Küfredeni dahi merzûk eder de, az bir zaman hayattan nasip aldırırım ve sonra ateş azabına muztar kılarım ki, o ne yaman bir inkılâbdır!.." 126

Şunu da unutmayın ki, bir zamanlar İbrahim'i imtihan etti."

Küçük yaşta ölen Müslüman Çocukların Kefli Hazret-i İbrahim ile Eşi Hazret-i Sâre'dir

Kurtubî, tefsirinde buyurdu: İbrahim kelimesi Süryânicidir. Mâverdî de bunu zikretti. Arabça ise, İbni Atiyye'de hikâye olduğuna göre, manâsı, merhametli ve şefkatli baba demektir. Süheyli ve âlimlerin çoğunun üzerine ittifak ettiklerine göre, Arabî ile Süryânî arasında bir kelimedir. Veya lafız bakımından birbirlerine yakındır. Görmüyor musun? İbrahim, kelimesinin tefsiri, merhametli baba demektir. Hazret-i İbrahim'in çocuklara olan merhametinden dolayıdır. Bundan dolayı Hazret-i İbrahim ile eşi Hazret-i Sâre, küçük yaşta ölen mü'minlerin çocuklarının kefli (koruyucuları) kılındılar. (Küçük yaşta ölen Müslümanların çocuklarına Hazreti İbrahim ile eşi babalık ve annelik etmektedir). Bu hizmetleri tâ kıyamete kadar sürecektir. Tezkiretü'l-mevtâ'da buyuruldu: "Hazret-i İbrahim'in ismi, İbram idi. Sonra adına he harfi eklendi. Süryânî he harfi, tefhim ve saygı ifâde eder.

"Rabbi," Zamir, İbrâhime racidir. Mefûl, rütbeten muahhar da olsa, lafzen takaddüm etti. Mef ûlün takdim edilmesinin sebebi tefhîm ve saygıdır. Çünkü, zihin, İbrahim Aleyhisselâm, mübtelâ kılındığı şeye gidip onu hemen öğrenmek için iştîyak duymaktadır. Yâni İbrahim'in imtihan edildiği zamanı hatırlayın, demektir. Vaktin hatırlanmasından maksat, o vakit içinde meydana gelen hadiseleri, hatırlamaktır. Zira vakit, o hadiselere, şâmilidir. O vakit hatırlanıp göz önüne tutulduğu zaman, orada yaşananlar, bütün tafsilâtiyle göz önünde canlanmaktadır. Sanki insan, o hadiseleri ayânen aşikâr görüp müşahede etmektedir. İbtîlâ, aslında, ihtibâr, haber almak ve denemektir. Yâni, kendisinden haber alınan zatın halinden haber istemektir. Yapılması ve terkedilmesi zor olan işlerde imtihan etmek ve denemek manasındır. Bu ise hakikî bakımdan haber kendisine vâkıf olmadığı işlerde tasavvur edilir. Amma Alim {herşeyi hakkıyla bilen} ve habir {herşeyden hakkıyla haberdâr} olan Allahü Teâlâ hazretlerinden ise bu imtihan, mecazidir. Allah'ın kulundan dilediğini ve kulun kendisinin irâde-i cüziyesiyle iştahla arzuladığı iki işten birinin kuldan meydana gelmesinin mümkün olmasıdır. Allah, burada kulundan meydana gelecek olan hadisede onu imtihan etmektedir ki, ondan meydana gelen hadiselerden dolayı onu cezalandırmak veya mükâfatlandırmak için imtihan etmektedir. Allahü Teâlâ, ezeli olan ilmiyle İblisten küfrün meydana geleceğini biliyordu. Ama bilgisine göre hemen ona lanet etmedi. İblis, küfrü irtikâb ettikten sonra Allah, ona lanet etti. (Bâzı)" kelimeler ile,"cemiidir. Kelime ise: "Müfred manâya vaz edilen (konulan) lafızdır. Kelimeler ise, dizilmiş lafızlara denir. Lakin bâzı kere kelime, altındaki manâ için kullanılır. Çünkü düşüncenin varlığında ve akıl erdirmede, dâl (delâlet eden kelime ile) medlul (o kelimenin delâlet ettiği mefhum ve manâ) arasında, kesafet, karışmışlık ve bağımlılık vardır. Allahü Teâlâ buyurduğu gibi:

Rabbinin sözü hem doğrulukça, hem de adaletçe tamamlanmıştır. O'nun sözlerini değiştirebilecek hiç kimse yoktur. O, işitendir, bilendir.¹Yâni kadıyye ve hüküm olarak. Allahü Teâlâ'nın:

Deki: "Eğer Rabbimin sözlerini yazmak için deniz mürekkep olsa, Rabbimin sözleri tükenmeden önce, deniz muhakkak tükenecekti, bir mislini daha yardımcı getirsek bile.² Âyet-i kerimesinde ise, Allah'ın kelimesinin manâlarını yazacak olursanız, demektir. "İbrahim onları tamamladı,"

Yâni onları hakkıyla ikâme etti. Tefrite girmeden onları en güzel şekilde edâ etti. Bundan dolayı, imtihan edildiği şeyi tamam olarak edâ eden Hazreti İbrahim'den başka kimse yoktur, denilir. Allahü Teâlâ hazretleri, İbrahim Aleyhisselâm'a beraat yazdı. Ve şöyle buyurdu: Ve çok vefakâr olan İbrahim'in sahifelerindekiler?³

¹ El-En'âm:6/115

² El-Kehf: 18/109

³ En-Necm: 53/37

İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/17-20.

Hazreti İbrahim'in On Sünneti

kelimeler, tefsirlerde değişik şekillerde tefsir edilip yorumlandı.

(Birincisi) İbrahim aleyhisselâm'ın sünneti olan on şeydir.

İbnü Abbas hazretleri buyurdular: On şey vardır ki, onlar, İbrahim Aleyhisselâm'ın şeriatinde farz, bizde sünnettir. O, on şeyin beşi, baş ile (yani insanın başıyla) ilgilidir. Onlar:

1 -Mazmaza (abdeste ağıza bol bol su vermek, ağız temizliği yapmak)

2-Istinşâk (burna sur vermek, burun temizliği yapmak),

3-Saçı bölmek (temiz tutmak ve taramak),

4-Bıyıkları kısaltmak,

5-Misvâk kullanmaktır. (Ağız ve diş temizliğini yapmaktır).

Bedende olan beş vazife :

1 -Sünnet olmak,

2-Etek traşı olmak,

3-Koltuk altlarını temizlemek,

4-Tımaqları kesmek,

5-Su ile istincâ etmektir. Yâni bevil ve pislik yerini (ön ve arka mahalleri) su ile temizlemektir.

Bunlardan açıklamaya muhtaç olanları elbette açıklayacağız. Biz deriz ki, başın saçlarının bölünmesi, ikiye bölünmesi demektir. (1/221)⁴

Saç

Müşrikler, saçlarını başlarında bölüyorlardı. Kitab ehli ise, saçlarını, sarkıtıyorlardı, yani alınlarının üzerine bırakıyorlardı. Onu kısa tutuyorlardı, ona nâsiye saç denirdi. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, kendisine ilâhî bir hüküm gelmeyen bu konuda kitab ehlinin şeklini muvafık görmüştü. Onların kitablarında bu bir emir olabilir ihtimali ile... Fakat Cebrail Aleyhisselâm indi, saçın ortadan ikiye bölünmesini ona emretti.

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri çoğu kere, saçlarını bırakırdı, (kökten kazıtarak) traş olması yoktu. Lakin İmam Gazâlî hazretleri, bu bizim zamanımızda saçı fazla uzatmayı mekruh görmüşlerdir. Çünkü saçı uzatmak bâzı alevîlerin şîari (alâmeti farikası)dır. Eğer saçını bırakan kişi alevî değil ise, onlara karışmış ve benzemiş olur.

"Cinâyetü'z-zahîre"de zikredildi: Saçı, kıvrıkcık kıvrıkcık yapıp dalgalandırmak, saçları (yani ondüle) yapmak, erkeklere haramdır. Çünkü erkeklerde, saçları uzatıp lüle lüle yapılması, fesadlıklara yol açmaktadır.

Zikredildi: Bir şahıs oğlunu Ebû Bekir (r.a.) hazretlerinin meclisine götürdü. Başının saçlarından bir kısmı traş edilmişti, diğer kısmı kesilmemişti. Hazret-i Ebû Bekir'in, o adamın öldürülmesini emrettiği (söylenir). Adam tevbe etti. Bir daha oğlunu bu hale sokmayacağını beyan etti, Ebû Bekir (r.a.) hazretleri onu bağışladılar.

Şeyh Üftâde Efendi (k.s.) hazretleri buyurdular: Hazret-i Ebû Bekir hakikatte onun Öldürülmesini emretmedi. Belki onun yapmış olduğu işin, katli gerektiren bir hal olduğunu ona beyan ettiler. Bunun bir benzeri Ebû Yusuf'un meclisinde cereyan etti. Ebû Yusuf'un meclisinde Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin, kabak sevdiği zikredildi. Adam'ın biri, ben kabak sevmiyorum, dedi. Ebû Yusuf o adamın öldürülmesine fetva verdi. Adam tevbe etti bu düşüncesinden döndü ve af olundu.⁵

Bıyıkların Kısaltılması

Bıyıkların kısaltılması, onların makas ile kırılarak kesilmesi demektir. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri her cuma günü. cuma namazına çıkmadan önce bıyıklarını kısaltırdı.

İmam Nevevî hazretleri buyurdular: Bıyıkların kısaltılmasında muhtar olan (tercih edilen), dudakların çevresi, görüleceği şekilde kısaltmaktır. Kaşlar gibi olurlar.

İhyâ-u Ulûmiddin'de buyuruldu: Dudakların çevresini kapatmayacak şekilde iki yana sarkmakta bir beis yoktur. Hazret-i Ömer (r.a.) ve başkaları böyle yapmıştır. Bu şekilde yapmak dudakları ve ağızı kapatmaz ve yemek bulaşığı da üzerinde kalmaz.

Mücâhidler (savaşanlar) için "dârü'l-harb"de (İslâmî idare olmayan ülkede) tırnakların uzatılması gibi, bıyıkların uzatılması da mendub'tur. Her ne kadar tırnak ve bıyıkları kesmek İslâm fıtratından ise de, savaşta düşmanların gözünde heybetli görünmek için, bıyık ve tırnakların uzatılması mendub'tur.

Sünnet olan, bıyıkların kısaltılmasıdır. Kazılarak traş edilmesi, ise sakalın traş edilmesi gibi mekruhtur. Hadîs-i şerifte buyuruldu: Bıyıklarınızı kısaltın, sakallarınızı kısıltıktan muaf tutun '(uzatın),⁶ Bıyıkları kısaltmak, onları kesmek ve kırpmaktır. Affetmek ise, serbest ve hali üzere terk etmektir. Sakalları traş etmek çirkindir. Belki müsle (bir canlının uzuvlarını keserek ona işkence etmek gibi,) haramdır. Saç traşı (başının saçlarını) traş etmek

⁴ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/20.

⁵ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/21.

⁶ Ziyadetül-camius'sagîr, muhaddis no: 1278

kadınlar hakkında müsle olup yasak edildiği, erkeklere benzetme olduğu ve süslerini yok etmek olduğu gibi, erkekler için de, sakal traşı olmak müsle, kadınlara benzeme ve kemâlin (aslı güzelliği) yok etmek mânâsına gelir.

Fakihler şöyle buyurdular: Zamanı geldiğinde sakal bırakmak güzellik, traş etmekse onun kemâlini ve olgunluğunu elden kaçırmaktır. Meleklerin teşbihlerinden biri şudur:

"Erkekleri sakal ile tezyin eden (olgunlaştıran); kadınları, kakül, zülûf ve saç örükleriyle süsleyen Allah, noksan sıfatlardan münezzehtir."

Keşşaf'ta erkeklerin övülme makamında şu âyeti kerime şöyle buyurdu: Erkekler, kadın üzerine idareci ve hakimdirler.⁷ Onlar, sakal ve sarık ehli dirler.

Nisâbü'l-İhtisâb'da buyuruldu: Erbabının, üzerinde hesap vereceği işlerden biri de, erkeklerin sakallarını traş etmeleri ve kadınların da erkeklere benzemek için saçlarını traş etmeleridir.

Sakaldan bir tutamdan fazla geleni kesmekte bir beis yoktur. Zira Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, sakalını uzunluğuna ve enine tutardı. Bir tutamdan fazla geleni keserdi. Zira ifrad derecesinde uzun olan bir sakal, insanın fitratını bozar. Uzun sakal gıybetçilerin diline düşer. Dedikoducuların, ileri geri konuşmalarına sebep olur. Bu niyetle, söz konusu duruma düşmekten kaçınmanın bir sakıncası yoktur. Ak düşen (beyaz olan) kılları yolmak mekruhtur. Zamanımızda bâzılarının yaptıkları gibi, saç ve sakalının beyazlarını yolup, genç görüntüsü vermek mekruhtur.

Hafız buyurdu:

Siyah kılın defteri dürüldü. Artık yüzünde sıyâh kıl noksan olmaz, yüz kere seçsen ve yolsan bile...

Yâni çünkü sakalının siyahlık defteri dürüldü. Ve beyaz olmağa başladı. Beyazlarını birer birer çekip koparmakla beyazdan kurtulup gururlanmanın faydası yoktur. İnsaf gerek!

Arabî beyt:

Üstünü siyaha boyuyor.

Altında beyazları çıkıyor.

Altı bozuk olan bir şeyin üstünde hayır yoktur.⁸

Sünnet Olmak

Amma sünnet, zekerden (erkeklik âletinden), fazla olan derinin kesilmesidir. Âlimlerin hepsi bu sünnetin müekked sünnetlerden olduğu görüşündedirler. (1/222) Sünnet olmak İslâm fitratındandır. Erkekler için sünnetin terkilmesine asla yol yoktur. Ancak sünnetli olarak doğarsa o hariç. Peygamberlerin hepsi gerçekten sünnet olmuş ve göbekleri kesik olarak doğmuşlardır. Onlara bir şeref ve ikram olarak sünnetli ve göbekleri kesik olarak doğmuşlardır. İbrahim Haliü'llah Aleyhisselâm hariç... İbrahim Aleyhisselâm, yüz yirmi yaşında iken veya yüzseksen yaşında iken. kör bir keser ile kendi kendisini sünnet etti. Kendisinden sonra gelenlere sünnet için örnek oldu.⁹

Sünnetin Yaşı

Sünnetin yaşında ihtilâf olundu. Âlimler şöyle buyurdular:

1 -Bulûğ çağına kadar sünnet olmak mecburî değildir. Çünkü sünnet temizlik, temizlik ise âkil balığ olmakla başlar.

2-On yaşına balığ olduğu zaman sünnet edilir.

3-Yedi yaşında iken sünnet edilir.

4-Yedi yaşından on yaşına kadar sünnet edilir.

5-Heddâdî buyurdular: Doğumunun yedinci gününden on yaşına kadar sünnet edilir. Bulûğ çağına kadar sünnet olmayı terketmek mekruhtur.

6-Ebû Hanîfe hazretleri, sünnet olmanın çağından tevakkuf etmişlerdir. (Bir şey söylememişler.)

7-Yaşlı iken Müslüman olan bir kişinin seksen yaşına kadar sünnet olması müstehabtır

8-Hasan Basri hazretlerinden rivayet olundu: İhtiyar bir kişi Müslüman olduğu zaman, onun sünnet olmamasında bir beis yoktur. Hasan Basri hazretleri, onun şahadetini, zebihasını (kestiği kurban ve av hayvanını), hac ve namazını reddetmez. Ve buyurdu: İbnü Abdilber ve âlimlerin çoğu bu görüştedir.¹⁰

Tırnakları Keskme

Tırnakları kırpmak, yani kesmektir. Tırnaktan uzayanları kesmek mendubtur. Çünkü tırnaklarda pislik toplanır ve kirden dolayı cilde (deriye) su ulaşmayabilir. Ve bu yabancı maddelerden dolayı da cünüb kişinin cenabeti

⁷ En-Nisâ: 4/34

⁸ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/21-23.

⁹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/23.

¹⁰ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/23-24.

devam eder. Zira gusül abdestinin farzlarından biri de bedende, iğne ucu kadar da olsa kuru bir yerin kalmamasıdır. Böyle bir kişi yıkandığı halde gusül abdesti almamış olur. Bu haliyle cünübtür. Hatta cenabet onun bütün vücûdunda kalmış sayılır.¹¹

Tırnak Kesmenin Şekli Ve Günü

"Kim tırnakları cuma günü keserek kısaltırsa, Allahü Teâlâ, onu, gelecek cumâ'ya kadar ve üç günde ziyadesiyle belâlardan muhafaza eder."

"Kim tırnaklarını cuma günü keserse o günün misline (öbür cumaya) kadar, korunmuş olur.¹²Yine hadis-i şerifte buyuruldu:

"Kim fakirlikten, göz ağrısı şikâyetinden, alaca hastalığı ve delilikten emin olmak istiyorsa, perşembe günü ikindiden sonra tırnaklarını kessin,¹³

"Makâsîdü'l-hasene"de buyuruldu: Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinden tırnak kesmekle ilgili olarak keyfiyet (kesme şekli) ve tırnakların kesilmesi için belirli bir gün tayin edildiği tesbit edilmemiştir. . Hazret-i Ali'ye mal edilen:

"Senin tırnaklarını kesmede sünnetler ve edebler vardır. Sağ el dir. Sol el ise: dir." Şiiri ise ondan bâtıldır.

(Şiir bilmece gibi görünüyorsa da çok ince manâları kendisinde toplamaktadır. Bu şiirin manâsı şöyledir, önce sağ elin tırnakları kesilir ve şu sıra takip edilir: elin parmak isimlerinin baş harflerini içine almaktadır:

Küçük parmak,orta parmak, baş parmak, yüzük parmağı ve şehâdet parmağı kesilir. Sonra sol elin tırnakları kesilmeye başlanır ve sırayla şu parmakların tırnakları kesilir, parmak isimlerinin baş harfine göre şöyle kesilir: baş parmak, orta parmak,. küçük parmak, yüzük parmağı ve şehâdet parmağı kesilir.") Bu şiir Hazreti Ali'den (geldiği) batıldır. (Makâsîdü'l-hasenin sahibine göre).

Makâsîdü'l-hasene sahibi başka bir yerde de buyurdu: Kim tırnakları birbirinden muhalif (sırayla değil de ayrı ayrı keserse ona göz ağrısı isabet etmez.¹⁴ Hadîs-i şerifini imamlardan sâdece birinden başka kimsede bulamadım. Lakin Hafız Şerif ed-Dimyâtî, bu hadisi bâzı şeyhlerden rivayetle aktarırdı. İmam Ahmed bin Hambel bunu nass (kaynak) kabul ederek tırnakların bu şekilde kesilmesini müstehab kabul ederdi. Makâsîdü'l-Hasenenin sözü bitti.

İmam Nevevî hazretleri, zikrettiler: Tırnak kesmede müstehab olan. ayaklardan önce ellerin tırnaklarından kesmeye başlamaktır. Tırnak kesilirken, önce sağ elin şehâdet parmağıyla başlanır. Sonra orta parmak, sonra yüzük parmağı, sonra küçük parmak ve en son baş parmağın tırnakları kesilir. Sonra sol ele döner. Sol elde küçük parmaktan başlanır, yüzük parmağı ve sonra diğerleri (orta parmak, şehâdet parmağı ve baş parmağın) tırnakları sırayla kesilir. Sonra ayaklara geçilir. Sağ ayağın küçük parmağından başlanır; sol ayağın küçük parmağından bitirilir. (Sağ ayak parmaklarına küçük parmaktan başlanıp sırayla kesilir; sol ayağın parmaklarına ise baş parmaktan başlanıp küçük parmağa doğru sırayla kesilir.) İmam Gazalî hazretleri, İhyâ-u Ulumiddin kitabında bu şekilde zikretti.¹⁵

"Mafsallarını iyice temizleyin.¹⁶Tırnak mafsallarıdır. Parmakların üzerinde olup, kirin içinde toplandığı yerdir. Bu kelimenin müfredi, (parmak boğumu) denir. Bu kelime, be ve cim harflerinin zammesi ve aralarında bulunan ra'nın sükûnüyle şeklinde) okunur. Bu da her mafsalın sırtına (dış tarafına) denir. Parmak boğumlarının sırtına denir. İki akdın parmak bağlantı yerlerinin iç tarafına (iki mafsalın bağlandığı yere) ise, (parmağın el ayasına bitişik olan boğumu) denir. Bu kelimenin cemii, parmakların el ayasına bakan boğum yerleri demektir. Parmakların sırtlarında bulunan boğumların tam karşılığındadır. Boğumlar, parmakların kemikleridir. Her parmakta, iki (parmakların elin dışında görünen boğumu) ve üçte tane de (parmağın el ayasına bitişik olan boğumu) vardır. Baş parmak hariç. Baş parmağın; bir (parmakların elin dışında görünen boğumu) iki tane de (parmağın el ayasına bitişik olan boğumu) vardır. Parmak boğumlarında kirler toplanmasın diye temizlik emir olundu. Zira parmak mafsallarında kirin kalmasıyla kişi cenabet kalabilir. Bu kirler, su ile derinin arasına geçerler. Kurtubî tefsirinde de böyledir.

Mücâhid'den rivayet olundu; buyurdular: Bir ara Cebrail Aleyhisselâm'ın gelmesi yavaşladı. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri sordular:

-"Seni bana gelmekten alıkoyan nedir?" Cebrail Aleyhisselâm: -"Ben size nasıl geleyim ki? İçinizden bâzıları, tırnaklarını kesmiyorlar, bıyıklarını almıyorlar, parmak mafsallarını iyice temizlemiyorlar ve dişlerini misvaklamıyorlar," dedi ve sonra şu âyeti okudu:

"(Cebrail dedi ki: Ey Muhammedi) "Biz senin Rabbinin emri olmadıkça inmeyiz. Önümüzdeki ve ardımızdaki (bütün geçmiş ve gelecek şeyler) ve bunların arasındakiler hep O'nundur. Rabbin de (seni) unutmuş değildir?¹⁷ Sanki şöyle denilmektedir: İbrahim Aleyhisselâm, kelimeleri tamamlayınca Rabbi ne buyurdu?

¹¹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/24.

¹² Kenzül-Ummâl. no: 17241

¹³ Feyzül-kadir, hadis no: 7131

¹⁴ Fethü'l-Bâri şerhü's-sahih-i Buharî; Feyzül-kadir. hadis no: 6129

¹⁵ İhyâ-u ulûmddin c. 1, s. 141

¹⁶ Kenzül-Ummal hadis no: 17239

¹⁷ Meryem: 19/64

Buyurdu: "Ben seni bütün insanlara kılacağım." Buyurdu. "Yâni insanlar için: İmam" Bu güzel hasletlerde sana uyacaklar ve salihler sana tabi olacaklardır.¹⁸

Namazda Hazret-i İbrahim'e Salavât Okunmasının Sebebi

İbrahim Aleyhisselâm, kendi asrının peygamberiydi, amma, kıyamet gününe kadar, bütün insanlar, ona uyacaklar. (Zira yukarıda belirtilen temizlik ile ilgili on madde umumidir.) (İ/223) Onun sözünü yerine getirmek için Allah. Muhammed Mustafa (s.a.v.) hazretlerine şöyle buyurdu:

Sonra da (Habibim Ahmed! Rasûlüm ya Muhammedi) sana: "Hakka yönelen ve müşriklerden olmayan İbrahim'in dinine tabi ol" diye vahyettik."¹⁹ Ve bundan dolayı, tüm din sahipleri, İbrahim Aleyhisselâm'a saygı duyarlar. Ve bütün "Ümmet-i Muhammed" (s.a.v.) ise, namazlarının sonunda İbrahim Aleyhisselâm'a salavât okurlar.

Allahım, (Peygamber Efendimiz hazret-i) Muhammed'e ve âline, rahmet eyle; Hazret-i İbrahim'e ve âline rahmet ettiğin gibi. Muhakkak ki sen hamid ve mecid'sin Allahım, (Peygamber Efendimiz hazret-i) Muhammed'e ve âlini, mübarek kıl; Hazret-i İbrahim'i ve âlini mübarek kıldığın gibi. Muhakkak ki sen hamid ve mecid'sin."²⁰

Bunun sebebinde şöyle denildi:

Biz; Allahım, (Peygamber Efendimiz hazret-i) Muhammed'e ve âline, rahmet eyle." Dediğimiz zaman; bize şöyle denilmektedir: Size alemlere rahmet olan, o yüce Rasûlün gönderilmesini Allah'dan talep eden, İbrahim Aleyhisselâm'dır. İbrahim Aleyhisselâm, şöyle dua etmişti:

"Ey bizim Rabbimiz, bir de onlara içlerinden öyle bir peygamber gönder ki, onlara senin âyetlerini tilavet eylesin, kendilerine kitabı ve hikmeti öğretsin, içlerini ve dışlarını tertemiz yapıp onları pâk eylesin. Hiç şüphesiz Azîz sensin, Hakîm Seni" Basın.²¹ Bu mübarek söz ve dualar, bizi:

Hazret-i İbrahim'e ve âline rahmet ettiğin gibi rahmet et." demeye sevketmektedir. Sonra biz bütün bu nimetlerin, Allahü Teâlâ hazretleri tarafından bize gönderildiğini hatırlayıp: Muhakkak ki sen, hamid ve mecid'sin," diyerek Allahü Teâlâ hazretlerine hamd ve sena etmeye başlıyoruz.

Haber'de geldi: İbrahim Aleyhisselâm, rüyasında çok uzun bir cennet gördü. Ağaçlarının üzerine yazılıydı. İbrahim Aleyhisselâm, bunu Cebrail Aleyhisselâm'a sordu. Cebrail Aleyhisselâm, ona kıssa'yı haber verdi. (Ona Efendimiz s.a.v. hazretlerini ve şerefli ümmetini anlattı.) Bunun üzerine İbrahim Aleyhisselâm şöyle dua etti:

Ey rabbim! Ümmet-i Muhammed'in dili üzere benim zikrimi devam ettir!" Allah, onun duasını kabul etti. İbrahim Aleyhisselâm'ın adını, namazda, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin adının yanına koydu.

Sanki şöyle denilmektedir: Rabbi ona, "Ben seni bütün insanlara imam yapacağım." Buyurduğu zaman; İbrahim Aleyhisselâm ne dedi? Diye sorulmaktadır: Cevaben buyuruldu:

"Zürriyetimden de yapî" dedi.

seni kılacağım" cümlesinde buiunan kef harfi üzerine atıftır. tebğiz (bağız) içindir. kelimesine taalluk etmektedir. Zürriyetimden bâzılarını, kendilerine uyulan ve tabi olunan imamlar kıl, demek istedi. Ancak edebe riâyet için, şeklen emir şeklinde olan bir fiili kullanmaktan kaçındı. Burada bağız'ın tahsis edilmesi, imamlığın eğer hak üzere olurlarsa, bütün zürriyetine açık olduğunu, ama hepsinin imam olamayacaklarının anlaşılması içindir.²²

Kız Çocuklarının Evlâdı Da Kişinin Zürriyetidir

Zürriyet, erkek tarafından nesildir. Bazan, babalan, erkek ve kız çocukları, küçük ve büyük tüm çocukları içine alır. (Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin zürriyeti, kızı Hazret-i Fatma (r.a.) annemizin neslinden gelmektedir.) Âyet kerîmede şöyle buyuruldu:

"Onlar için bir delil de bizim, onların neslini dolu bir gemide taşımamızdır."²³

Bu âyetle, onların gemide yüklü olarç babalan, murad ediliyor. Zürriyet bazan tek bir evlâda da taalluk eder. Şu âyet-i kerîmede zürriyet kelimesi böye bir manâda kullanılmıştır:

"Rabbim! Bana katından hayırlı bir nesil ver."²⁴Yâni salih bir evlâd ver, demektir.

"(Allah) buyurdu.". Bu cümle de istinaftır "Naü olmaz," isabet etmez. zâlimler benim ahdime (nail olmaz!)"

Yâni senin evladının içinde, Müslüman olanlar olduğu gibi olmayanlar da olur. Sana verdiğim ahid, peygamberlik ve halifelik vazifesi olan imamet senin evladından ve başkalarından zalim olanlar için geçerli olmayacaktır. Benim ahdime ancak, zulümden uzak olan kişiler nail olurlar. Çünkü imam, ancak zulme mani olmak için vardır. Nasıl imamın zalim olması caiz olabilir? Eğer caiz olursa şöyle bir ata sözü geldi,"Koyunu kurda teslim eden zulmetmiştir."

¹⁸ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/24-27.

¹⁹ En-Nahl: 16/123

²⁰ Buhari. mevsûatül-hadis no: 3119

²¹ Bakara:2/129

²² İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/27-29.

²³ Yasin: 36/41

²⁴ A!-ilmrâm:3/38

Mu'tezile dedi: Bu âyet-i kerime'ye göre zâlim ve fasık kişinin imameti caiz değildir. Namaz için de öne geçirilmezler.

Biz (Ehl-i sünnet ve'l-cemaat) deriz ki: Burada zâlim kelimesinden kâfirler murad edildi. Zâlim bir imama taat ve sabretmek, ona karşı çıkmaktan daha evlâdır. Çünkü zâlim de olsa bir imâm'a (devlet başkanına) karşı çıkmak, emniyetin (can ve mal güvenliğinin) korkuya değişmesi, kanların dökülmesi, sefihlerin {kötü insanların} ellerinin uzaması, Müslümanlar üzerine kötü hallerin meydana gelmesi ve yeryüzünde fasadın çıkmasına sebep olabilir?

Âyet-i kerime, gönderilmelerinden önce ve gönderildikten sonra bütün zamanlarda peygamberlerin "ismet" günahsız olduklarına ve büyük günahları işlemediklerine delâlet etmektedir.

Şeyh haşiyelerinde, bu âyet-i kerimenin manâsının bahsinde buyurdular: Zalim kişi, zulme devam ettiği müddetçe, imamete nail olamaz. Bir vakitler, zâlim olan kişi, tevbe edip halini islâh ettikten sonra bir daha imamete ehil olmaz, manâsına değildir. Zulüm'den tevbe eden kişi, imamete nail olur. İkisinin (zulme devam edenle zulümden tevbe eden kişilerin) arasındaki fark şudur: Şu anda zâlim olan kişi, imam tayin edilmesinde şu anda taşınmış olduğu maksadı ihlal etmiş olur. O da yeryüzünde zulüm ve fasad çıkartması, insanların malını ve namuslarını korumayı terketmesidir. Fakat eskiden zulüm etmiş olsa bile, sonradan fesatçıların zulmünden yüz çeviren, tevbe eden kişi için. niyeti, zulüm, fesad, insanların can. mal ve namuslarına saldırmak veya koruma vazifesini yapmamak gibi maksatları taşıyan ve bu şekilde yeryüzünü ihlal eden zâlimler ile aynı kefeye konulmaz. Çünkü Günahlarından tevbe eden kişi, günah işlememiş gibidir.

Şeyh Üftâde Efendi (k.s.) hazretleri buyurdu: "Veled-i zinâ'ya velayet verilmez. Buyurdu. Anne ve babamın her birinde, elfazı küfür (insanı küfre götüren sözler) sadır olmadan, beni annemin ilk doğurduğu çocuk kılmasından dolayı Allah'a şükrediyorum."

Aziz Mahmud Hüdâî (k.s.) hazretleri gibi ben de bu şekilde şükrettim: bu fakir (İsmail Hakkı Bursevî hazretleri) ben de aynı şekilde diyorum.

Sahâvî hazretleri, "Makâsîdü'l-hasene," kitabında, "Veled-i zina (zinaya devam eden) cennete giremez." Eğer bu sahih ise, manâsı şöyledir. Anne ve babasının amelini yaparsa demektir. Hadis âlimleri, bu hadisin zahirine hamledilmeyeceği üzerine ittifak ettiler. (1/224)

Bu hadis-i şerifin tevlinde yine şöyie buyuruldu: Veleli zina demek, zinaya devam eden kimse demektir. Çok şahitlik eden sahifelerin oğlu, çok cesur olan, harbin oğlu, Müslümanların çocuklarına, "İslâm'ın evlâdı" denildiği gibi, çok zina edene de evlâdı zina denilmiştir. Yoksa zinâ'dan doğan kişi demek değildir. Sahâvî'nin sözü bitti.

Sonra bu âyet-i kerimede, şu işarette vardır: Kim ahyân (seçkinlerin) derecesine yükselip, insanların kendisine uymasını isterse, yorgunluk, nefis mücâhedesini ve Allah'ın taatine devam etmelidir. Bunlardan ayrılmamalıdır.

Sa'di buyurdu:

Yusuf Aleyhisselâm gibi salih ve temiz Kişi, yılların geçmesiyle olur aziz.²⁵

Ka'be-İ Muazzama Sevâb Ve Emniyet Yeridir

Ve (hatırlayın ki) biz bu Beyt'i, kıldık. Yâni, Habibim Ahmed, Resulüm ya Muhammedi Ka'beyi Muazzamayı kıldığımız vakti hatırlayın. Sevap kazanma yeri," oldu. "İnsanlar İçin,"

Hac ve umre yapanlar için bir ev ve dönüş yeri yaptık. Ondandırılır, sonra sevâb kazanmak için yine ona yönelip gelirler. Yâni Kabe'yi görmek için ona yine yönelirler. Yâni onu haccedenler bir kereden sonra bir daha gelirler veya onlar dönerler sonra onların emsali {onlardan sonra onların benzerleri} gelip Ka'beyi ziyaret etmektedir. Onlar, Allah'ın ehli ve beytinin ziyaretçileri olma noktasında aynıdır. Muhakkak ki onlar, hac ve umre yapanlar, ilk ziyaretçilere (müsâfirlere) benzemektedirler. Sonra gelenlerin yapmış oldukları hac ve umre; o işi ilk (kendilerinden önce yapıp) dönenlerin hac ve umresi menzilesindedir.

"İnsan " kelimesinin ma'rife olması, ahd-i zihni içindir. "emin yer kıldık" emniyet yeri kıldık.

Zira müşrikler, Harem-i şerifin içinde kimseye saldırmazlardı. Ve müşrikler: "Bu beyt, beytullah'dır (Ka'be Allah'ın evidir), içindekiler de Allah'ın ehli'dirler," diyorlardı. Yâni Allah'ın ehl-i beytidir, manâsında diyorlardı. Harem'de babalarının kaatilini görseler, yine saldırmazlardı. Ama Harem'in çevresinde babasını görse saldırdı. Bu davranış tâ İsmail Aleyhisselâm'ın dininden beri miras yoluyla gelmekteydi. Müşrikler, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin zamanına kadar bu inanç ve amel üzerindeydiler.²⁶

Haccın Sildiği Ve Silemediği Günahlar

Veya, (beytullah emniyettir demek), Ka'beyi hacceden kişi, cehennem azabından emin olur. Zira hac, makablini geçmiş) siler. (Hac, kişinin daha önceki günahlarına keffârettir. Haccın keffâret olduğu günahlar:)

1-Hukûkullâh: Yâni hac, daha önce üzerine vacib olan hukûkullah'dan doğan günahları keser ve siler. Mâlî mükellefiyetler hariç. Hac, yemin keffâreti gibi günahları silmez. (Mâlî mükellefiyetleri mutlaka yerine getirmek

²⁵ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/29-31.

²⁶ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/31-32.

gerekir.)

2-Hukûkuli bâd (kul hakkı): Kişi, haccetmekle kul hakkından kurtulamaz. (Mazlum ve mağdur olan insanlara haklarını Vermedikçe hac, hiçbir kul hakkının affedilmesi, silinmesi veya kesilmesine sebep değildir.) İbni şeyhin haşiyesinde de böyledir.

Lakin Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin, Müzdelife'de kan ve zulüm için yapmış olduğu duanın makbul olduğu rivayeti vardır. Kâfî, Molla Fenârînin Fatıha tefsirinde ve diğer kitaplarda bu rivayet geçmektedir.

"Ve edinin,"

Yâni biz, edinin dedik. İnşâî cümlelerin, ihbârî cümle üzerine atfî lazım gelmesin diye, kavil (söyledik kelimesini) murad ederek böyle buyurdu.

"İbrâhimin makamını namazgah (edinin)." Yâni namaz kılma yeri edinin.

Tebğîziçindir, (yani bâzı manâsını verir.)

İbrahim Aleyhis-selâm'ın makamı, üzerinde ayak izleri olan taştr. (Şu anda Ka'benin kapısı ile zemzem kuyusunun arasında durmaktadır.) Veya İbrahim Aleyhisselâm'ın makamı, İbrahim Aleyhisselâm'ın üzerine çıkıp insanları haccetmeye çağırıldığı yerdir. Beytin binasının yükseliğidir. Bu gün makâm-ı İbrahim denilen yer o taşın bulunduğu yerdir.²⁷

İsmail Aleyhisselâm'ın Mekke'ye Yerleşmesi

Rivayet olundu: İbrahim Aleyhisselâm, Cenab-ı Allah'ın emriyle İsmail Aleyhisselâmı ve annesi hazret-i Hâceri getirip bıraktı. Uzun bir zaman sonra oraya "Cürhûm! kabilesi gelip yerleşti. Cürhûm kabilesinden bazıları Mekke'nin bulunduğu vadiden geçerken oradan kuşların uçmakta olduğunu gördüler. Kuşların bulunduğu yerde mutlaka su vardır, dediler. Adamlarını gönderdiler. Adamları İsmail Aleyhisselâm, annesi ve zemzem kuyusunu görüp, kabilelerine haber verdiler. Onlar oraya geldiler, Hacer hanım'a:

-İzin var mı? Biz de buraya yerleşebilir miyiz?" dediler. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular: İsmail Aleyhisselâm'ın annesi, insanlara ülfet etti. Yalnız kalmak istemedi. Onun için; Hacer hanım, Mekkeye yerleşmelerine izin verdi ve:

-Yerleşin, ama sudan bir hakkınız yoktur," dedi. Onlar da:

-Tamam," dediler ve oraya yerleştiler. İsmail Aleyhisselâm, onlardan Arabça öğrendi. İsmail Aleyhisselâm büyüdü, onlardan bir kız ile evlendi. Hazret-i Hâcer vefat etti. İbrahim Aleyhisselâm, onları ziyarete gitti. Hâcer hanım vefat etmiş olduğundan Hazret-i İsmail'in evine gitti. İsmail Aleyhisselâm, evde yoktu. Eşi evdeydi. İbrahim Aleyhisselâm, kadına sordu:

-Hayat arkadaşın nerede?" Kadın:

-Kırlara gitti. Seyehâta çıktı," dedi. İsmail Aleyhisselâm daha fiilen kendisine peygamberlik gelmeden önce Haremın dışına ava giderdi. İbrahim Aleyhisselâm, Hazret-i İsmail'in eşine sordu:

-Müsâfire ikram edebilecek bir ziyafetin var mı?" kadın:

-Hayır! Öyle bir şeyimiz yok!" dedi. İbrahim Aleyhisselâm:

-Geçiminiz nasıl?" diye maişetlerini sordu. Kadın:

-Büyük bir geçim sıkıntısı, yokluk ve bunalımdayız," dedi. İbrahim Aleyhisselâm, kadına:

-Kocan eve geldiği zaman benden selâm söyle, kapısının eşiğini değiştirsin," dedi.

İbrahim Aleyhisselâm, Mekke'den ayrıldı. İsmail Aleyhisselâm, evine geldiği zaman, babasının kokusunu evinde gördü. Eşine sordu:

-Bize hiç kimse geldi mi?" kadın:

-Şöyle şöyle olan yaşlı bir kimse geldi." Kadın böylece İbrahim Aleyhisselâmı vasfetti. İsmail Aleyhisselâm sordu:

-Sana ne söyledi?" Kadın:

-Eşine selâm söyle! Kapısının eşiğini değiştirsin," buyurdu, dedi. İsmail Aleyhisselâm, eşine:

-O benim babamdı! Bana senden ayrılmamı emretti," dedi. İsmail Aleyhisselâm, eşini boşadı. Cürhûmlardan başka bir kız ile evlendi. Allah'ın dilediği kadar zaman geçtikten sonra İbrahim Aleyhisselâm, Allah'ın izniyle yine Mekke yoluna düştü. İsmail Aleyhisselâm'ın evine geldi. İsmail Aleyhisselâm yine evde yoktu. İsmail Aleyhisselâm'ın eşine sordu:

-Kızım! Hayat arkadaşın nerede?" kadın:

-Kocam! Mekke'nin dışına çıktı, seyhata gitti; ama inşallah neredeyse gelmek üzeredir. Allah size rahmet ve sağlık versin bey baba bineğinden in gel müsâfirimiz ol," dedi. İbrahim Aleyhisselâm sordu: (1/225)

-Müsâfire ziyafet çekebilir misiniz?" Kadın:

-Evet!" dedi. Hemen mutfağa koştu. Et ve ayran getirip İbrahim Aleyhisselâm'a ikram etti. İbrahim Aleyhisselâm:

-Geçim durumunuz nasıl?" diye maişetlerini sordu. Kadın:

-Elhamdülillah! Rızığımız geniştir. Bolluk ve bereketin içindeyiz, çok mutlu bir hayatımız var," dedi. İbrahim

²⁷ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/32-33.

Aleyhisselâm, ikisine (İsmail Aleyhisselâm ve eşine) evlerinde bereketin olması için dua etti. Eğer İsmail Aleyhisselâm'ın eşi o gün, buğday, arpa ekmeği veya hurma İbrahim Aleyhisselâm'a ikram etmiş olsaydı; Allah'ın arzında (yeryüzünde yeşeren şeylerin) çoğu, buğday, arpa veya hurma olurdu. İsmail Aleyhisselâm'ın eşi, İbrahim Aleyhisselâm'a:

"Hayvanın üzerinden inin başınıza su dökeyim! Yüzünüzü, başınızı ve saçınızı hemen yıkayın biraz serinlersiniz," dedi. İbrahim Aleyhisselâm gelininin insanlık derecesini iyice Ölçmek için inmeyeceğini söyledi. İbrahim Aleyhisselâm'ın hayvandan inmemekte isrâr ettiğini gören kadın, hemen "makâm-ı İbrahim" denilen taşı getirdi. İbrahim Aleyhisselâm'ın sağ ayağını onun üzerine koydurdu. İbrahim Aleyhisselâm başının sağ tarafına su döktü. Sonra da hayvanı sol tarafa çevirdi, İbrahim Aleyhisselâm'a başının ve saçlarının sol tarafını yıkaması için yardımcı oldu. Ve böylece İbrahim Aleyhisselâm, bineğin üzerindeyken başını yıkadı, serinledi. Makâm-ı İbrahim denilen taşta bulunan ayak izleri işte böyle bir zamanda o taşta meydana geldi. İbrahim Aleyhisselâm, gelinine:

"Kocan eve gelirse, benden selâm söyle! Ona evinin eşığının çok düzgün olduğunu söyle," dedi. İsmail Aleyhisselâm, evine geldiğinde, babasının kokusunu aldı. Eşine sordu:

"Bize kimse geldi mi?" Eşi:

"Çok güzel, sevimli, nurânî yüzlü ve güzel kokulu bir yaşlı geldi, bana şöyle şöyle buyurdu. O bineğin üzerindeyken ben onun başına su döküp yıkadım, işte bunlarda onun ayak izleridir," dedi. İsmail Aleyhisselâm çok sevindi. Hasretle taşta baktı. Eşine:

"O gelen babam İbrahim Aleyhisselâmdı. Evimin eşığı de sensin. Bana seni tutmamı (ve değerini bilmemi) emretti." dedi. Bundan sonra uzun bir zaman geçti. Yine bir gün İbrahim Aleyhisselâm, Mekke'ye geldi. Zemzem kuyusuna yakın bir yerde ulu bir ağacın gölgesinde İsmail Aleyhisselâmı oturup ok yontarken gördü. İsmail Aleyhisselâm, öteden İbrahim Aleyhisselâm'ın gelmekte olduğunu görünce, bir evlâdın babasına gösterebileceği büyük bir saygı ile ayağa kalktı ve babasına koştu. İbrahim Aleyhisselâm onu büyük bir sevgiyle kucakladı, bağrına bastı. Sonra İsmail Aleyhisselâm'a:

"Allah, bana iş emir buyurdu. O yapacağım işte bana yardım eder misin?" İsmail Aleyhisselâm:

"Onu yapmak üzere size yardım edecim," dedi. İbrahim Aleyhisselâm:

"Rabbim, burada beyt (bir ev) yapmamı emretti," dedi. Ve ikisi, beytullahı yapmaya başladılar. Çalıştılar, beytullah'ın temelleri yükseltildi, İsmail Aleyhisselâm, taş getiriyordu, İbrahim Aleyhisselâm da duvarı örüyordu. Ka'benin duvarı yükselince, makâm-ı İbrahim denilen taşı getirip onun üzerine çıkararak duvarı örmeye başladı. İbrahim Aleyhisselâm, Hazret-i İsmail ile beraber şöyle dua ediyorlardı: Ey Rabbimiz, bizden kabul buyur, hiç şüphesiz semî (işiten) sensin, alim (bilen) sensin.²⁸ İbrahim Aleyhisselâm ve Hazret-i İsmail bu duayı okuyarak büyük bir aşk ve heyecan ile Kâbenin çevresinde dönüp onu tamamlıyorlardı²⁹ Ka'benin binası bittiği zaman, İbrahim Aleyhisselâm'a:

"İnsanları hacca davet et," denildi. İbrahim Aleyhisselâm:

"Nasıl davet edeyim? Ben dağların arasındayım, hâzır kimse yok, kimi çağırayım?" dedi. Allahü Teâlâ buyurdu: Bu rivayetin anlatımında bâzıları bir peygamberin şanına yakışmayacak rivayetlerde bulunmaktadır. Bu Hadis-i Şerife muğayir olan şeylerin İsrâiliyyat olduğu anlaşılın diye bu Hadis-i Şerifin metnini buraya yazdım.

"Seslenmek senden, duyurmak ve senin sesini insanlara ulaştırmak bizdendir," buyurdu. İsmail Aleyhisselâm, Ebû Kubeys dağına çıktı. Orada bu taşın (yani kendisine makamı İbrahim denilen taşın) üzerine çıktı. Bu taş tufan günlerinden Ebû Kubeys dağına düşmüştü, İbrahim Aleyhisselâm üzerine çıktığı bu taş yükseldi, hatta yeryüzündeki bütün taşlar geçti. Allah sanki bütün yeryüzünü dürdü ve bir sofraya gibi toplayıp İbrahim Aleyhisselâm'm önüne koydu. İbrahim Aleyhisselâm o taşın üzerine çıktı ve şöyle seslendi:

"Ey insanlar! Rabbiniz sizin için bir bina (ev) yaptı. Ve Rabbiniz size orayı haccetmenizi emrediyor. Ey insanlar! Beytül-lahı ziyaret edin, haccedin," dedi. İnsanlar, babalarının sulblerinde ve annelerinin rahimlerinde ona icabet ettiler. İbrahim Aleyhisselâm'a bir kere icabet eden bir kere hac yapar; on kere icabet eden on kere hacceder. Hadis-i şerifte şöyle buyuruldu:

Muhakkak ki, rukun (hacer-i esved) ve makam (ı İbrahim) cennet yakutlarından birer yakutdurlar. (Müşriklerin ellerinin dokunmasıyla) Allah onların nurunu aldı. Eğer onların nurları alınmasaydı, doğu ve batı arasını (bütün dünyâyı aydınlatırlardı).³⁰Burada geçen iki taştan (rukun ve makamdan) murad, Hacer-i Esved ile Makâm-ı İbrahim yani İbrahim Aleyhisselâm'ın beyti inşâ ederken üzerine çıktığı taşdır.³¹

Hazret-İ İbrahim Ve İsmail Aleyhisselâm'dan Alınan Ahid

Ve biz İbrahim ile İsmail'e şöyle ahid verdik."

Yâni onlara emrettik. Onlara kuvvetli ve tekidli bir şekilde emir ve vasiyet ettik. Zira ahd, bazan emir ve vasiyyet mânâsına gelir. "Allah'ın ahdi" denir. Yâni Allah'ın emri ve vasiyeti demektir. Meselâ şu âyeti kerimede

²⁸ Bakara: 2/127

²⁹ Sahih-i Buhârî, El-Enbiya. mevsûâtül-Hadis-i Şerif no: 3113

³⁰ Tirmizi, kitabül-hacc, mevsûâtü'l-Hadis-i Şerif: no: 804

³¹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 2/33-38.

geçen ahid bu manâyadır.

" And vermedim mi size:

"Ey ademoğulları! Şeytan'a kulluk etmeyin, o size açık bir düşmandır!" diye 60 Ve: 'Bana kulluk edin, doğru yol budur!' diye?!⁶¹³²

İsmail Aleyhisselâm'a İsmail diye isimlendirilmesinin sebebi şudur. İbrahim Aleyhisselâm, Cenab-ı Allah'a kendisine bir evlâd vermesi için dua ediyordu. Ve şöyle diyordu: "Allahım, duamı işit ve kabul et," burada geçen, Allah demektir. Allah, kendisine bir evlâd verdiğinde de ona İsmail adını verdi.³³

Beytimi Temiz Tutun

"Beytimi, ikinizde tertemiz tutun, (diye ahid verdik,)"

Yâni beytimi, kendisine yakışmayan necaset, pislik, kir ve putlardan temiz tutunuz. Bundan murad da, Ka'benin çevresini put gibi şeylerin dikilmesinden ve pisliklerden muhafaza edin demektir. Ve onu sürekli temiz tutun demek şu kabildendir:

"Onlar için cennetlerde tertemiz eşler vardır."³⁴ Cennetteki eşler (ve huriler) pislik ve necasetten temizlenmişler belki, temiz olarak yaratılmışlardır. (Ka'be'de başlangıçta tertemiz olarak bina edilmiştir.) Senin (dikilmesi için terziye gömleklik verdiğinde) terziye şöyle söylemen gibidir:

"Gömleğin yenini genişlet," sen bu sözünle gömleğin yeninde bir darlığın olduğunu murad etmiyorsun. Çünkü gömlek daha dikilmemiş. Belki sen gömleği dikerken başlangıçta, kollarının yenleri geniş olan bir gömlek dikmesini terziden istemektesin.

"Tavaf edenler için,"

Yâni beytullah'ın çevresini ziyaret edenler için, "ve itikâf edenler için, (ibadete kapananlar için),"

Kabe yanında ibâdete koyulanlar için, yani oraya yerleşen ve oradan ayrılmayan memleketlerine dönmeyenler için, temiz tutun demektir. Bu Harem-i şerifin ehli için demektir. Birincisi yani Tavaf edenler için," tavaf kelimesi ise. tavaf ve ziyaret için taşradan Mekke'ye gelen yabancılar için demektir. Kendilerine mahsus değildir ama, onlar ile husûsileşmiş bir haldedir. Zira dışardan gelenler, mikâti ihrâmsız geçemezler. Rükû, secde edenler..." Yâni namaz kılanlar için temiz tutun. Namaz kılmak, rüku ve secdeyi içine toplamaktadır. Çünkü rüku ve secde namazın heyeti ve rükünlerindedir. Rükû ve secde zât ve zaman bakımından birbirlerine yakın oldukları için atıf harfi terkedildi. Namazın İki sıfatının arasına atıf harfi getirilmedi. Yâni Ruku ve secde edenler buyurmadı. Mescid-i Haramda oturmak ve Ka'be'ye bakmak kendisinden razı olunan çok üstün ve şerefli bir ibâdetdir. (1/226) Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

"Muhakkak ki AHahü Teâlâ hazretleri, her gün ve her gece yüzyirmi kere rahmetini bu beytin üzerine tecelli ettirir. Bu rahmetlerden altmışı tavaf edenlere, kırkı namaz kılanlara yirmisi de Ka'beye bakanlardır."³⁵

Temizlik Bakımından Bütün Mescidler Ka'be Hükmündedir

Bil ki. Allahü Teâlâ hazretleri: "Beytimi temizleyiniz" buyruğunun içine, bütün mescidler. (Allah'ın bütün evleri) girer. Temizlik ve bakım yönünden bütün mescidlerin hükmü Kâ'benin hükmü gibidir. Burada özellikle Ka'be zikredildi. Çünkü o zaman Ka'beden başka bir hiçbir mescid yoktu.³⁶

Beytullah'a Girmenin Şartları

Ömer ibni Hattab (r.a.) hazretlerinden rivayet olundu. Hazret-i Ömer (r.a.) Mescid'de bir adamın sesini işitti. Ona:

-"Ne yapıyorsun? Nerede olduğunu bilmiyor musun?" dedi. Hadis-i şerifte Efendimiz (s.a.v.) hazretleri şöyle buyurdular: Allahü Teâlâ bana şöyle vahyetti:

-"Ey uyarıcı ve korkutucuların (insanları cehennemle korkutan peygamberlerin) kardeşi! Ey mürsellerin (kendisine kitab verilen peygamberlerin) kardeşi! Kavmini uyar: Benim evlerimden herhangi bir evime (mescidlerden herhangi bir mescide) ancak ve ancak selim (teslim olmuş) bir kalb, sâdık (doğru) bir dil, kimseye zarar vermeyen eller ve temiz fercler ile (zina ve her türlü kötülükten arınmış namuslu bir halde, kalbini, elini, belini ve dilini koruyarak) girsinler. Birinin onların üzerinde bir hakkı olduğu halde (yani kullanma zulmedenler) benim evlerimden herhangi bir evime girmesinler. Eğer bu halde benim evlerimden herhangi bir evime (Ka'be veya bir mescide) girerlerse; onlar benim yed-i kudretim önünde mescidlerimde namaz kıldıkları müddetçe onlara lanet ederim. Haksızlık ettikleri ve malını tecâvüz ettikleri kişilerin haklarına kendilerine vermedikçe

³² Yasin, 36/60,61

³³ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/38-39.

³⁴ Bakara: 36/60,61

³⁵ KenzülUmmâl:Muhaddisno:34630

İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/39-40.

³⁶ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/40.

benim lanetim onlara devam eder. Kim hakkı ehline verir, selim bir kalb, sadık bir dil, zararsız bir el ve korunmuş bir fere (namus) ile evlerimden herhangi birine gelip ibâdet ederse, ben onun kendisiyle işittiği kulağı ve kendisiyle gördüğü gözü olurum. O kişi benim evliya ve seçkin kullarımdan olur. Ve o kişi, kıyamet gününde peygamberler, siddıklar, şehidler ve salih kullarımla beraber olur."³⁷

Kalb Temizliği

Ve bil ki, Allahü Teâlâ hazretlerinin kalbine izafe ettiği "beyt" (ev) hakikatte kalb beytidir. Allahü Teâlâ hazretleri, kalbin mâsivâ'ya (yani, kendisinden başka şeylere) iltifat etme kirinden (ve pislüğinden) temizlenmesini emretti. Zira kalb, Allahü Teâlâ hazretlerinin nazargâhıdır.

Şöyle buyurulduğu gibi:

Gönül yap ki gönül yapmak haca ekberdir.

Bir gönül yapmak binlerce Ka'beden daha iyidir.

Kâ'be Azerin Halilinin yapmış olduğu binâ'dır.

Gönül ise nazargâhı İlâhî'dir.

Elbette kalbi temizlemek gerekir. Kalbler iyice temizlenince onun yanına, İlâhî nurlar, rahmânî sırlar yerleşir ve onun üzerine sükûnet ve vekar iner. Kul bu rütbelere ulaştığında hakikî olarak Rabbine secde ve rükû eder ve sırrı ile Rabbine nail olup kurtulur.³⁸

Hazret-İ İbrahim'in Duası

"Ve o vakit İbrahim, dedi."

Habibim Ahmed, Rasûlüm ya Muhammedi İbrahim Aleyhisselâm'ın Rabbine dua ettiği ânı hatırla. Şöyle demişti:

"Ey Rabbim, burasını kıl,"

Bu mekânı. Harem-i şerifi kıl.

Emin (güvenli) bir belde (kıl)

Burasını emniyetli yer kıl. Buranın ehlini, kıtlıktan, kuraklıktan, yerin dibine geçirmekten, başka bir varlığa dönüştürmekten, zelzele ve depremlerden, delilikten, cüzzâm'dan, alaca hastalığından ve şehirlerin (halkının) başına gelen bunlara benzer fitne, âfet ve belâlardan emin kıl. Emin (güvenli) bir belde (kıl)." Cümlesi, nisbet bâbındandır. Yâni, emniyete mensûb olan (güvenceli) bir şehir demektir. ikisi Kâbeyi bina ettiler. Ve onlara, mevsûflannın me'hâzlanna nisbet edilmesi emredildi. Sanki peygambere imar ediniz denilmektedir. Buradaki isnâd hakikidir. Veya manâ: Ehli emin olan şehir demektir. O zaman da mecaz isnadı kabilinden olur. Çünkü emniyet hakikatte bir şehrin ehlinin sıfatıdır. Aralarında bulunan bir alâka (ve ilgiden) dolayı, emniyet olma kelimesi, mekâna isnâd edildi. İbrahim Aleyhisselâm, Mekke'ye ilk geldiklerinde bu duayı etmişti. İbrahim Aleyhisselâm, Allah'ın emriyle Hazret-i İsmail ile annesi Hacer hanımı buraya getirip yerleştirdi. Kendisi de Şam'a yönelip dönmek istedi. Hacer hanım hemen ardına düştü ve ona:

"Bu ıssız vâdide, insanlardan boş yerde bizleri kime emânet ettin? Diye sordu. İbrahim Aleyhisselâm cevâb veremedi. Hazreti Hâcer yine sordu:

"Bizi burada bırakmanı sana Allah mı emretti?" İbrahim Aleyhisselâm:

"Evet!" dedi. Bunun üzerine Hazret-i Hâcer:

"Öyleyse Allah bizi zayı etmez" dedi. Ve orada kalmaya râzî oldu. İbrahim Aleyhisselâm, yol aldı, yürüdü. Kudâh tepesinin üzerine çıktı. Kudâh tepesinin üzerine çıkınca oradan Hazret-i İsmail ile annesi Hacer hanımı bıraktığı vadiye döndü. Ve şöyle dua etti:

"Rabbimiz! Ben çocuklarımdan bir kısmını namazı dosdoğru kılmaları için, senin Beyti Haram'ının yanında, ekinsiz bir vadiye yerleştirdim. Artık sen de insanlardan bir kısmını onlara meylettir. Ve onları bâzı meyvelerle rızıklandır ki şükretsinler.

"Ve ehlini çeşitli meyvalarla rızıklandır" kelimesi, kelimesinin cemiidir. Yerden (topraktan) ve ağaçlardan çıkan yenilen şeylerdir. Bu, yemek ve meyve isteme duasıdır. (Bâzı âlimler tarafından bu) sâdece meyve isteme olduğu söylenildi. İbrahim Aleyhisselâm özellikle oi^Ljı meyveler, istedi. Çünkü, yemekler belirli şeylerdir ve her yerde bulunurlar. Ama meyveler, her yerde bulunmaz. Nadir bulunan şeylerdir. İbrahim Aleyhisselâm, Mekke ehli için, hayatı güzelleştiren ve mutlu bir halde yaşanır hale getiren emniyet ve nızıkta genişlik istedi. Hayat bunlar ile güzel olup devam eder. Allahü Teâlâ hazretleri, İbrahim Aleyhisselâm'ın bu duasını kabul etti.³⁹

Taif Şehrine Bu İsmi Verilmesinin Sebebi

³⁷ Kenzül-Ummâl, Muhaddis no: 43600

İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/41-42.

³⁸ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/42.

³⁹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/42-44.

Rivayet olundu: İbrahim Aleyhisselâm, bu şekilde dua ettiğinde, Allahü Teâlâ Cebrail Aleyhisselâm'a Filistin şehirlerinden ve köylerinden birinden oraya bir çok meyve ve sebzeği nakletmesini emretti. Cebrail Aleyhisselâm, geldi o bahçeleri yerinden söküp, Mekke'ye götürdü. Yedi kere Ka'beyi tavaf ettikten sonra, Mekke'ye üç merhale uzaklıkta olan yere yani. Taife ekte. Bundan dolayı, Tâif denilen yere tavaf eden manâsına gelen Tâif denildi.⁴⁰

Rızık Dünyevî Bir Nimettir

Ve yine İbrahim Aleyhisselâm'ın bu duasının bereketinden dolayı. Mekke'nin meyveleri çoktur. (1/227) Dünyanın ta en uzak yerlerinden bile ona meyveler gelmektedir. Hatta öyle bir günde Mekke'de, bahar, yaz, güz (son bahar) ve kış meyve ve sebzeleri bir arada bulunur.

"Allah'a ve âhiret gününe iymân eyleyenlerini...."

Bu cümle, iüf ehlinden kelimesinden bedeldir. Ayetin manâsı: Özellikle onlardan iman edenleri rızıklandır, demektir. "Dedi," Allahü Teâlâ buyurdu: küfür edeni dahi...."

Mahzûf üzerine atıftır.

Yâni, Hem iman edeni ve hem de iman etmeyi nızıklandırırım. İbrahim Aleyhisselâm, rızık imamete kıyas etti. Onun için özellikle mü'minler için rızık istedi. Allahü Teâlâ hazretleri."zâlimler benim ahdimde nail olamaz!⁴¹kavl-i şerifinde; imameti mü'minlere mahsus kıldı. Allahü Teâlâ bu kavli-i şerfiyle mutlak olarak İbrahim Aleyhisselâm'ın zürriyeti hakkında imameti reddedip, imameti (İbrahim Aleyhisselâm'ın zürriyetinden) mü'minlere tahsis etti. Bunun üzerine İbrahim Aleyhisselâm, rızık dileğinin de mutlak olarak bütün Mekkeliler için değil de, onların içinde rızık mü'minlere istedi ve birinci dileğinden almış olduğu ders ile rızık isteğini iman ile kayıtladı. Allah subhânehû ve Teâlâ hazretleri, rızık dünyevî bir nimet olduğunu beyan etti. Dünyevî nimetler, imamet gibi değildir. Dünyevî nimetler, mü'min ve kâfir bütün insanlara şâmildir. Ve Allah buyurdu:

"Ona (kâfire) nasîb veririm,"

Yâni, aleyhinde hüccet olması ve delillerin isbâtı için; dünyevî lezzetlerden tatması ve faydalanması için ona mühlet ve müddet veririm.

Yâni az bir faydalanma ve yeme ve içme verilir. (Kâfirlerin dünyâda çok zengin insanlar olduğu, refah içinde yaşadığı akla gelebilir. Şunu asla akıldan çıkartmamak lazım:) Muhakkak ki, dünyâ içindeki bütün nimetler ile (âhiretin nimetlerinin karşısında) azıcık bir şeydir. Bu az olan dünyâ nimetlerinden kâfirlerin yararlandıkları ise azın azıdır. Kâfirler, Allah'ın yeryüzünde olan az bir nimetinin az bir kısmından faydalanmaktadırlar. Dünyevî nimetler, biri diğerine nisbet ve izafetle her ne kadar çok görünüyorsa; âhiret nimetlerine nazaran (ve izafetle) çok azdır. Sonu olan ve tükenen bir nimet; sonu olmayan ve tükenmeyen bir nimete nazaran muhakkak ki azdır.

"Az," kelimesi, mahzûf bir masdarın sıfatıdır. Mahzûf o-lan bir zarfın sıfat da olması caizdir. Yâni; Ona (kâfire) az bir zaman nasîb veririm, (dünyevî nimetlerden) yararlanmasını sağlarım," bu da hayatı müddetince faydalanmasıdır. Sonra da onu ateş azabına uğratarım" (kelimenin aslı dir. babının özelliğinden dolayı, te harfi ti harfine kalb olundu.) lugatta, insanı

kendisine zarar veren şeye zorlamak ve insanı zarara sokmaktır. Burada bilinen manâsıyla insanın, küfrü sebebiyle, kendi arzu ve tercihiyle yapmayacağı ve ikrah edeceği (sevmeyeceği) işleri yapmaya zorlanmasıdır. Yâni dünyâda işlemiş olduğu küfrü sebebiyle âhirette cehennem azabına zorunlu olarak çarptırıl-masıdır. Çünkü onun bu tercihi zararların en ehvenidir. Cehennem azabından daha şiddetli bir şey yoktur. Hatta kâfirler onun sebebiyle zorlanıp, kendi istek ve arzularıyla cehennem azabını tercih ederler. Onların küfürleri sebebiyle zorlanmaları, zarara sokulmaları, cehennem azabından daha ehvendir. Onların cehennem azabına mecburi olarak uğratılmaları, manâ'da kullanılmış bir cümle değildir. Bu cümle kâfirlerin cehennem azabına yakınlaştırmaları, ilsâk edilmeleri ve mecbur kılınmaları manâsında bir istiareddir. Yâni kâfirlerin cehennem ateşinden kurtulmaları mümkün olmaz.

Allahü Teâlâ hazretleri buyurdu:

As O gün yüzleri üstü ateşte sürüklenecekler, "Cehennem dokunuşunu tadın?" (denilecek).⁴² Kâfirlerin cehenneme girmeleri sarıhtır. Cehennem azabının onlara ilhak edilmesinde yani onların cehenneme girmelerinde, kendi istek ve arzularıyla olmadığı gibi onların bir tesiri de yoktur. İşlemiş oldukları küfrün sebebiyle zorunlu olarak cehenneme atıldılar. Bundan dolayı onlara, zarara uğrayanlar, adı verildi. Onlar işlemiş oldukları küfür sebebiyle kerhen de olsa cehennemi seçtiler. Bundan dolayı onlar, başına gelen zararı defetmeye gücü yetmeyen muztâr (zarara uğrayan) kişiye teşbih kılındılar. Âyetin manâsı, onlar küfürlerinden dolayı, bir işe mecbur edilen muztar kişinin mecbur kılınışı gibi cehenneme zorlandılar ve daha önce yararlanmakta oldukları o güzel nimetleri, bir daha faydalanamayacak şekilde kaybettiler, demektir. o ne yaman bir İnkılabtır; ona gidiş ne fena bir gidiştir

Burada "mahsus bl'z-zem" olan kelime mahzûftur. Yâni, kâfirlerin ikâmet etmek veya içinde azab görmek için

⁴⁰ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/44.

⁴¹ Bakara:2/124

⁴² E[-Kamer; 54/48

kendisine döndükleri dönüş yerleri ne kötü bir yerdir; demektir.⁴³

Allah Mühlet Verir Ama Asla İhmâl Etmez

Bu geçici dünyâda kul için mühlet vardır; ama ihmâl asla yoktur. (Yapılan bir günah ve zulümden dolayı belki Allah hemen ceza vermeyip ona mühlet veriyor; fakat onu asla ihmâl etmiyor elbette) bütün insanlar, yaptıklarının karşılıklarıyla yargılanacak ve yaptıklarının karşılığını göreceklerdir. Dünya hayatının süsü ve güzelliği seni aldatmasın. Muhakkak ki, itaatkâr ve âsî herkesin dünyâda bir nasibi vardır. Dünyadan nasibdâr olmak, (dünyâ nimetlerine sahip olmak) âhirette yükselmeye sebep değildir.

Hafız buyurdu:

Sana verilen mühlet onlarca olsa bile yürüme,
o sana söylenen söz, dostlar onu çoktan unuttular.⁴⁴

İstidrâc

Allahü Teâlâ buyurdu: Âyetlerimizi inkâr edenlere gelince, biz onları, bilemeyecekleri yönlerden derece derece düşüşe yuvarlayacağız.⁴⁵

Bu sözü yalanlayanı bana bırak. Onları bilmedikleri yönden derece derece azaba yaklaştıracacağız.⁴⁶

Sehl-i Tüsterî (k.s.) hazretleri bu âyeti kerimenin manâsında şöyle buyurdular: Biz onlara bolluk ve nimetlerle mühlet veririz; bu nimetlerle şükürü unuttururuz. Onlar nimete yapışıp mün'imi (nimeti vereni) unutunca yakalanıp hesaba çekilirler.

Ebü'l-Abbâs ibni Atâ hazretleri de şöyle buyurdular: Onlar ne zaman bir hata işleseler; biz onlara nimetlerimizi yenileriz ve böylece onlara bu hata ve günah'dan dolayı istiğfarı unuttururuz.

Akıllı kişiye düşen, dünyânın ziynet ve süslerine asla aldan-mamasıdır. Allah'dan başka hiçbir şey ile sevinmemelidir. (Dünyanın taşı ve altını insanın gönlünde müsâvî olmalıdır.) Muhakkak ki Allahm dışında olan her şey bâtıldır, rezalettir. Geçici rezaletlerle mağrur olmak ve onlara aldanmak, kemâl olan aklın, olgun olan anlayış (kavrayışın) ve irfanın yapabileceği bir kâr değildir.⁴⁷

Cehennem, Allah'ın Kereminden Dolayı Yaratıldı

Eğer sen: "Allahü Teâlâ hazretlerinin âsîlere dünyâda mühlet vermesinin sebebi nedir?" diye soracak olursan; derim ki:

Denildi ki, Allahü Teâlâ hazretleri, âsî olan kullarına mühlet verdi. Onları dünyâda iken hemen yakalayıp cezalandırmadı ki, Allah subhânehû ve Teâlâ hazretlerinin kullan; af, ihsan ve bağışlamanın, tutup cezalandırma ve intikam almaktan daha sevimli ve Allaha daha hoş olduğunu görsünler, diyedir. Yine bu sebeble kullan, Allahü Teâlâ'nın şefkati, iyiliği, kerem ve cömertliğinin büyüklüğünü bilsinler diyedir. Aslında bundan dolayı ateş (cehennem) yaratıldı.

Cehennem, Allah'ın şefkati, iyiliği, keremi ve cömertliğinin eseridir: (Allah'ın cömertliğinin iyice anlaşılması ve cehennemin neden yaratıldığının iyice kavranılması için şu iki kişiye bakın:)

1-Adam'ın biri insanlara ziyafet veriyor. Ve şöyle diyor: Kim benim ziyafetime gelirse ona ikramda bulunacağım. (1/128) Ziyafetime gelmeyene de hiçbir şey yoktur.

2-Bir başka ziyafet veren de, kerem, iyilik ve cömertliğinin tam olarak beyan edilmesi için: Kim benim ziyafetime gelirse, ona ikramda bulunacağım; ziyafetime gelmeyen kişiyi döveceğim ve hapsedeceğim," diye buyurmaktadır.

Hiç şüphesiz bu kişinin keremi ve cömertliği birinci kişinin kereminden daha mükemmel ve daha tamamdır. Allahü Teâlâ hazretleri, kullarını çağırdı ve şöyle buyurdu:

"Allah, selamet yurduna çağırıyor ve dilediğini de doğru yola hidayet ediyor.⁴⁸ Sonra Allahü Teâlâ hazretleri, peygamberinin eline kılıç verdi. Ve: "Kim benim ziyafetime gelmezse onu öldür," dedi. Akıllı kişiye gereken şey: Allah'ın davetine icabet etmesi ve kendi tercihi ile Allah'a dönmesidir. Maksûd olan hakikî Ka'be Ailah'dır. Bütün kafileler Allah'a yürümektedirler.⁴⁹

Ka'be Tarafından Tavaf Edilmek

Bil ki, hiç şüphesiz şehir cismânî bir surettir (yani insanın görünen şeklidir), Ka'be kalbdır. Hakikî tavaf, kişinin

⁴³ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/44-46

⁴⁴ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/47.

⁴⁵ El-AYâf: 7/182

⁴⁶ El-Kalem: 68/44

⁴⁷ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/47.

⁴⁸ Yunus: 10/23

⁴⁹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/48.

kalbiyle Rubûbiyetin huzuruyla tavaf etmesidir. Muhakkak ki beyt (Kâ'be), bu hazretin mülk âleminde bir misâlidir. O yüce hazret, göz ile müşahede edilmez. O melekût âleminde. İnsanî heykel (insanın şekil ve şeması) şehâdet âleminde kalb için, zahiri bir misâldir. Göz ile müşahede edilmeyen ise gayb âleminde. Ariflerden kalbî ve hakikî tavafa güç getirenler için, Ka'benin kendilerini ziyaret ettiği söylenir. Haber'de şöyle geldi:

"Allah'ın (öyle) kulları var ki, Ka'be onları ziyaret eder. (Ka'benin kendilerini ziyaret ettiği kullar vardır." İşte burada, Ka'benin suretini tavaf etmek isteyenle Ka'benin Rabbini kâd edenin arasındaki fark anlaşılmiş oldu.⁵⁰

Ka'beyi Kasteden Baba İle Ka'benin Rabbini Görmeye Niyetlenen Çocuk

Rivayet olundu. Allah'ın dostlarından bir arif haccetmeye niyetlendi. Yol hazırlığı yaptı. Arifin küçük bir oğlu vardı. Babasına sordu:

- "Babal Nereye gidiyorsun?" Arif:

- "Beytullah'a (Allah'ın evine) gidiyorum," dedi. Çocuk, beytullahı (Ka'beyi) gören, Ka'benin Rabbini de göreceğini sandı. (Çocuk Allahı görme aşkıyla, babasına):

- "Baba neden beni de beraberinde götürmüyorsun?" dedi. Arif:

- "Oğlum! Sen daha buna elverişli değilsin. Yolculuğa dayanamazsın, sana haccetmek farz değil," dedi.

Çocuk ağladı. Çocuğunun çok ağlamasına dayanamayan baba, oğlunu da mecburen yanına alıp, yolculuğa çıktı. Mikâta vardıklarında, ihrama girip telbiye getirdiler. Harem-i şerife girdiler. Beytullah görüldüğünde, çocuk saygı gösterdi ve yere düşüp öldü. Babası dehşete düştü.

- "Oğlum nerede? Ciğer pareme ne oldu?" dedi. Beytin zaviyesinden bir ses geldi:

- "Sen beyti kasedtten (senin maksadın Ka'beyi görmektir) Ka'beyi gördün. Oğlum Rabbini görmeyi kasedt ve o Rabbini gördü, Rabbine kavuştu." Çocuğun ölüsü onların gözlerinin önünde yükselip kayıp oldu. Gizliden şöyle bir ses işitiler:

- "0 hiç bir yerde değildir. 0 ne yerededir, ne cennettedir. Belki Güçlü padişahın huzurunda doğruluk kolfuklarındadırlar.⁵¹

Kim Allah'a yönelmek için, sırrını, bütün cihetlerden (gaye ve maksadlardan) arındırıp, mâsivâdan yâni Allah'tan başka her şeyden yüz çevirirse, Hak onun kıblesi olur. O kişi, bütün varlıkların kıblesi olur. (Herkes ona yönelir, onun hayır duasını almak ve ondan ilim öğrenmek için can atar.) Adem Aleyhisselâm bütün meleklerin kıblesi olduğu gibi. Çünkü Adem Aleyhisselâm, Hak ile meleklerin arasında bir vesileydi. Onun üzerinde celâl ve cemâl elbisesi vardı.

Şeyh Attar (k.s.)⁵² Mantıkü't-tayr isimli kitabında buyurdular:

Hak Teâlâ buyurdu, Adem ile konuştu ve Adem'den başka konuşan olmadı, o sırrı onun gözlerinden başka gören olmadı. Çünkü Allah, kendi ruhundan Adem'in şekline üfürdü. Ölü toprak onun üfürmesiyle cân buldu.

Başka bir yerinde de şöyle buyurmaktadır:

Adem Aleyhisselâm, hak ile geldi. Senin içinde And olsun ki, biz Adem oğlunu saygıdeğer bir varlık olarak yarattık,"⁵³ buyuruldu. Bütün varlıkların ve meleklerin kıblesi sensin. Sen bunlara sır ve hakikati gören göz ile ulaştın. Allahım delillerden kurtulup, ayne'I-yakîn makamına bizleri ulaştır. Amin⁵⁴

Hazret-İ İbrahim'in Duası

Ve o vakit ki, İbrâhîm Beyt'ten temelleri yükseltiyordu, İsmâîl de birlikte şöyle dua ettiler:

- "Ey bizim rabbimiz! Kabul buyur bizden! Dâima işiten, dâima bilen sensin, ancak sen"¹²⁷

"Ey bizim rabbimiz! Hem bizi yalnız senin için boyun eğen müslüman kıl ve zürriyetimizden yalnız senin için boyun eğen bir ümmet-i müslime vücuda getir ve bizlere ibâdetimizin yollarını göster ve tevbe ettikçe üzerimize rahmetinle bak! Öyle tevvab, öyle rahîm sensin, ancak sen..."¹²⁸

"Ey bizim rabbimiz! Hem de onlara içlerinden öyle bir peygamber gönder ki, üzerlerine âyâtını tilâvet eylesin ve kendilerine Kitâb'ı ve Hikmet'İ tâlim etsin ve içlerini dışlarını temiz paklasın! Öyle azîz , öyle hakîm sensin, ancak sen..."¹²⁹

"Ve o vakit ki, İbrâhîm

Beyt'ten temelleri yükseltiyordu,"

Bu cümle mâzînin hâlini hikâye etmektedir. Vahyin iniş zamanından önce meydana gelen temelleri kaldırma

⁵⁰ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/48-49.

⁵¹ El-Kamer: 54/55

⁵² Şeyh Attar (k.s.) hazretlerinin asıl adı. Muhammed bin İbrahim el-Attar'dır. Feridüddin Attar diye meşhur oldu. Şeyh Attar hazretleri, 513 (M. 1119) tarihinde Nişâbur'da doğdu. İyi bir tahsil gördü. Maddî ve manevî ilimlerde ilerledi. Bir çok eserler yazdı. Mantıkü't-tayr ve tezkiyetü'l-Evliyâ isimli kitabın çok meşhurdur. 627 (M. 1229) yılında Cengiz han'ın Harzemşâh devletini istilâ etmesi üzerine moğullann eline esir düştü. 114 yaşında iken Moğul askeri tarafından hunharca şehid edildi. Şehid edildiği zaman bile kesik başını ellerinin arasında alıp bir fersahlık (3 km) bir yol yürüdü ve orada düşüp ruhunu teslim etti.

⁵³ El-İsrâ: 17/70

⁵⁴ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/49-50.

işini "İbrahim kaldırıyor, yükseltiyor" buyurarak, muzâri lafzı ile tabir edildi. Burada mazî fiil kullanılmamasının sebebi, olayı şu anda meydana geliyormuş gibi karşısındaki muhatabın kafasında canlandırmak ve hâdiseyi olduğu gibi gözünün önüne getirmek içindir.

"temeller," kelimesi, kelimesinin cemiidir. kelimesi aslında sıfat olup, "sabit" manâsına gelir. Sonra binaların temeline isim verilmesi üzerine isimlik kendisine galebe çaldı. Sıfat olmaktan çıkıp isim oldu. Yâni mevsufları zikredilmeyen sıfatlar kabîinden oldu. Mevsûf takdir de edilmez. Umulur ki, hakikî manâda ayakta olma şeklinin mukabili (yani zıddı) dır. (0-turmak demektir.) İstiare yoluyla sebat ve istikrar manâsında kullanılmaktadır. Oturmak, sebat ve istikrara benzerdi. Her İkisinde de intikâl (değişme) ve inmek, yok olmak ve yıkılmaya ad olan haller vardır.⁵⁵

"Beytten"

Bu kavt-i şerif, temeller," kelimesinden hâldir. kelimesi, ibtidâiyye (başlangıç) içindir; beyân manâsına değildir. Çünkü burada o yükseltilen şey beyt idi, demek sıhhatli olmaz.

Eğer sen: Bir şeyi yükseltmek, onu yeryüzünden ayırmak ve onu yüksek ve yerden yukarıya doğru çıkartmaktır. Esas (temel) ise, yerin içine doğru onu sabit kılmak demektir. (1/İ29) Peki temeli yükseltti demenin manâsı nedir?" diye sorarsan; cevaben derim ki: Temeli yükseltmekten murad, temelin üzerinde yükselen binayı yükseltmek demektir. Temelin üzerinde yükselen binaya tabir etti. Çünkü bina düşük ve alçak bir şekilden yüksekliğe doğru inşâ edilip yükselir. Bu irtifanın meydana gelmesiyle hakikatte yükseklik bulunur. Evin temeli birdir. Fakat burada bir olan temel lafzıyla cemi olarak tabir edildi. Temelin bütün cüzlerini (parçalarını) nazar-ı itibâra alarak, temeller denildi. Sanki beytin temellerinin her bir parçası bir üstündekine nazaran ayrı bir temelmış gibi kabul edildi. Âyetin manâsı: Habibim Ahmed! Rasûlüm ya Muhammedi Hatırla ki hani bir zamanlar, İbrahim (a.s.), Kâbenin temellerini yükseltiyordu. "Ve İsmail,"

İbrahim Aleyhisselâm'ın oğlu İsmail. İbrahim Aleyhisselâm'm dört oğlu vardı: İsmail, İshâk, Medyen, Medâyin. İsmail kelimesi,İbrahim kelimesi üzerine atıftır. Fail üzerine atfedilen bir kelimenin mefulden önce gelme hakkı olduğu halde, İsmail kelimesinin Mef ulden sonraya tehir edilmesi ise, binâ'nın temelini asıl kaldıran kişinin İbrahim Aleyhisselâm olduğunu ilan ve beyan etmek içindir. İsmail Aleyhisselâm ona tabi olarak çalışmaktaydı. İsmail Aleyhisselâm'ın İbrahim Aleyhisselâm'm eline taş vererek ona tabi olduğu söylenilmektedir.⁵⁶

Kâbenin Temelleri Ne Zaman Atıldı?

Bil ki, temelin kaldırılması, binâ'nın yükseltilmesi, Kâbenin temellerinin İbrahim Aleyhisselâm'dan önce var olduğuna delâlet etmektedir. İbrahim Aleyhisselâm daha Önce var olan bir temelin üzerine Kabe'yi inşâ etti. İnsanlar (âlimler), Kabe'yi kimin bina ettiğini ve ilk olarak kimin Kabe'nin temellerini attığı hakkında ihtilâf ettiler.

1- Kâbenin ilk olarak temelini atan meleklerdir, denildi. Allahü Teâlâ hazretleri, meleklerle:

"Ben yeryüzünde halife kılacağım," Orada dedi. Melekler:

bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birisini mi yaratacaksın? Oysa biz seni överek teşbih ediyor ve seni takdis ediyoruz" dediler. Bunun üzerine Allah, meleklerle gadab etti. Melekler, Allah'ın gadabından Allah'a sığındılar. Allah'ın arşını ziyaret etmeye başladılar. Arşın çevresini yedi tavaf ile tavaf ettiler. Rablerini kendilerinden râzî kılmaya çalıştılar. Allah onlardan râzî oluncaya kadar çalıştılar. Allah, onlardan râzî oldu ve onlara:

-"Benim için yeryüzünde bir beyt (Kabe) bina edin. Âdem oğullarından kendisine gadab ettiğim kişiler, sizin arşımı tavaf ettiğiniz gibi onlar da beytimi tavaf etsinler ve böyle ben de onlardan râzî olayım," buyurdu. Bunun üzerine melekler, beyti (Kâbeyi) bina ettiler.

2- Allahü Teâlâ semâda "beyt-i mâmur" adında bir beyt bina etti. Meleklerin bu Kâbesine ismi verildi. Allahü Teâlâ meleklerle, yeryüzünde beyti mâmurun hizasında, onun bir misli olan bir Kabe inşâ etmelerini emretti.

3- Kâbeyi ilk bina eden Âdem Aleyhisselâm'dır. Bu yapı,Tufan Zamanında kavhnlmiistn Snnra Allahü temellerini İbrahim Aleyhisselâm'a gösterdi. İbrahim Aleyhis-selâm orada Kâbeyi yeniden inşâ etti.⁵⁷

Âdem Aleyhisselâm'in Kâbeyi İnşâ Etmesi

Ibni Abbas (r.a.) hazretlerinden rivayet olundu. Allahü Teâlâ hazretleri, Âdem Aleyhisselâmi cennetten yeryüzüne indirdiği zaman ona şöyle buyurdu:

-"Ey Âdemi Git bana bir beyt (Kabe) bina et. Orayı tavaf et. Melekler arşımın çevresini tavaf ettiklerini gördüğün gibi sen de Kâbeyi tavaf et ve orada beni zikret." Adem Aleyhisselâm, döndü. Yürümeye başladı. Yer ayaklarının altında adetâ dürüldü. Ayaklan sanki yeryüzünde hiçbir şeye basmıyordu. Adem Aleyhisselâm'ın ayak bastığı her yer mâmur oluyordu. Bu şekilde, Adem Aleyhisselâm, beyt-i haram'ın olduğu yere geldi.

⁵⁵ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/51-52.

⁵⁶ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/52-53.

⁵⁷ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/53-54.

Cebrail aleyhisselâm, kanatlarıyla yeryüzüne vurdu. Yerin altında sabit olan temel, bariz bir şekilde görüldü. Her birini ancak otuz kişinin taşıyabileceği taşları melekler taşıdılar. Adem Aleyhisselâm, Beyt-i Haram'ın binasını beş dağdan getirilen taşlar ile bina etti. (O beş dağ:)

1 -Tûr-i sinâ,

2-Tûr-i ziytâ. Bu Şam'da bir dağdır,

3-Cûdiy dağı. Cûdiy dağı Cezîrede bir dağdır,

4-Lübân dağı,

5-Hırâ dağı. Hıra, Mekke'de bir dağdır. Kâbenin temelleri, Hıra dağından getirilen yuvarlak kaya ve taşlar ile örüldü. Adem Aleyhisselâm'ın binası budur.

Rivayet olundu: Allahü Teâlâ hazretleri, dünyâyı yaratmadan binlerce sene önce, Beyt-i Haram'ın yerini yarattı. Beyti haramın yeri suyun üzerinde beyaz bir köpük gibi duruyordu. Yer yüzü oradan hayat buldu. Allahü Teâlâ, Adem Aleyhisselâmi yeryüzüne indirdiğinde, Adem Aleyhisselâm yalnızlık çekti ve yalnızlıktan Allah'a şikâyet etti. Allahü Teâlâ beyt-i mâmurunu indirdi. Beyti mâmur, cennet yakutlarından bir yakuttan yapılmıştı. Yeşil zümrüden iki kapısı vardı. Kapının biri doğuya diğeri batıya bakıyordu. Allahü Teâlâ beyti mâmurunu, Kâbenin bu gün bulunduğu yere indirdi. Ve Adem Aleyhisselâm'a şöyle buyurdu:

"Ey Âdem! Senin için bir beyt indirdim. Melekler, arşımı tavaf ettikleri gibi sen de orayı tavaf et. Melekler arşımın yanında namaz kıldıkları gibi sen de orada namaz kıl." Allahü Teâlâ Hacer-i esvedi indirdi. Hacer-i esved o zaman bembeyazdı. Câhiliyet döneminde hayızlıların ellemesiyle siyahlaştı. Adem Aleyhisselâm, Hind toprağından yürüyerek, beyti tavaf etmeye yöneldi. Allahü Teâlâ bir melek gönderdi. Melek, beytin bulunduğu yeri, delâlet edip Adem Aleyhisselâm'a gösterdi.

Mücâhid (r.h.) hazretlerine:

"Adem Aleyhisselâm neden binekli olarak tavafa gitmedi? Neden yayan yürüdü?" diye soruldu. Mücâhid hazretleri buyurdular:

"O gün için Adem Aleyhisselâmı yükleyebilecek bir şey yoktu. Ve Adem Aleyhisselâm'ın buna ihtiyacı da yoktu. Zira Adem Aleyhisselâm'ın her adımı, üç günlük yol kadardı."

Adem Aleyhisselâm, Mekkeye geldi. Beyti hacc etti. Haccın diğer menâsiklerini yerine getirdi. Adem Aleyhisselâm, haccın ibâdetlerini de tamamlayınca melekler, onunla karşılaştılar. Ve ona şöyle dediler:

"Ey Âdem! Haccın değerini bil, haccına iyilik yap. Biz senden binlerce sene önce bu beyti haccettik, dediler.⁵⁸

Tufanda Beyt Dördüncü Kat Semâya, Hacer-İ Esved De Ebû Kubey's Dağına Kaldırıldı

İbnü Abbas (r.a.) hazretleri buyurdular: Adem aleyhisselâm, Hindistan'dan Mekkeye gelmek suretiyle tam kırk hac yaptılar. Hepsini yürüyerek yaptılar. Beyt orada kaldı, kendisi ve evlâdından iman edenler, onu tavaf ettiler. Bu durum tufan'a kadar devam etti. Tufan günlerinde Allahü Teâlâ onu (beyti) dördüncü kat semâyâ kaldırdı. (1/130) Her gün, yetmiş bin melek, onun içine girip ziyaret etmekteydiler. Onu ziyaret eden meleklerle bir daha sıra gelmiyordu.

(Hacer-i esvedi korumasının altına aldı.) Allahü Teâlâ, Cebrail Aleyhisselâm'a emretti. Hacer-i esvedi boğulmaktan korumak. için onu Ebu Kubey's dağına gömmesini ve orada gizlemesini buyurdu.⁵⁹

İbrahim Aleyhisselâm'ın Kâbeyi Bina Etmesi

Beytullah'ın yeri, İbrahim Aleyhisselâm'm zamanına kadar boştu. Sonra Allahü Teâlâ İbrahim Aleyhisselâma, kendisi için içinde zikredilecek bir beyt (Kabe) bina etmesini emretti. İbrahim Aleyhisselâm Allah'a dua etti. Kâbenin yapılacağı yeri kendisine vasfettesini ve açıklamasını istedi. Beytin yerine delâlet etmesi için Allahü Teâlâ, bir sekînet (gönül huzuru, kalbî bir rahatlık, güvence ve işaretçi) gönderdi. Bu sekine, yol gösteren hac rüzgârıydı. Yılan gibi iki başı vardı; yılanı benziyordu. Allah, İbrahim Aleyhisselâm'a sekîne'nin istikrar ettiği, yerleşip sakin olduğu ve hareket etmediği yerde Kâbeyi bina etmesini emretti. İbrahim Aleyhisselâm, sekîne'nin ardına düştü. Ona tabi oldu. Tâ Mekke'ye geldi. Kâbenin olduğu yerde, sekine dürüldü. Yâni toplandı, iç içe kasıldı. Deri kalkanın dürülmesi gibi dürüldü ve yuvarlak bir hâl . aldı. İbrahim Aleyhisselâm'a:

"Burada bulunan temeller üzerine beyti (Kabe'yi) bina et," buyurdu. İbrahim Aleyhisselâm, yanında oğlu İsmail Aleyhisselâm ile beraber, beytin duvarlarını yükselttiler.⁶⁰

HaceM Esved

⁵⁸ Ed-Durrul-mensûr tefsirinde de şöyle bir ilave vardır: Hadisi şerifte buyuruldu:

Âdem Aleyhisselâm, tam bin kere Kâbeye geldi. Bu gelişlerinin hiçbirinde binekli gelmedi. Ta Hindistandan ayaklan üzerine yayan geldi.

Adem Aleyhisselâm. Üç yüz (300) kere haccetti, yedi yüz (700) kere de umre yaptı.

İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/54-55.

⁵⁹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/55-56.

⁶⁰ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/56.

Duvar, Hacer-i Esved'in olduğu yere kadar yükseldi. İbrahim

Aleyhisselâm, oğluna:

"Ey oğlum! Bana beyaz bir taş getir. Güzel bir taş olsun. Buraya koyayım ki, insanlara Kâbeyi tavaf etmeye bir alâmet ve başlangıç noktası olsun," dedi. İsmail Aleyhisselâm bir taş getirdi. İbrahim Aleyhisselâm:

"Bundan daha güzel bir taş getir," dedi. İsmail Aleyhisselâm, yine gitti. Güzel bir taş aramaya başladı. Ebû Kubeys dağı seslendi:

"Ey İbrâhimî Benim yanımda senin bir emânetin var, onu al." Ebû Kubeys dağına çıkıldı. Bir de ne görsünler, cennet yakutlarından, beyaz yakuttan bir taş!⁶¹

Hacer-İ Esved'in Dünyâya Gelişi Hakkındaki Rivayetler:

1- Bâzı rivayetlerde Adem Aleyhisselâm onu cennetten getirmişti, buyurulmaktadır.

2- Veya Allahü Teâlâ beyti mâmuru indirdiği zaman onu indirdi. (Tufan'da beyti mâmur dördüncü kat semâyâ kaldırıldı. Hacer-i esved Ebû Kubeys dağında koruma altına alındı.)

Başı olan dörtgen bir bulut geldi. Nida etti:

"Hacer-İ esved, bu dört köşeli bulut'un başının olduğu yere koy," İbrahim Aleyhisselâm öyle etti. Bu İbrahim Aleyhisselâm'ın Kâbeyi bina etmesidir.⁶²

Hediye Olarak Gelen At

Rivayet olundu: İbrahim Aleyhisselâm ve Hazreti İsmail Kâbeyi bina etmeyi bitirdiklerinde, Allahü Teâlâ, kendilerine bir at (binek) verdi. Daha onların Kâbenin kalkan temellerinin üzerinde iken Allahü Teâlâ bu atı onlara âcîl bir mükâfat olarak verdi. At diğer vahşî hayvanlar gibi bir vahşî idi. Allahü Teâlâ İbrahim Aleyhisselâm ve Hazreti İsmail'e Kâbenin temellerini yükseltme izni verdiğinde onlara:

"Sizin için depolamış olduğum bir hazineyi size vereceğim," buyurdu. Sonra İsmail Aleyhisselâm'a:

"Ecyâd dağına çık. Orada hazineyi çağır, o sana gelir," diye vahyetti. İsmail Aleyhisselâm, Ecyâd dağına çıktı. Duanın ve hazinenin ne olduğunu bilmiyordu. Allahü Teâlâ, yapacağı duayı İsmail Aleyhisselâm'a ilham etti. Yeryüzünde ve Arab toprağında bulunan bütün atlar, İsmail Aleyhisselâm'a icabet ettiler, çağrısına uydular. İsmail Aleyhisselâm, atın alınından tuttu. At, İsmail Aleyhisselâm'a karşı çok uysal oldu, ona boyun eğdi. İsmail Aleyhisselâm ata bindi ve ona yem yedirdi. At böylece İsmail Aleyhisselâm'a karşı uysallaştı ve İsmail Aleyhisselâm onu hizmetinde kullandı.

At, babamız İsmail Aleyhisselâm'ın mirasıdır. At'a Arabça isim verildi. Çünkü at'ın gelmesi için dua ile emrolunan İsmail Aleyhisselâm'dır. At İsmail Aleyhisselâm'a gelmişti. Arabî kelimesi, Araba'ya mensub demektir. (Bu kelime) iki fetha ile okunur. Arab sahası demektir. Arabîlara mensûb olan demektir. Çünkü babalan İsmail Aleyhisselâm, at ile neşe aldı.⁶³

İbrahim Aleyhisselâm Süryânice Konuşurdu

İbrahim Aleyhisselâm, Süryânice konuşuyordu. İsmail Aleyhisselâm Arabça konuşuyordu. Birbirlerini anlıyorlardı.⁶⁴ Kelimeleri birbirlerine karıştırmıyorlardı.

Kureyşin Kâbeyi bina etmesi

Kureyş'in Kabe'yi bina etmeleri çok meşhurdur ve orada zikredilen yılan haberi çok yaygındır. (Bilindiği üzere, yüzyıllardan beri devamlı yağmur ve sel sularına karşı koyan Kâbenin duvarları iyice yıpranmış ve yıkılmaya yüz tutmuştu. Bir kadının sıçrattığı bir kıvılcam yüzünden Kâbenin örtüsü ve kapısı yanmıştı. Kabe'yi harabe halden kurtarmak isteyen) Kureyşliler, Kabe'yi yıkıp yerine yeniden bina etmek istiyorlardı. Kureyşliler toplandılar. Kâbeyi yıkmak için yaklaştıklarında yılan onlara mâni oldu. Kureyşliler, Kâbeyi, tamir etmek için yıkamadılar. Bunun üzerine bütün Kureyşliler, toplandılar. Yüksek sesle Allah'a seslendiler:

"Biz kötülük yapmak istemiyoruz. Biz senin beytini (harabe halden kurtarıp onu eskisi gibi) şerefli bir hale getirmek ve senin beytini süslemek istiyoruz. Eğer sen buna râzî isen. bu yılanı buradan defet. Yok eğer sen buna razı değilsen beytin istediğin halde kalsın," dediler. Gökte kanat çarpan bir kuşun kanat seslerini işittiler. Büyük bir kuşun kanatlarının sesiydi. Akbaba'dan daha büyük bir kuştı. Sırtı siyah, karnı ve ayakları beyazdı. Kuş gelip pençesini yılanın kafasına attı. Sonra yılanı ta uzunca olan kuyruğu görünüşüne kadar Kabe'den çekti. Sonra onu alıp, Ecyâd dağına götürdü. Bunun üzerine, Kureyşliler, Kabe'yi yıktılar. Kureyşliler, vadilerden omuzlarında taşlar çekerek, Kâbeyi bina ettiler. Ve böylece Kâbeyi yirmi zira kadar yüksekliğe çıkarttılar.⁶⁵

⁶¹ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/56.

⁶² İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/57.

⁶³ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/57.

⁶⁴ Bu gün bu hizmet alet ve teknik sayesinde yapılmaktadır.

⁶⁵ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/58.

Efendimiz (S.A.V.)'İN HACER-İ ESVEDİ YERİNE KOYMASI

Zühri⁶⁶den rivayet olundu. Kureyşliler, Kâbeyi bina ettiler. Rûknün yerine geldiklerinde aralarında münâkaşa ve husumet çıktı. Zira her kabile, Hacer-i esvedî kendisi yerine koymak istiyordu. Bu şeref ile diğer kabilelerin üzerinde üstünlük sağlamak istiyorlardı. (Ebû Ümeyye'nin teklifi ile):

"Sabahleyin Safa kapısından ilk gelen zât bize hakem olsun," dediler. Bu görüş üzerine anlaşılabilir. Sabahleyin bütün Kureyşliler, nefeslerini tutmuş, safâ kapısından kendilerine doğru gelecek olan meçhul kişiyi bekliyorlardı. O anda Efendimiz (s.a.v.) hazretleri çıkageldi. Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin görünmesiyle herkes sevindi. Onu hakem tayin ettiler. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri emretti, Hacer-i esvedî, bir elbisenin (örtünün) içine koydular. Her kabilenin efendisine (başkanına) emretti, onlar da gelip her biri Hacer-i esvedin içinde olduğu örtünün bir ucundan tuttular. Sonra hepsi birden Hacer-i esvedî kaldırdılar. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri de, elbisenin içinden Hacer-i esvedî kaldırıp yerine koydu. Böylece büyük bir ihtilaf önlenmiş oldu.⁶⁷

Altından Daha Değerli Hazine

Denildi ki, Kureyşliler, Rûknün içinde Süryânice bir kitab (bir yazı) buldular. İçinde yazılı olan şeyi anlayamadılar. Bir Yahudi o yazıyı onlara okudu. İçinde şöyle denilmekteydi: (1/231)

"Ben Allah'ım! Mekke'nin sahibiyim! Ben onu, yeri ve gökleri yarattığım gün yarattım. Güneş ve ayı tasvir ettim. Çevresini yedi hanif mülk ile ihata ettim. O yedi mülk yerinde durdukça ona bir şey olmaz. Onun ehline su ve sütü mübarek kıldım."⁶⁸

Kâbenin Kapısı Neden Yüksekliktedir?

Ebû Ca'fer'den rivayet olundu. Kâbenin kapısı, Amâliklerin, Cürhüm'ün ve İbrahim Aleyhisselâm'ın zamanında yerle düzdü. (Şu anda Kâbenin kapısı yerden iki metreden daha fazla yüksekliktedir.) Kureyşliler, Kâbenin kapısını yerden yüksek yaptılar.

Hiz. Âişe (r.a.) annemizden rivayet olundu. Ben Resûlullah (s.a.v.) hazretlerine, Kâbenin duvarını (Kâbenin önünde bulunan Hicr-i İsmaili) sordum:

"Duvarları da beytten midir?" dedim. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri:

"Evet! beyttendir" buyurdular. Yine sordum:

"Neden orayı beytin içine almadılar?" Efendimiz (s.a.v.) hazretleri:

"Senin kavminin nafakası (oranın duvarını tam örecek imkanları) kısıtlı olduğu için orayı öylece açık bıraktılar," buyurdu. Yine sordum: ona işleyene

Küreliler, makam, İbrahim'deüç . Her sahıfede ayrı bir yazı vardı

Ben AHah'im Mekke nin sahibiyim! Ben onu güneş ve ayı di mü.k'yenn hline et ve sütü mübarek kıldım Ben rahmi (akrabalı' ve n) ad.mdan isim verdim. Kim (sıla-i) rahm yaparsa. İyİ genirse ben de ona rahmetimi keserSe ben de rahmetimi ondan keserim. Veyi deres koşanlaradır. Yazıklar olsun şer

"Kâbenin kapısının durumu nedir? Neden bu kadar yüksekliktedir?" Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

"Bunu senin kavmin (Kureyşîler) yaptı.

"Neden bu şekilde yaptılar, maksatları neydi?"

"Diledikleri kişiyi Kâbenin içine girmesine izin verip, diledikleri kişinin Kâbenin içine girmesine izin vermeme ve ona mani olmak için böyle yaptılar. Bu onların câhiliyyet döneminde yaptıkları bir şeydir. Ben kalblerinin inkâr etmesinden korkuyorum. Eğer böyle bir endişem olmasaydı, Hicr-i İsmâüi beyte dahil eder ve beytin kapısını yerle düz ederdim." buyurdular.⁶⁹ (Efendimiz s.a.v. devam ettiler:) Eğer Kureyşlilerin cahiliyyet dönemine karşı zaafî olmasaydı, ben Kâbeyi yıkardım. Yeniden bina ederdim. Kâbenin kapısını yerle bir ederdim. Kabe'ye iki kapı koyardım. Biri doğu tarafına diğeri batı tarafına gelmek üzere iki kapı yerleştirdim. Hicr-i İsmail'den altı zira daha ziyâde ederdim. Kureyşliler, Kâbeyi inşa ederlerken onu noksan bıraktılar. Bu Kureyşin bina etmeleri şeklindedir.⁷⁰

⁶⁶ Ez-Zühri

⁶⁷ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/58-59.

⁶⁸ Ed-Durrul-mensûr'da bulunan başka bir rivayete göre şöyle bir yazı bulunmuştu:

İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/59.

⁶⁹ Sahih-i Müslim, muhaddis 1333

⁷⁰ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/60-61.

Abdullah Bin Zübeyr (R.A.)In Kâbeyi Efendimiz (S.A.V.) Hazretlerinin Buyurdıkları Gibi Bina Etmeleri⁷¹

Şâm ehli Abdullah bin Zübeyr (r.a.)130 ile savaştıklarında, Şamlıların atmış oldukları ateşlerin sonucu Kabe yandı, büyük zarar gördü. Bunun üzerine, Abdullah bin Zübeyr (r.a.) ^Kabe'yi yıktı. (Yukarıda zikredilen Hadîs-i şerifte) Hazret-i Âişe (r.a.)'nın haber verdiği gibi bina etti. Kabe'ye yerle düz iki kapı koydu. İnsanlar, kapının birinden giriyor, diğerinden çıkıyorlardı. Hicr-i İsmail tarafına gelen yeri altı zira daha kaldırdı. Daha buranın genişliği, on sekiz zira idi. Abdullah bin Zübeyr (r.a.) Hicr-i İsmail tarafından gelen kısmı Kâbeye katınca, oradan dokuz zira kısalttı. Abdullah bin Zübeyr (r.a.) hazretleri, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin belirttikleri ve temenni ettikleri şekilde Kâbeyi yeniden bina etti.⁷²

Haccâc Kâbeyi Eski Haline Getirdi

Abdullah bin Zübeyr (r.a.) yedi yıl idaresinden sonra, Emevîler tarafından şehid edildi. Abdullah bin Zübeyr (r.a.)'ı şehid eden Haccac,⁷³ Kâbenin eski haline getirilmesini emretti. Kâbenin uzunluğuna, Abdullah bin Zübeyr (r.a.)'m kattığı yerleri, ve Hicr-i İsmail'den ziyâde ettiği duvarı yıktı. Abdullah bin Zübeyr (r.a.)'ın batı tarafına açmış olduğu kapıyı kapattı. Diğer kapıyı da yerden yükseltti. Kabe'yi Kureyşlilerin yapmış olduğu hale getirdi.⁷⁴

Harun Reşîd'in Kâbeyi Yeniden Bina Etmesine Fetva Verilmedi

Rivayet olundu. Abbâsî halifelerinden, Harun Reşîd,⁷⁵ Kâbeyi, yıkıp Abdullah bin Zübeyr'in yapmış olduğunu yapmak istedi. Danışmak ve fetva almak için Mâlik bin Enes hazretlerine⁷⁶ gitti. Ona:

- "Ben Kâbeyi, hazret-i Âişenin rivayet etmiş olduğu Hadîs-i şerifte belirtildiği ve Abdullah bin Zübeyr (r.a.)'ın yapmış olduğu hale çevirmek istiyorum. Haccacın yıkmış olduğu yerleri yeniden inşâ etmek istiyorum" dedi. Mâlik bin Enes hazretleri:

- "Ey mü'minlerin emiri, bunu yapma! Eğer sen bunu yaparsan, Kabe, idarecilerin elinde bir oyuncak haline gelir. Her gelen idareci Kâbeye yeni bir şey katmak isteyecektir. Bu da Kâbenin heybetini ve Müslümanların kalbinde olan saygısını yitirir," dedi ve Kâbenin yıkılıp, yeniden bina edilmesine fetva vermedi.⁷⁷

Tarih Boyunca Kabe Kaç Kere Bina Edildi?

Kabe'nin on kere bina edildiği söylenildi.

1-Âdem Aleyhisselâm, yaratılmadan önce meleklerin bina etmesi.

2-Âdem Aleyhisselâm'ın bina etmesi.

3-Âdem Aleyhisselâm'ın oğlunun bina etmesi.

4-(İbrâhim) Halilüllah Aleyhisselâm'ın bina etmesi.

5-Amâlikahların bina etmesi.

6-Cürhümlülerin bina etmesi.

7-Kusay bin Kilâb'ın bina etmesi.

8-Kureyşlilerin bina etmesi.

9-Abdullah bin Zübeyr'in bina etmesi.

10-Haccac bin Yusuf un bina etmesi. Haccac b. Yusuf un yapmış olduğu, bütün Kâbeyi bina etmek değildir. Belki bâzı duvarlarını yıktı. Abdullah bin Zübeyr (r.a.)'m yapmış olduğu kapıyı söktü. Kâbeyi kureyşlilerin

⁷¹ Abdullah bin Zübeyr (r.a.) Aşere-i mübeşşereden Hazreti Zübeyr (r.a.) in oğludur. Hazreti Ebu Bekir Efendimizin kızı Esmâ'nın (r.a.) oğludur. Medinede İlk dünyaya gelen muhacir çocuğudur. 622 de medine yakınlarında Küba'da dünyaya geldi. 7 yaşında Resûlullah Efendimize biat etti. 21 yaşında Bizanslılara karşı yapılan Tunus savaşında çok büyük yararlıklar gösterdi. Hazreti Muaviye'den(r.a.) sonra Yezid'e biat etmedi. Hazreti Hüseyin Efendimizin Kerbelâ'da şehadetinden sonra Medine'de halifelliğini ilan etti. Medine'de 9 sene halifelik yaptı. Yezid'in yerine geçen Abdülmelik bin Mervan'm gönderdiği Haccac kumandasındaki bir ordu ile Kâbenin yanında 691 senesinde şehid edildi. Pek çok hadis-i şerif rivayet etmiş büyük sahabilerdendir.

⁷² İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 2/61-62.

⁷³ Haccâc b. Yusuf Essakafi: 661 yılında Taifte doğdu. 714 de Vâsıt şehrinde öldü. 25 yıl Emevi devletinde valilik yaptı. Zalim laKabi ile meşhur. Kur'anı kerimin harekelenmesine önderlik yapması ile bilinen ve hakkında pek çok menkıbeler anlatılan bir zattır.

⁷⁴ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 2/62.

⁷⁵ Harun Reşîd: Abbâsî halifelerindendir. 766 veya 763 de Rey şehrinde doğdu. 809'da Tus'ta seferde iken vefat etti. Babası Halife Mehdi Billah, Annesi Hayzuran Hatun idi. Hocası Yahya Bermekîdir. Çok iyi bir ilim tahsili gördü. Zamanında Abbâsî Devleti en güzel günlerini yaşadı. Bağdat şehri bir ilim ve irfan merkezi oldu. Geniş olarak okunmaya değer bir hayatı vardır.

⁷⁶ Mâlik bin Enes (r.h.): 712'de Medine'de doğdu. 795 de vefat etti. Babası Hazreti Enes'tir (r.a.). Mâliki Mezhebi'nin kurucusudur. Muvatta isimli meşhur hadis kitabının yazarıdır, imam Nafi ve Abdullah ibni Mes'ud (r.a.) hazretleri tarihi ile peygamberimizden ilim almıştır. Çok ibadet eder çok az konuşurdu.

⁷⁷ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 2/62-63.

yapmış olduğu eski hale getirdi.

Hafız Süheylî (r.h.) buyurdular: Kabe dünyâ tarihi boyunca beş kere bina edildi. Birincisi Şît Aleyhisselâm tarafından bina edilmiştir.⁷⁸

Kâbenin Altı Ve Üstü Beytten Sayılır

Nebevî haberde şöyle rivayet olundu:

Bu beyt, on beş (15) beytin beşincisidir. Yedisi göktedir. Yedisi de yerin derinliklerindedir. Beytlerin en yükseği, Arşî takibeden beyti mâmûr'dur. Bu beytin (yani Kâbenin) haremi olduğu gibi her beytin haremi vardır. Eğer en yüksek beyt'ten bir şey düşse, yerin derinliklerinde olan beyt'e kadar bâzıları bâzılarının üzerine düşer. Her beytin yer ve gökte ehli vardır. Bu beyti insanlar imâr ettikleri (tamir ve ziyaretini yaptıkları) gibi onlar da o beytleri imâr ederler."⁷⁹

Bu hadis-i şerifi, El-Kâzürûnî "Menâsik'inde zikretti."⁸⁰

Mekke'ye Ümmü'l-Kurâ Denilmesi

İbnü Abbas (r.a.) hazretlerinden rivayet olundu. Yer ve gökler yaratılmadan önce Arş suyun üzerindeydi. Allah bir rüzgâr gönderdi. Hafif parlak bir rüzgardı. Rüzgârın meltem halinde suya dokunmasıyla su katılaştı. Kâbenin yeri kup kuru bir hâle geldi. Tahta gibi oldu. Sanki beytin büyüklüğünce bir kubbe gibi oldu. Allah oranın altında toprağı çıkarttı, uzattı, yer küre, oradan şekillendi. Dağlar meydana geldi. İlk meydana gelen dağ, Ebû Kubeys dağıdır. Bundan dolayı Mekke'ye "Ümmü'l-Kurâ" şehirlerin (ve köylerin) anası denildi."⁸¹

Ka'bû'l-Ahbâr dedi: İbrahim Aleyhisselâm'ın Kâbeyi eski bir temel üzerine bina ettiği gibi; Süleyman Aleyhisselâm da Beyti makdisi eski bir temel üzerine bina etti. Bu temel, melekler tarafından suyun üzerinde yükseğe doğru atılan temeldir.

(Ey) Rabbimiz!"

Yâni İbrahim Aleyhisselâm oğlu İsmail Aleyhisselâm ile beraber temelleri kaldırırlarken ıf (Ey) Rabbimiz!" diyorlardı. "bizden kabul buyur,"

Dua ve onun dışında Allah'a yakınlık ve taat için işlenen amelleri kabul et. O amellerin başında sadedinde buldukları (bina etmekte oldukları) Kabe gelmektedir."⁸²

Kabul İle Tekabbel Kelimelerinin Arasındaki Fark

ile (kabul et) kelime/erinin arasında şöyle bir fark vardır, kelimesi binası tekellûf (zorluk) içindir. kelimesi, aslında nakıs (noksan) olup, kabul edilmeye layık ve müstahak olmayan ameller için kullanılır. Yâni kerem ve fazlına, bize bir iyilik olarak kabul buyur, demektir, ise, bu manâ'ya delâlet yoktur. Bunun için, İbrahim Aleyhisselâm dua ederken: Ey Rabbimiz, bizden kabul buyur," dediler. İkisi (İbrahim Aleyhisselâm ile oğlu Hazret-i İsmail) acziyetlerini itiraf ettiler. İnkisar ve amellerinde kusur olduğunu itiraf ederek, Allah'dan herşeye rağmen kendilerinden kabul etmesi için dua ettiler."⁸³

Allah Semî Ve Alîmdir

"Hiç şüphesiz Semî (her şeyi hakkıyla İşiten) sensin,"

Herşeyi duyduğun ve hakkıyla işittiğin gibi, bizim dua ve tazarrûlarımızı da işitirsin. (1/232)

(Sen) alîmsin (her şeyi hakkıyla bilensin)."

Bütün malûmatı bilen sensin. Bütün ameüerimizdeki niyetlerimiz de o zümredendir. Sen niyetlerimizi de bilensin. Bu kavli-i şerîf, onlardan (İbrahim Aleyhisselâm ve oğlu İsmail Aleyhisselâm'dan) emredilen işten bir kusurun meydana gelmediğine delâlet etmektedir. Belki onlar, bu işte {Kâbeyi bina etme emrinde) bütün güçleriyle çalıştıklarını ve bütün çabalarını ortaya koyduğunu ifade etmektedir. Zira işlerinde noksanlığı olan, gevşeklik ve tembellik eden bir kişi, nasıl olur da, duasının kabulü için: Hiç şüphesiz işiten sensin, bilen sensin," deme cesaretini gösterebilir?"⁸⁴

İbâdetten Sonra Dua Etmek Vâcibtir

Yine bu âyeti kerime, emredilen her ibâdet veya Allah'a yakınlık için yapılan her iş bitirildikten sonra, dua

⁷⁸ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/63.

⁷⁹ Ed-Durrul-Mensûr, İmam Celâledclin Suyûtî

⁸⁰ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/63-64.

⁸¹ Ed-Durrul-mensûr

⁸² İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/64.

⁸³ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/65.

⁸⁴ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/65.

etmenin vacib olduğuna bu âyeti kerime delâlet etmektedir. Bu âyeti kerime, ibâdetle mükellef olan herkesin ibâdeti veya (manen) Allah'a yaklaşmak için yaptığı bir işi, emredildiği şekilde yerine getirip bu konuda bütün çabasını harcadıktan sonra, yapılan işin, hizmetin, taatın ve ibâdetin edilmesi için tazarrû ile Allah'a dua edilmesinin gerekli ve vacib olduğuna delâlet etmektedir. Bunu kabul etmek veya etmemek Allah'a kalmış bir şeydir. Allah'ın üzerine hiçbir şey vacib değildir. Allah'ın herhangi bir zorunluğu ve mecburiyeti yoktur.⁸⁵

Bizi Müslümanlardan kıl

"Ey bizim Rabbimiz, hem bizim ikimizi yalnız senin için boyun eğen müslümanlar kıl."

Yâni sana karşı ihlaslı ve samimi olan kimselerden eyle demektir.

Müslim (teslim)den murad, nefsinin ve zâtını Allahü Teâlâ'ya mahsus kılmak, adamak demektir ve ona ihlas ile teslim olmak demektir. Bu da, tezüllül (Allah'a karşı zelil ve hakîr olduğunu bilmesi) ve kendisinden vâki olan tazimdir; yani Allaha karşı zelil olup ona tazim etmesidir. Tâzîm de, dilde, erkânda ve kalbte olur.

Dilde ta'zîm, kişinin ihlaslı bir şekilde diliyle Allahü Teâlâyı ta'zîm etmesidir. Allahü Teâlâ ile beraber başkasına ta'zîm etmemesidir.

Erkân ile ta'zîm, kişinin hâl ve hareketleriyle Allah'a ta'zîm etmesi, ihlas ile namaz kılması gibi. Yâni bütün hareketleri, Allah rızası için olmalıdır. Amellerini Allah'a mahsus kılmasıdır.

Kalb ile ta'zîm, kişinin zâtının, sıfatlarının ve eîlâlinin (işlerinin) Allahü Teâlâ'ya hâlis olduğuna inanmasıdır. Bunların maliki, yaratıcısının Allah olduğuna itikâd etmesidir. Allahü Teâlâ'dan başka hiç kimsenin bunlara dahil (etkisi) olmadığına ihlasla kalbinden iman etmesidir.

Veya bu âyetin manâsı: "Bizi, sana teslim olan, rızana boyun eğen, takdir ettiğin her şeyi kabul eden ve hükmünde münazaa (tartışma) yapmayan kişilerden eyle." demektir, İslâm "lâm-i cer" edâtıyla gelince teslim olmak, boyun eğmek, kaza ve kadere razı olmak manâsına gelir.

Eğer sen. bu dua İbrahim ve İsmail aleyhisselâmdan sadır olduğu zaman, onların ihlaslı oldukları, Allah'a gerçek manâda teslim olmuş, ona boyun eğmiş, onun kaza ve takdirine razı olduklarından asla şüphe yoktur (Bu şekilde dua etmelerinin hikmeti nedir?) diyecek olursan; cevaben derim ki: Onların bu şekilde dua etmeleri, ziyadesiyle ihlas ve iz'ân istemek veya ihlâs üzerine sebat istemek içindir. Bu (şekilde dua) onlardan iman üzerine sabit kalmak için insanlara dua etmeyi öğretmek maksadını da taşımaktadır. Çünkü onlar (İbrahim Aleyhisselâm ile Hazreti İsmail) bu duayı ettiklerinde, kendilerinden imanın gitmesinden emindiler. İmanlarının zevalinden gitmesinden emin olan peygamberler böyle dua edince, onların dışındaki insanlar, imanlarının gitme korkusuyla beraber acaba nasıl dua etmelidirler? Onlar (İbrahim Aleyhisselâm ile hazreti İsmail), Allah'ın emirlerine kaza ve takdirine boyun eğmekte sebatkâr olmayı da Allah'dan dilediler. Bu duaları kabul olundu. İbrahim Aleyhisselâm, ateşe atıldı. İsmail Aleyhisselâm da kesilmek emriyle karşı karşıya geldi.⁸⁶

Zürriyetin Hayırlı Olması İçin Dua

"Ve bizim zürriyetimizden (soyumuzdan) senin için Müslüman olan (yalnız senin için boyun eğen) kimseler kıl,"

Yâni zürriyetimizden bir cemaati taat ve ibâdetle kendine hâlis ve muhlis kıl demektir. Burada özellikle zürriyetlerine dua ettiler. Himmet ehli için ve hiç şüphesiz peygamberler için münâsib olan, sâdece kendi zürriyetleri için dua etmemeleri, (umûma dua etmeleri gerekirken) İbrahim Aleyhisselâm ile oğlu İsmail Aleyhisselâm, duayı kendi zürriyetlerine mahsus kılmalarının iki sebebi vardır.

Birincisi: Muhakkak ki, kendileri merhamet ve zürriyetlerine acıma duygusuna en çok sahip olan şefkat etmeye en hakkı olan kişiler olmalarıdır. Âyet-i kerîmede buyrulduğu gibi:

"Ey o bütün iman edenler! Kendilerinizi ve ailelerinizi koruyun bir ateşten ki, yakacağı o insanlar, o taşlardır! üzerinde öyle melekler vardır ki, yoğun mu yoğun, çetin mi çetin, Allah kendilerine ne emrettiyse ona isyan etmezler ve her neye memur iseler yaparlar.⁶

İbrahim Aleyhisselâm ile Hazreti İsmail, evladlarına dua ettiler. Onlara olan sevabın çok olması için zürriyetlerine dua ettiler. Hadîs-i şerifte şöyle buyruldu:

Müslümanlardan bir adam (kişi) ardından bir zürriyet bırakır. O zürriyeti Allahü Teâlâ hazretlerine ibâdet ederlerse, o zürriyetin ibâdetinin sevabının bir mislini Allah, onun ecdadına verir. Bu hâl o kişinin zürriyetinden ibâdet edenler oldukça kıyamet kopana kadar devam eder."

İkinci sebep ise, İbrahim Aleyhisselâm ile Hazreti İsmail'in duaları suret bakımından her ne kadar husûsî görünüyorlarsa da, aslında duaları umûmidir. Zira peygamberlerin evlâdının islâhı, bütün insanlığın islâhı için bir yoldur. Sanki şöyle dua ettiler: "Yâ Rabbi! Zürriyetimizden islâhı sebebiyle bütün kullarını islâh et, kullarına hidâyet nasibet." Dua ederlerken bütün zürriyetimiz demediler, zürriyetimizden bâzılarını buyurdular. Çünkü onlar, kendileri zürriyetlerinden bâzılarının muhsin bâzısının da kendi nefislerine zulmeden zâlim kişiler olacağını apaçık biliyorlardı. Onlara evladlarının bir kısmının mü'min bir kısmının da zâlim olacağını bildiren ise

⁸⁵ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/65-66.

⁸⁶ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/66-67.

şu nassı şerif (âyeti kerime) dir. Si "zâlimler benim ahdime nail olamaz!"⁸⁷

Dünyada İnsanların Kısımları

Bu âyeti kerimeden yapılan istidlal (delil ile), Allahü Teâlâ hikmeti, âlemin faziletli, orta derece ve rezillerden asla hâli olmamasını (boş kalmamasını) iktizâ etti.

Faziletliler, ehlullah'dirlar (Allah'ın ehlidirler.) Ehlullah: Küllî ikbâl (tümüyle, bütün varlığıyla) Allah'a dönüp, nefislerini ihlas ile kılmış (kendilerini Allah'a adanmış, bütün ibâdet, hal ve hareketlerinde Allah'ın rızasını gözetin) üstün kimselerdir.

Evsât, âhîret ehlidirler, (âhîrette cehennemden kurtulup cennete girebilmek için çalışırlar.) Âhîret ehli: münkerât (nehyedilen haram ve mekruh şeylerden) kaçınan ve sevaba nail olmak için taat ve ibâdete devam eden kişilerdir.

Rezalet sahibi (rezil ve aşağılık) olan kimseler ise, dünyâ ehli olanlardır. Aşağılık ve rezil kişiler, dünyâ hayatının zahir görünüşüne aldanan, dünyâ için çalışan ve âhîretten gafil olan kişilerdir. Bu aşağılık ve rezil insanların bütün himmeti (gaye, maksad ve çabalan) dünyâyı imâr etmek ve onun sebeplerini hazırlamaktır.⁸⁸

Ahmaklar Olmasaydı Dünyâ Harap Olurdu

Denildi ki, dünyânın imârı üç şeyledir:

Birincisi: Ziraat ve ağaç dikmek.

İkincisi: Himaye (koruma) ve savaş etmek.

Üçüncüsü: Ticâret mallarını bir şehirden diğer şehre çekmektir (ithalât ve ihracât yapmaktır).

Kim bu şeylerin üzerinde oturup yapışircasına durur, ölümü, yeniden dirilmeyi, hesap, mizan, sırat, cehennem ve cenneti unuttur ve aşırı bir şekilde dünyâyı imâra çalışır, hep dünyâyı imar etmeyi düşünür, bütün dikkat ve gayretini dünyâya verir ve acâib bir çalışmasını dünyâ üzerine yoğunlaştırırsa o kişi, gerçekten (bütün bunları) cehalet, gabâvet ve ahmaklığından dolayı yapmaktadır.

Bundan dolayı şöyle buyruldu: "Eğer ahmaklar olmasaydı, elbette dünyâ harap olurdu."

Mesnevî'de buyruldu. (1/233)

Eğer şu kişilerin hırs ve dünyâya düşkünlükleri olmasaydı, cihan viran olurdu.

Onların gafletiyle âlem cân buldu, mâmur oldu.

Onlar âlem-i cihanın güneşi gibi olan gafillerdir.

Onlar âlemin uyanıklarıdır. Bütün işleri dünyalık içindir.

Onlar âlemin en haris kişileridir.

Onlar âlemin kiri ve pislîğidir, onları yıkayacak su bile yoktur.⁸⁹

Haccın Menâsiki

"Ve bize ibadetimizin yollarını göster," kelimesi. 'in cemiidir. kelimesi.sîn harfinin fetha ve kesresiyle okunur. (Burada kıyâs, aynelfüünün fethasıyla okunmaktı, bu kelime şâz olarak aynel fiilin kesresiyle geldi.) Yâni bize ibâdetlerimizin yerlerini göster veya bizim güç getiremeyeceğimiz ve bize farz olan ibâdetlerimizin yerlerini öğret. Yâni, haccın menâsikinin kendisine taalluk ettiği yerleri bize tanıttir. Yâni, kendisinde ihrama girilen mikât yerleri, arafatta kendisin de vakfe yapılan yerleri, tavaf yerlerini, safa, merve ve bu ikisinin arasında sa'yi (koşma) işinin yapılacağı yerleri ve şeytan taşlama yerleri gibi hac ile ilgili yerleri ve her bir yerde yapacağımız ibâdetimizi bize öğret, demektir. Burada zikredilen, kelimesiyle, ibâdet yerleri değil de, hac ibâdetinin kendisi murad edilmiş olma ihtimali de vardır. kelimesi, ismi mekân değil de masdar(ı mîmî) kabul edilirse, bu manâ ortaya çıkar. Cemi olarak gelmesi de ibâdet nevîlerinin çokluğundan olmuş olur. Bize göster," "Bize tarif et {tanıt} ve öğret," manâsına olur. Zira fiilin kendisi, görmekle idrâk edilmez; belki kalb gözüyle görülüp öğrenilir. Kendisiyle Allah'a ibâdet

edilen her şeydir. Hac amelleri hakkında kullanılması şayi oldu. (Yaygın olarak hac ibâdetinin şekli, yerleri için kullanılmaktadır.) Çünkü hac ile ilgili amel, hareket ve vazifeler, ibâdetlerin en zorlu olanlarıdır. Hac ibâdeti ancak, çok çalışmak, gayet fazla çaba sarfetmek, büyük bir zorluk ve ictihad ile ancak meydana gelir.⁹⁰

İbrahim Aleyhisselâm Ve Hz. İsmailin Tevbe Etmesindeki Hikmet

"Ve tevbelerimizi kabul et (tevbemize rahmetle bakıver.)"

⁸⁷ Bakara:2/124

İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/67-68.

⁸⁸ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/68-69.

⁸⁹ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/69.

⁹⁰ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/69-70.

Küçük zellelerden bizden sadır olan ve evlâ olan terketmede meydana gelen yanılarak yapmış olduğumuz aşırılıklarımızı bağışla ve zürriyetimizin yapmış oldukları büyük günahları vazgeç ve onları bağışla. Belki de onların ikisi (Hazreti İbrahim ve İsmail Aleyhisselâm) kendi nefislerini kırmak ve zürriyetlerini irşâd etmek (onlara bir takım öğütlerde bulunmak) için böyle dua ettiler. İkisi (İbrahim Aleyhisselâm ile Hazreti İsmail) Kâbeyi bina ettikleri zaman, bu beytin tavafı ve ona tabi olan haccin menâsiki, vakfeler ve diğer mekanlarda yapılan hac ile ilgili ibâdetlerin, günahları noksanlaştırdığını ve bu yerlerin gaybı bilen Allahü Teâlâ hazretlerinden tevbe istemek ve bağışlamayı dilemek için en uygun yerler olduğunu insanlara öğretmek ve bu dualarının insanlara bir sünnet kalması için bu şekilde dua ettiler.⁹¹

Tevvâb İsmi Şerifinin Hikmeti

"Hiç şüphesiz Tevvâb sensin, Rahîm sensin."

Tevbe edenler için, tevvâbsm, tevbeleri kabul edensin. Tevbenin aslı, dönmektir. (Kulun tevbe etmesi, günahlardan sevaba dönmesi, Allah'a yönelmesi demektir.) Allah'ın kuluna tevbe etmesi ise, kulunun tevbesini kabul etmesi, kötü kişinin kalbinde, inâbeti, tevbeyi, dönmeyi ve kendisine yönelmeyi yaratması demektir. Zahiri cevahihi (görünen organları), hatâ ve günahlar ile kirlenmesinden sonra onları temizleyip, taat ile süslemesi demektir. tevbeleri çok çok kabul eden" kelimesi, mübalağa sığasıdır. (Çokluk ve aşırılık ifâde eder.) Allahü Teâlâ hazretlerinin tevbeleri çok kabul edendir," kelimesiyle vasıflanması ve bu kelimesinin kullanılması (şu sebeblere dayanır):

- 1-Tevbeleri kabul etme işi (yani bağışlamanın) Allahü Teâlâ hazretlerinden çok sadır olması,
- 2-Kendisine yönelen günahkârların tevbelerini çok kabul etmesi,
- 3- Kendisine tevbe eden kullarının çok olmasından dolayıdır.⁹²

Efendimiz (S.A.V.) İçin Yapılan Dua

"Ey Rabbimiz! Onların içlerinden gönder."

Yâni evlâdlarımızdan müslüman olan ümmet cemaatinin içinden gönder.

Onlardan bir peygamber gönder." Yâni onların kendi nefislerinden (kendi cinslerinden) bir peygamber gönder. Muhakkak ki, peygamberin onların içinden gönderilmesi, onlardan gönderilmesini gerektirmez. Onun için özellikle "Onlardan, onların cinsinden gönder," diye dua ettiler. (Müşterek olarak) ikisinin (İbrahim Aleyhisselâm ile İsmail Aleyhisselâm'ın) zürriyetinden Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinden başka peygamber gönderilmedi. Dualarının gereği ve icabeti Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin gönderilmesidir.

Rivayet olundu: İbrahim Aleyhisselâm, bu duayı ettiği vakit kendisine: "Duan kabul edildi. Onlara âhir zaman peygamberi gönderilecektir denildi. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri de:

"Ben Allahü Teâlâ'nın katında Allah'ın kulu ve peygamberlerin sonuncusu olarak yazılıydım; Adem Aleyhisselâm ise daha o zaman balçık halindeydi. Size yakında bunun tevilini haber vereceğim: Ben babam, İbrahim Aleyhisselâm'ın duasıyım, İsa Aleyhisselâm'ın kavmine olan müjdesiyim, annemin rüyâsıyım. Annem beni doğurduğu sıralarda görmüştü. Annem rüyâsında kendisinden bir nurun çıkıp. Samın saraylarına kadar her yeri kendisine aydınlattığını görmüştü, işte ben buyum.⁹³

İbrahim Aleyhisselâm'ın duası ile Kur'an-ı Kerim'de geçen bu duayı kastedti. Muhakkak ki o, İsrâiloğulların içinden de kendilerine peygamber gönderilmesi için Allah'a dua etti.

"Onlara senin âyetlerini tilavet (okusun) eylesin,"

Onlara okusun. Onlara, tevhid ve nübüvvetin delillerinden kendisine vahyettiğin âyetlerini tebliğ edecek (duyuracak peygamber gönder.) "Ve onlara öğretecek," Onların nazarî kuvvetleri Ölçüsüne göre,

"Kitabı" Kur'ân-ı kerîmi, senin kitabını. Ve hikmeti öğretsin," Kendisiyle nefislerini gerçek tanımaya ve şerh hükümleri kemâle erdirecek şeyleri öğretsin.

İbnü Dürayd (r.h.) hazretleri şöyle buyurdular: Sana ibret veren, seni olgunluğa çağıran (seni tekâmül ettiren) ve seni çirkinliklerden koruyan her söz hikmettir.

Ve tezkiye etsin (içlerini ve dışlarını tertemiz yapıp

onları pâk eylesin)." Amel ve kuvvetleri nisbetinde, yani ellerinden geldiği kadar onları şirk pisliklerinden ve isyanın her çeşidinden, bu isyan ister kötülükleri (günah olan şeyleri) yapmak olsun, isterse vâcibleri terketmeden doğan isyan olsun farketmez, isyanın her türünden onları arındıracak (bir peygamber gönder.)

Sonra İbrahim Aleyhisselâm, bu üç duasını bitirdiğinde, duasına Allaha sena ile son verdi ve şöyle buyurdu: dü ("Hiç şüphesiz Azizsensin,"

Her şeye galip ve üstün olan, gücüne karşı konulmayan, dilediğini yapan ve

Hakîm (hikmet sahibi) Sensin, sen..."

⁹¹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/70-71.

⁹² İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/71.

⁹³ Müsned . mevsuâtü'l-Hadîs-i Şerif: 16525; Taberâni, Câmiu'l-Beyân an Te'vili âyi'l-Kur'ân, c. 1, s. 773, Dârül-Fikir, Beyrut-1415, hadis no: 1709

Ancak, hikmet ve maslahat (iyilik ve fayda)larla dolu olan işler yapan sensin. Allah bizzâtihi aziz ve hakim'dir. Allah'ın dışında (mâsivâ) olan her şey aslında kendi nefsi itibarıyla, zelil ve câhildir.⁹⁴

Azîz Olmanın Şartları

İmam Gazâlî hazretleri, "Şerhü'l-Esmâ-i Hüsnâ" isimli kitabında şöyle buyurmaktadır:

Be'nzeri az olan,

Kendisine şiddetle ihtiyaç duyulan,

Erişilmesi zor olan şeydir.

Bu üç mânâyı kendisinde toplamayan (1/234) kimse ve şeye "Azîz" adı kullanılmaz.

Zira nice nice şeyler var ki, az bulunur; lakin değeri büyük olmadığı ve faydası çok olmadığı için ona "Azîz" adı verilmez. Meselâ güneş gibi. Zira güneşin bir benzeri yoktur. Yeryüzü de böyledir. Bunlardan herbirinin faydası büyüktür. İkisine de şiddetli bir şekilde ihtiyaç vardır. Dünya ve güneşe aziz denilmez. Çünkü onları müşahede etmek ve onlara ulaşmak, asla zor değildir. Bir şeye aziz denilmesi için üç vasfın toplanması şarttır. Güneş ve dünyâda iki vasıf var ama üçüncüsü yok.

Sonra bu üç mananın kemâl (olgun) ve noksan (eksik) tarafı vardır. Kemâl derecesi, çok az bulunmasındandır. Bütün bunların sâdece bire dönmesi, bir şeye toplanmasıdır. Çünkü birden daha eksik bir sayı yoktur. Bu bir kendisi gibi bir şeyin varlığını kabul etmez. Onun gibi bir şeyin varlığı muhaldir. Bu ise sâdece ve sâdece Allahü Teâlâ hazretleridir.

Güneş her ne kadar görünüşte bir tane ise de aslında mümkün olmakta ve olabilirlikte bir değildir. Zira güneş'in bir benzerinin var olması mümkündür.

Bir şeyin kendi nefsinde kemâl derecesinde olması ve ona ihtiyâcın şiddetinin kemâli ise: Her şeyin her şeyde ona muhtaç olmasıdır. Hatta var olmasında, beka (daimî) olmasında ve sıfatlarında ona şiddetle muhtaç olmasıdır. Bu durum ise kemâl derecesinde ancak ve ancak Allahü Teâlâ hazretlerinde vardır. Al-lah'dan başka hiçbir şeyde yoktur. İşte Azizi mutlak Allahü Teâlâdır. Aziz olmak hususunda hiçbir varlık Allahü Teâlâ ile denk olamaz ve ona benzeyemez.

Kullardan aziz olan ise, Allah'ın kullarının mühim işlerinde kendisine muhtaç olduğu kişidir. Bu mühim iş, uhrevî hayat ve ebedî saadettir. Bu ise, çok az olan şeylerdendir. Varlığı muhaldir. Bunun idrâki çok zordur. İşte bu peygamberler aleyhimusselâmın rütbeleridir. Çalışması, gayreti ve Allah'a yaklaşması kendi asrında tek olan kişiler (mürşidi kâmiller) kendi manevî dereceleri ve Allah'a yaklaşımları nisbetinde izzete erme noktasında peygamberlere yakın olur. Halifeler ve onların varisleri olan âlimler gibi. Bunların (halife ve âlimlerin izzetleri) sahip olmuş oldukları rütbelerinin yüceliği kadardır. Bunlar, rütbeli nisbetinde bu izzet ve ortaklığa nail olurlar. Ve bunlar, inayet (İlâhî yardım) kadar halkı irşada kaadir olurlar.⁹⁵

Hakîm Ve Hikmet

Hak Teâlâ hazretleri hikmet sahibidir. Hikmet, eşyanın en faziletlisini (en üstününü), ilimlerin en yücesiyle bilmek ve tanımadır. Eşyâ'nın (varlıkların) en yücesi Allahü Teâlâ hazretleridir. Allahü Teâlâ yüceler yücesi olduğu için, Allah'ın künhüne erişilemez. O'nun künhünü ondan başkası bilemez.

(insanın aklı ve bilgisi Allah 'm künhünü kavramaktan acizdir.

Ne güze! buyurmuşlar: idrâk-i meali bu küçük akla gerekmez.

Zira bu terazi o kadar sıkleti çekmez.) Allah, hakîm-i mutlaktır. Çünkü Allah, en değerli şeyleri en değerli ilimlerle bilir. Zira ilimlerin en değerlisi ezeli ve ebedî olan ilimdir. Allah'ın ezeli ve ebedî olan ilminin zevali (yok olması) tasavvur edilemez. Allah'ın ilminin malûma (bilinen şeylere) mutabık (uygun) olmasının yok olması asla düşünülemez. Hiçbir şey ona gizli kalmaz ve onda eşyayı bilmede asla şüphede olmaz. Bütün bu vasıflara uygun olan ve bunlarla vasıflanan ancak ve ancak Allahü Teâlâ'nın ilmidir.

Sanatların inceliklerini ve güzelliklerini bilen, sağlam, pürüzsüz ve işini güzel yapan kişiye de bazen "hakîm" denir. Bunun kemâli, işini en mükemmel, tam ve en iyi şekilde yapan ancak ve ancak Allahü Teâlâ hazretleridir. Mutlak hakîm Allah'dır. Kim bütün eşyayı bilse ve her şeyi tamsa fakat; Allahü Teâlâ hazretlerini tanımasa, o kişi "Hakîm" adını almaya hak kazanamaz. Çünkü o eşyanın (varlıkların) en yücesini, en faziletli ve değerlisini tanınamıştır. Allahı bilmemiştir. Hikmet, ilimlerin en yücesidir. İlmin yüceliği, mâlum'un (o ilmin konusunun) yüceli-ğiyle ölçülür. Allahü Teâlâ'dan daha yüce bir varlık yoktur. Allahı bilen ve tanıyan kişi "Hakîm"dir. Allahı tanıyan kişi diğer resmî ilimlerde her ne kadar zaif olup, dili o kadar kesmezse (fazla bilgi sahibi olup konuşamazsa) ve beyânı (bir şeyi açıklaması) eksik olsa bile o kişi hakîm'dir. Ancak kulun hikmetinin Allah'ın hikmetine nisbeti; kulun bilgisinin Allah'ın bilgisine bizatihi nisbeti gibidir. İki ma'rifetin (bilginin arası) ayrı olduğu gibi, iki hikmeti de farklıdır. (Kulun bilgisi, hikmetiyle asla boy ölçüşemez.) Lakin insanın ilim ve hikmeti, Allahü Teâlâ hazretlerinin ilim ve hikmetinden çok uzak ve düşük olmasıyla beraber, insanın hikmeti ma'rifetlerin en güzeli ve hayırların en çoğudur. "(Allah), Dilediğine hikmet verir; hikmet verilene ise. çok bir

⁹⁴ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/71-73.

⁹⁵ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/73-74.

hayır verilmiş demektir ve bunu ancak temiz akıllılar anlar."⁹⁶

Evet! Kim Rabbini bilirse o kişinin sözleri, insanların sözlerinden değişik olur, onun konuşması insanların konuşmasına benzemez. Allahı tanıyan kişinin sözlerinde cüz'iyat az olur. O cüzler ile değil; toplu (cümleler) ile konuşur. Sadece dünyâ işlerinin yola girmesi ve dünyevî fayda maksadlarının peşinde olmaz; âhireti düşünür, âhiretini mâmur etmek için amel eder. Kelimeleri küllî olduğundan insanların yanında zahir olur. Ma'rife-tüllah'dan dolayı kendisinde hakimlerin halleri peyda olur. İnsanlar, hikmet ismini bu küllî kelimelere ve onların içerdiği derin mânâlar için kullanırlar. Bu şekilde hikmetle konuşan kişiye "Ha-kîm" denir.⁹⁷

Hikmet Dolu Sözler

Bu (hikmetli sözler) peygamberlerin Efendisi hazretlerinin şu mübarek Hadîs-i şerifleri gibidir:

"Hikmetin başı Allah korkusudur."⁹⁸

"Akıllı kişi, nefsinı hesaba çekip, ölümden sonrası için çalışan kişidir. Aciz ise, nefsinı nevasına uydurup sonra da Allah'dan lütuf ve ikram temenni eden kimsedir."⁹⁹

"Az olup kâfi olan (yeten bir şey) çok olup da oyalayan (ve nimetin şükrünü unutturan) şeyden daha hayırlıdır."¹⁰⁰

Saîd (mutlu kişi) başkasının durumundan ders alandır.¹⁰¹ Kanaat tükenmeyen bir maldır."¹⁰²

Sabır imanın yarısıdır. Yakîn imanın tamamıdır."¹⁰³

Bu kelimeler ve bunların benzerleri, hikmet diye, bunların sahipleri (bu sözleri söyleyen kişiye) hakîm diye isimlendirilir. Gazalının sözleri bitti.¹⁰⁴

Peygamberlerin Gönderilmesindeki Hikmet

Sonra bilki, âyeti kerimede peygamberlerin gönderilmesinde hikmetler olduğuna işaret edilmektedir. Peygamberlerin gönderilmesinde hikmetler yani maslahat (faydalar) ve övülen akıbetler (güzel neticeler) vardır.

1-Zahiri hayatın imârı,

2-Bâtînî hayatın nurlanması

3-Âlem'in nizâm ve intizâmı ancak ve ancak peygamberler sebebiyle olmaktadır. Bu hizmetler onlardan başkasıyla olmamaktadır.¹⁰⁵

Mürşidi Kâmile Duyulan İhtiyaç Ve Onun Vazifesi

Büyük evliya ve mürşidi kâmillerden Peygamberlerin vârisleri olanlar için bir nasib vardır. (1/235) Veya tezkiye (kulu kötü ahlak ve sıfatlardan temizleyip ruhen arındırma) babında bir nasîbleri vardır. Kul için elbette bir delil ve mürşid lazımdır. Kul mürşid-i kâmil ile maksuduna erip, gerçek hidâyeti bulmaktadır.

(Ebû Yezid Bestâmî hazretleri buyurdular:)

"Şeyhi olmayan kimsenin şeyhi şeytandır."¹⁰⁶

Hafız buyurdu:

Aşk yolunda delilsiz yola çıkılmaz.

Zira yolda yüzlerce tehlike vardır.

Mürşidsiz hedefe ulaşılmaz.

Mürşid-i kâmil, Allahü Teâlâ hazretlerinin izniyle sâlikin (hak yol yolcusunun) nefsinı tezkiye eder.

Onu mâsivâ'dan, Allah'ın dışındaki, iltifatlardan doğan kirlerden temizler.

Mürşid-i kâmil, sâlik'in yakın ehlinden olması için ona enfûsî ve âfâkî ayetleri okur.

Mürşid-i kâlimin irşadlan İle sâlik, ruhanî nimetleri ganimet bilir ve bu şekilde sâdikların zümresine katılır.

Ve tezkiye etsin (içlerini ve dışlarını tertemiz yapıp onları' pâk eylesin)." Sülûk ve sâlikliğe işaret ediliyor. Bunu muhafaza et. Bu hep senin aklında olsun. Asla unutma.

Allahım! Bizleri, sana vuslat yolundaki bütün manilerden (engellerden) muhafaza et. Muhakkak ki, bütün ricalar, senin katında kabul makâmındadır!¹⁰⁷

⁹⁶ Bakara: 2/269

⁹⁷ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/74-76.

⁹⁸ Feyül-kadimo:4361

⁹⁹ Tirmizi, mevsuâtül-Hadîs-i Şerif: 2383

¹⁰⁰ Kenzül-Ummâl, hadis no: 5039

¹⁰¹ Kenzül-Ummâl, hadis no: 44213

¹⁰² Kenzül-Ummâl, hadis no: 1900

¹⁰³ Kenzül-Ummâl, hadis no: 7331

¹⁰⁴ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/76-77.

¹⁰⁵ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/77.

¹⁰⁶ Şerhu Kasîdetül-Bürde. s. 6, Ömer bin Ahmed El-Harbûtî. Âmire matbaası-Istanbul-1266

¹⁰⁷ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/77-78.

İbrahim Aleyhisselâm'ın Milletinden Ancak Beyinsizler Yüz Çevirir

İbrahim'in milletinden kim yüz çevirir? Ancak kendine kıyan sefihi.. Hakikat, biz onu dünyâ'da istifa ettik. Âhirette de o, hiç şüphe yok, salâh ile seçilenlerdendir.¹³⁰

Rabbı ona İslâm emrini verince, "Teslim oldum rabbu'l-âlemîn'e" dedi.¹³¹

Bu dini, İbrâhîm kendi oğullarına vasiyet ettiği gibi, Ya'kûb da vasiyet etti:

"Oğullarım! Allah sizin için, o dîni istifa buyurdu. Başka dinlerden sakının, yalnız müslim olarak can verin!" Dedi.¹³²

Yoksa siz şahitler miydiniz; Ya'kûb'a ölüm hâli geldiği vakit, oğullarına,

- "Benim arkamdan neye ibâdet edeceksiniz?" dediği vakit dediler ki;

- "Senin Allah'ın, ve ataların İbrâhîm ve İsmâil ve tshâk'm Allah'ı; ilâh-ı vâhid'e ibâdet ederiz. Biz ancak, O'na boyun eğen müslimleriz".¹³³

O bir ümmetti, geldi geçti... Ona kendi kazandığı, size de kendi kazandığınızı... Siz onların amellerinden sorulacak değilsiniz...¹³⁴

"İbrahim'in milletinden, kim yüz çevirir?

(kim?) İstifhâmiyyedir. Azarlama, yadırgama ve inkâr yolu bir istifhamdır. Bir şey murad edildiği zaman rağbet etti, harfi cerri ile kullanılır: Bir şeye rağbet etti demektir, rağbet etti, fiili harfi cerri ile kullanılırsa, onu terketti, ondan vazgeçti manasına gelir. Ondandır yüzçevirdi, sözü gibi. Yâni İbrahim Aleyhisselâm'ın dinini hiç bir kimse terketmez ve onun şeriatına ve tarikatına saldıranlar:

"Kendine kıyan beyinsizden başkası değildir."

Yâni nefsinin aşağılayıp, onu hakîr ve hor kılandan başkası değildir. Üir kelimesi, Mef ul olmak üzere nasb okundu.

Rivayet olundu: Abdullah bin Selâm (r.a.) hazretleri, kardeşinin oğlu, Seleme ile Muhâcir'i İslama davet etti ve onlara:

- "İkiniz de Allahü Teâlâ'nın Tevrat'ta, İsmail oğullarından bir peygamber göndereceğim. Onun adı Ahmed'dir. Ona iman eden hidâyete erer; ona iman etmeyen ise mel'undur' buyurduğunu çok iyi biliyorsunuz," dedi. Bunun üzerine Seleme iman etti. Muhacir iman etmekten imtina etti. (iman etmedi.) Bu hadise üzerine Allahü Teâlâ bu ayeti indirdi.

"Gerçekten biz onu dünyâda seçkin birisi yaptık."

Yâni Allah'a and olsun ki, biz İbrâhîmi dünyâda diğer insanların arasında, peygamberlik ve hikmetle seçtik, demektir.

"Ve hiç şüphesiz o, ahirette de," Şu ayete talluk etmektedir: "Elbette sâlihlerdendir."

Yâni istikâmet, iyilik ve salahta kararlılığına açıkça şahid olunmuş kimselerdendir. Çünkü dünyâda kulların seçkini olan kimsenin ahirette de salah içinde olduğuna şahitlik edilir. Öyleyse gerçekten İbrahim Aleyhisselâm'a uyulması gerekir ve onun dininden kendini bilmez beyinsizlerden başkası yüzçevirmez. Yâni asıl hilkatında, sefihi olan veya beyinsizliğinden dolayı mükellefiyetinde sefahat (beyinsizlik) etmektedir. Bu da (bir kişinin beyinsizliği) şu sebeplerle ortaya çıkar:

1-Sefihlerin (beyinsizlerin) işlerini kendi istek ve arzusuyla yapması,

2-Nefsinin cehalete sürüklenmesi,

3-Allah'ın âyetlerine ibretle bakmaması,

4-İlâhî emir ve âyetler üzerinde düşünmekten yüzçevirme-siyle beyinsizliği ortaya çıkar.

"Ve hiç şüphesiz o (İbrahim

Aleyhisselâm), ahirette de sâlihlerdendir."

Âyet-i kerîme, dünyâda onun için salah bir sonucu (güzel bir hatimeyi) müjdelemektedir. Allah, ona bunu vaadetti. Nice nice kişiler vardır, hallerinin başlangıcında sâlih görünür, iyi insandır; ama ömrünün sonunda salahı gider. Ahirette azab ve cezanın içinde olur. Bel'âm, Bersîsa, Kaarun ve Sa'lebe gibi...¹⁰⁸

İbrahim Aleyhisselâm'ın Teslimiyeti

"Ona dedi,"

Bu cümle, felîk-Uı "Biz onu seçtik," fiili için zarf ve onun ta'lilidir. Yâni onu seçtiği zaman, ona buyurdu:

Rabbi (ona) İslâm ol! (emrini verdiğinde.)"

Yâni Rabbin için dinini hâlis kıl. İslâm üzere müştekim ol (dosdoğru ol). İslâm üzere sebat et dediği zaman.

İbrahim Aleyhisselâm, mağaradan çıkıp, yıldızlara, aya ve güneşe baktığında, Allahü Teâlâ hazretleri, İbrahim Aleyhis-selâm'a ihlâsî ilham etti.

"O, Ben âlemlerin Rabbine teslim oldum." dedi." Yâni dinimi Rabbime halis kıldım, demektir. İbrahim Aleyhisselâm'ın şu sözü gibi:

¹⁰⁸ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/79-81.

" Ben her dinden geçip sâde hakka eğilerek, yüzümü, o gökleri ve yeri yaratmış olan Fâtır'a döndüm ve ben müşriklerden değilim."6'79 ¹⁰⁹

İbrahim Aleyhisselâm, Allah'ın kendisine buyurduğu, ihlâs ve teslim olma emrine bağlı kaldı. Söylenenleri söyledi. Kalbini, nefisini, çocuğunu ve malını Allah'a teslim etti.

İbrahim Aleyhisselâm, ateşe atılırken Cebrail Aleyhisselâm ona:

"Bir hacetin (ihtiyacın ve dileğin) var mı?" dedi. İbrahim Aleyhisselâm:

"Sana mı? Hayır asla ihtiyacım yok!" Cebrail Aleyhisselâm: "Rabbinden iste!" dedi. İbrahim Aleyhisselâm: - "Rabbimin benim halimi görmesi, benim için yeterli dilektir," dedi. ¹¹⁰

İbrahim Aleyhisselâm'ın Doğumu

Tefsir ehli buyurdular: İbrahim Aleyhisselâm, Nemrud bin Ken'an'ın zamanında doğdu. Dünya tarihinde başına ilk kez taç giyen kişi Nemrûd'dur. Nemrud, insanları kendisine tapmaya çağırırdı. Nemrud'un kâhinleri ve müneccimleri vardı. Kâhinler ve müneccimler ona:

"Senin bu şehrinde bu sene bir çocuk doğacak, yeryüzünde dini değiştirecek, senin helakin ve mülkünün yıkılıp yok olması onun elinde olacaktır," dediler.

Dediler ki, Nemrud. o sene doğan her erkek çocuğun öldürülmesini emretti. İbrahim Aleyhisselâm'ın annesinin doğurma vakti yaklaştığında, kendisini sancı tuttu. Doğurduğu çocuğun öldürülmesinden korkarak, şehrin dışına koştu. Onu kuru bir nehirde (derede) doğurdu. Sonra İbrahim Aleyhisselâmı bir beze sardı. Türkçe, hasır ve karnışlık denilen bir sazlığa koydu. Sonra eve döndü. Kocasına, bir erkek çocuk doğurduğunu ve falan yere koyduğunu söyledi. (1/236) Babası geldi. İbrahim Aleyhisselâmı oradan aldı. Yeri kazıyarak ona mağara gibi yeraltında bir ev yaptı. Onu o mağaraya koydu. Yırtıcı hayvanlar kendisine zarar vermemesi için mağaranın ağzını bir kaya ile kapattı. Annesi bazan gelip kendisine süt veriyordu. İbrahim Aleyhisselâm, büyüme ve gelişmede bir günde, bir aylık çocuk gibi oldu. Bir ayda bir yıllık gibi oldu. Mağarada onbeş ay veya yedi sene kaldı. Veya daha çok kaldı. ¹¹¹

İbrahim Aleyhisselâm'ın Tefekkürü Ve Arayışı

İbrahim Aleyhisselâm gelişip genç haline geldiğinde, annesine:

"Benim Rabbim kimdir?" dedi. Annesi:

"Benim!" dedi. Yine sordu:

"Senin Rabbin kimdir?" Annesi:

"Babandır!" dedi. İbrahim Aleyhisselâm yine sordu:

"Babamın Rabbi kimdir?" Annesi:

"Nemruddur," dedi. İbrahim Aleyhisselâm yine sordu:

"Nemrud'un Rabbi kimdir?" dedi. Annesi, ona:

"Sus!" dedi. Annesi eve döndü. Kocasına:

"Görüyor musun? Yeryüzündeki dini değiştireceğini konuştuğumuz çocuk, senin oğlundur," dedi ve olup bitenleri ona anlattı. Babası Azer hemen kalkıp, mağaraya geldi. İbrahim Aleyhisselâm bu defa ona sordu:

"Benim Rabbim kimdir?" dedi. Azer:

"Senin annendir!" dedi. Yine sordu:

"Annemin Rabbi kimdir?" Azer:

"Benim!" dedi. İbrahim Aleyhisselâm yine sordu:

"Senin Rabbin kimdir?" Azer:

"Nemruddur," dedi. İbrahim Aleyhisselâm yine sordu:

"Nemrud'un Rabbi kimdir?" dedi. Azer, onu tokatladı. Yüzüne vurdu. Ve ona:

"Sus!" dedi

Gece olduğunda, İbrahim Aleyhisselâm mağaranın kapısına geldi. Mağaranın kapısının üzerinde olan kayanın aralıklarından gök yüzüne baktı. Gök yüzünü ve içindeki yıldızları gördü. Yer ve göklerin yaratılışı hakkında tefekkür etti. Ve şöyle dedi:

"Muhakkak ki, beni yaratan, beni rızıklandıran, bana yediren, bana içiren benim Rabbimdir. Benim ondan başka Rabbim olamaz." Sonra gökyüzüne baktı orada yıldızları gördü. Ve; Benim Rabbim budur," dedi. Yıldızla baktı. Gözlerini yıldızla dikti. Uzun süre baktı. Yıldızın yavaş yavaş battığını gördü. Yıldız sönüp battı. Bunun üzerine İbrahim Aleyhisselâm:

"Ben batanları sevmem," dedi. Sonra ayı gördü.

Ay daha parlak ve daha büyüktü. İbrahim Aleyhisselâm: "Benim Rabbim budur," dedi. Aya baktı. Sabaha doğru ay da battı.

¹⁰⁹ El-En'âm: 6/79

¹¹⁰ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/81-82.

¹¹¹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/82-83

"Ben batanları sevmem," dedi. Sonra güneş doğdu. Güneş daha büyük ve daha parlaktı. Bütün yeryüzünü aydınlatıyordu, İbrahim Aleyhisselâm:

"Benim Rabbim budur! Bu daha büyüktür,"

dedi. Sonra güneşte battı. Güneş için de yıldız ve aya söylediği gibi söyledi:

"Ben batanları sevmem." dedi. Düşündü ve şöyle seslendi:

"Ey kavmim! Ben sizin (Allah'a) ortak ¹¹²koştuğunuz şeylerden uzağım". ¹¹³

İbrahim Aleyhisselâm'ın Arayışı Hakkında İhtilaf

Âlimler, İbrahim Aleyhisselâm'ın yukarıda geçen sözleri hakkında ihtilaf ettiler, (İbrahim Aleyhisselâm'ın çok az bir süre de olsa yıldız, ay ve güneşe bir aralık "bu benim Rabbimdir," demesi caiz mi değil mi konusunda ayrılığa düştüler. Bu konuda görüş vardır:)

(Birincisi:) Bâzı âlimler, bu sözleri zahiri mânâsına çektiler. Ve dediler ki, İbrahim Aleyhisselâm, bu sözleri söylerken, tevhidi arayan ve irşad olunmak isteyen bir talebeydi. Bütün gördükleri ve konuşmaları üzerine Allah, ona tevhid bulma muvaffakiyetini verdi ve onu irşad etti. İbrahim Aleyhisselâm'ın delil arama esnasında yıldız, ay ve güneş için: "Bu benim Rabbimdir," demesi kendisine yani iman ve tevhidine zarar vermez, dediler. Yine buyurdular: Bu durum yani İbrahim aleyhisselâm, yıldız, ay ve güneş için; "bu benim Rabbimdir," demesi onun çocukluğu döneminde, üzerinde kalem geçmeden önce kendisinden sadır oldu. Dolayısıyla bu sözleri asla küfür değildir.

(İkincisi:) Diğer âlimler, bu sözlerin (gerçek mânâsında kullanılması) inkâr ettiler. Ve dediler ki: "İbrahim Aleyhisselâm gibi bir peygamberden bunlara benzer sözlerin meydana gelmesi nasıl tasavvur edilir? Yıldızları görmekle nasıl; "bu benim Rabbimdir" der? Ve böyle bir şeye inanır? Bunlar ebediyen olmaz! Böyle bir şey asla mümkün değildir, İbrahim Aleyhisselâm'ın delil arama esnasında yıldız, ay ve güneş için: "Bu benim Rabbimdir," sözünü tevîl ettiler. (Değişik mânâlarda yorumladılar.)

Âlimlerin, İbrahim Aleyhisselâm'ın delil arama esnasında yıldız, ay ve güneş için: "Bu benim Rabbimdir," demesi hakkındaki bu tevilleri, İmâm Muhyî's-Sünneh hazretleri tefsirinin En'âm sûresinde zikretti. ¹¹⁴

İbrahim Aleyhisselâm'ın Tefekkürü

Vel-hâsil. İbrahim Aleyhisselâm. kerim olan Rabbine teslim oldu. Ve muhakkak ki İbrahim Aleyhisselâm sırât-ı müstakim üzeredir, İbrahim Aleyhisselâm'ın tarikatından ancak ve ancak seimam Muhyî's-sünneh Ebû fih (beyinsiz) insanlar yüz çevirirler. Yâni onda tefekkür etmediler, İbrahim Aleyhisselâm'ın enfûsî ve afakî meselelerdeki tefekkürü gibi gereğince düşünemediler. Allahü Teâlâ buyurdu:

Kesin olarak inananlar için, yeryüzünde ve kendi nefislerinde nice ibretler vardır. Hiç görmüyor musunuz?" ¹¹⁵

Sefâhet, cehalet ve rey (görüş ve düşünce) zayıflığıdır. Her sefih câhildir. Bu şundandır ki, Allah'dan başkasına ibâdet eden nefsini tanımamış câhil kişidir. Çünkü o, Allâhi hâlikî (yaratıcısı) olarak tanımadı. Hadîs-i şerifte şöyle buyuruldu:

Nefsini tanıyan Rabbini tanır." ¹¹⁶Haberde şöyle geldi:

"Allahü Teâlâ hazretleri, Dâvud Aleyhisselâm'a şöyle vahyetti: (Ey Dâvud!) kendi nefsini, zaiflik, acziyyet ve fânî olarak tanı; beni de kuvvet, kudret ve bakî olarak bil."

Mesnevfde buyuruldu:

Allah büyüktür. Onun büyüklüğünü anlamak için toprağa sor.

Ondan nasıl insan yaratıldı? Sana tevhidi öğreten nedir?

Önünde olan her şeyi tevhid söylemektedir.

Her şey bütün kimya onun tevhidini haykırmaktadır.

Her şey maşuk, âşık orda. Mâşûk hayatta ama, âşık öldü. ¹¹⁷

¹¹² El-En'âm; 6/78

¹¹³ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/83-84.

¹¹⁴ Mealimi Tenzil (Tefsir-i Bağavî) c. 2, s. 91

Muhammed el-Hüseyn bin Mesûd el-Ferrâ el-Bağavî hazretleri. "Mealim-i Tenzil" isimli tefsirinde, İbrahim Aleyhisselâm "m sözlerinin tevillerini şöyle beyan ettiler:

1-İbrahim Aleyhisselâm'ın kavmi yıldızlara tapıyordu. İbrahim Aleyhisselâm bu sözleriyle kavmine hatalarını bildirmek ve onların cehaletini ortaya koymayı murad etti.

2-İbrahim Aleyhisselâm bu sözleri istifham (soru) takdiriyle söyledi. İbrahim

Aleyhisselâm "Benim Rabbim budur." sözünün takdiri: "Benim Rabbim bu mudur?." tevîlindedir. Bu şekilde buyurması, kavminin inancını hakir görmek ve onları azarlamak içindir.

3-Delil getirmek içindir. Yıldız, ay ve güneşin batmasıyla İbrahim Aleyhisselâm. eğer bunlar Rab olmuş olsalardı batmazlardı demek istedi.

4-Burada izmârî kavil vardır. Yâni Benim Rabbim budur," sözü. Onlar bu benim Rabbimdir diyorlar," demektir. Burada Onlar diyorlar," fiili gizlidir

İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/84-85.

¹¹⁵ Ez-Zâriyât: S 1/20,21

¹¹⁶ Feyzül-kadir hadis no: 310; Keşfü'l-Hafâ hadis no: 2532;

İbrahim Aleyhisselâm'ın Vasiyeti

"Ve vasiyet etti,"

İbrahim Aleyhisselâm, kendi nefsinde kemâle erince, başkalarının tekâmül etmesi için onlara tavsiyelerde bulundu. Bu da İbrahim Aleyhisselâm'ın dinî ve dünyevî bakımdan hayırlı ve yararlı olarak gördüğü, bir lütuf ve ihsan mâhiyetinde, tavsiye ettiği bir söz veya fiildir.

"İbrahim'in milletinden, kendine kıyan beyinsizden başka kim yüz çevirir? Biz onu dünyâda seçkin birisi yaptık, hiç şüphesiz o, ahirette de salihlerden biridir."¹¹⁸ Âyet-i kerîmesinde zikredilen dindir.

"İbrahim kendi oğullarına (vasiyet etti.)" Yâni erkek evladlarına demektir.¹¹⁹

İbrahim Aleyhisselâm'ın Erkek Evlâdı

İbrahim Aleyhisselârrfm sekiz oğlu vardı:

1-İsmail Aleyhisselâm, annesi Kıbtîolan Hz. Hâcer idi.

2-Ishâk Aleyhisselâm, annesi Hz. Sâre idi.

Diğer altı oğlunun ise anneleri, Kantûrâ binti Yaktan el-Kel'ânî'dir. Hz. Sârenin vefatından sonra İbrahim Aleyhisselâm onunla evlendi. Ondandır altı oğlu doğdu. Onlar:

3-Medyen,

4-Medâyin,

5-Zemrân,

6-Yakşân,

7-Yaşbuk,

8-Nûh'dur. (Bu altı ismi şöyle sıralayanlarda vardır: Medyen, Medâyin, Nehşân, Zemrân, Neşikve Şeyûh)¹²⁰

Yakûb Aleyhisselâm

Ve Yakûb da (öyle yaptı)"

Yâkûb kelimesi İbrahim üzerine atfedilmekle raf okunur. Yâni Yâkûb Aleyhisselâm da İbrahim Aleyhisselâm gibi vasiyet etti. (1/237)

Yakûb Aleyhisselâm, Hazreti İbrâhimin oğlu olan fshâk Aleyhisselâm oğludur. Yâkûb Aleyhisselâm'ın on iki oğlu vardı. Rûrneyl, Şemûn, Lâvî, Yehûdâ, Yestsûhûr, Zebûlûn, Neftûnâ, Kûzâ, Oşîr, Bünyâmin ve Yusuf Aleyhisseâm.¹²¹

Yâkûb Aleyhisselâm'ın Doğumu

Yakûb Aleyhisselâm'a Yakûb diye isim verilmesinin sebebi: Yâkûb Aleyhisselâm kardeşi, İsû ile beraber ikiz doğdular. İsû, Yâkûb Aleyhisselâm'dan önce annesinin karnından çıktı. Yakûb Aleyhisselâm, ondan sonra onun ayaklarının topuklarından tutmuş bir halde doğdu. İşte bundan dolayı kendisine Yakûb denildi. Bu (yani Yâkûb Aleyhisselâm'ın kardeşinin ayak topuklarından tutarak doğması şöyle olmuştu:) Yâkûb Aleyhisselâm'ın annesi bir batında iki çocuğa hamile kalmıştı. Hamli ikizdi. Ayların süresi tamam olup, hamilelik müddeti tam olunca, anne karnındaki iki

kardeş konuşmaya başladılar. Anneleri onların sesini işitiyordu. Biri:

"Bana yol ver senden önce çıkayım," dedi. Diğeri: -"Eğer sen benden önce çıkarsan, bende annemizin batnını deler ve bende bu şekilde karnından çıkarım," dedi. Bunun üzerine diğeri;

"Benden önce çık. Annemi öldürme?" dedi. Bunun üzerine ilk çıkan çocuğa adını verdiler. Çünkü o daha annesinin karnında iken isyan etti. Sonra ikinci çocuk doğdu. O da birincisinin ayak topuklarını tutmuş bir halde doğdu. Bu durumdan dolayı ona da: Yakûb adını verdiler. Büyüdüklerinde lys, sertlik, düşmanlık, vurmak, kırmak ve katılık gibi şeylerle uğraştı. lys'm mesleği avdı. Hep av hayvanları ile uğraştı. Yâkûb ise, rahmet, şefkat, sevgi ve saygılı bir kişiydi. Yuflo yürekliydi. Yumuşak huyluydu. Ziraat ve hayvancılık ile uğraştı.

Rivayet olundu: Yâkûb Aleyhisselâm ile kardeşi İs. bir günde vefat ettiler. Aynı kabre defnedildiler.

(Bâzı rivayetlerde) buyuruldu: Yâkûb Aleyhisselâm, yüz kırk yedi (147) sene yaşadı. Mısır'da vefat etti. Arzı

¹¹⁷ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/85-86.

¹¹⁸ Bakara: 2/130

¹¹⁹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/86-87.

¹²⁰ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/87.

¹²¹ Bu isimler, değişik tarih kitablarında değişiklik arzedeabiliyor. Meselâ: Rûrneyl, Şem'un, Lâvî, Yehuda, İsâhar, Yalun, Dan, Neftâl, Câd, Âşîr, Bünyâmin ve Yusuf Aleyhisselâm. bakınız. Mirât-i Kâinat, c. t, s. 174
İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/87-88.

mukaddese taşınmasını ve orada babası İshâk aleyhisselâm'ın yanına defnedilmesini vasiyet etti. Yâkûb Aleyhisselâm'ın vefatı üzerine, oğlu Yusuf Aleyhisselâm, onu yükleyip arzı mukaddeseye götürdü. Orada İshâk Aleyhisselâm'ın yanına defnedti.¹²²

Yâkûb Aleyhisselâm'ın Vasiyeti

"Ey oğullarım! (dedi.)"

Basrahlara göre burada izmâr-i kavil var.

Takdiri: "Vasiyet etti ve Ey oğullarım, dedi," demektir. Bu şundandır. Çünkü "Ey oğullarım" cümledir. Basrahlara göre, cümle ise Mefûî vakî olmaz. Cümle ya efâl-i kulûb'a Mef ul olur veya kavi fiillerine Mef ul olur. Burada efâl-i kulûb olmadığına göre, izmâr-ı kavil vardır. Yâni gizli bir (söyledi) fiili var.

"Muhakkak ki, bu dini size Allah seçti."

Yâni İslâm dinini sizin için seçti. İslâm dini, bütün dinlerin özüdür. Allah'ın katında İslâm dininden başka din yoktur.

"Ölmeyin," Yâni ölüm size tasâdüf etmesin.

"Ancak ve ancak müslüman olarak (can verin)!"

Yâni tevhidde ihlasli, İslâm üzere ve Rabbinize karşı güzel zan besleyerek vefat edin. Bu vasiyet, zahirde Ölümünden neniydin Fakat hakikatte ise, İslâmı terketmeyi nehyetmektedir. Çünkü ölüm onların (insanların) elinde değildir.

Bu vasiyeti, Yakûb Aleyhisselâm, Mısır'a girdiği zaman çocuklarına etmişti. Mısırlıların putlara tapmakta olduğunu gördüğünde oğullarına İslâm dini üzere sabit olmaları ve İslâm'da karar kılmaları için söyledi. Zira İslâm üzere sebatsız gelen bir ölümden asla hayır yoktur. Böyle bir ölüm saidlerin (mutlu) kişilerin ölümü değildir. Böyle bir ölüm Yâkûb Aleyhisselâm'ın çocukları hakkında asla geçerli olmamalıdır. Onun için özellikle kendi evladlarına bu vasiyette bulundu. İbrahim Aleyhisselâm, bütün insanları İslama ve dine davet etmesiyle beraber Yâkûb aleyhisselâm hâsseten kendi çocuklarını İslama davet etmesi, İslâm'ın başta gelen ve ihtimam gösterilmesi gereken bir şey olduğuna delâlet (ve işaret) içindir. Çünkü insan, kendisine en yakın olan kimseleri şefkate, sevgiye, iyilik ve hayır istemeye en lâyük olan kimselere tavsiyede bulunur. Bunun yanında oğullarının islâmı, iyi ve en hayırlı kimseler olması, halkın da İslâmı ve iyiliği demektir. Zira metbû (kendisine uyulan kişi) bütün hallerinde iyi ve sâlih olduğu zaman, ona tabi olan kişiler de düzelirler.¹²³

Efendimiz (S.A.V.) Hazretlerinin Akrabalarını Uyarması

Rivayet olundu: (Önce) en yakın hısımlarımı uyar.¹²⁴ Âyet-i kerîmesi nazil olduğunda, Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, bütün Kureyşlileri, yakın ve uzak akrabalarını topladı. Onları uyardı. Ve şöyle buyurdu: "Ey Ka'b bin Lüey'nin oğulları nefsinizi ateşten koruyun! Ey Mürre bin Ka'b'in oğulları nefsinizi ateşten koruyun! Ey Abdî Şems oğulları! Nefsinizi cehennem ateşinden koruyun! Ey Abdî Menâf oğulları! Nefsinizi cehennem ateşinden koruyun! Ey Hâşim oğulları! Nefsinizi cehennem ateşinden koruyun. Ey Abdulmuttalib oğulları! Nefsinizi cehennem ateşinden koruyun. Ey kızım Fatma! Nefsinizi cehennem ateşinden koru! Cehennem azabını hakettiğiniz zaman, Allah katında ben sizin için hiç bir şeye mâlik olamam. Sizden azabı savamam."¹²⁵ Yâni âhirette eğer Allah size azab etmeyi dilerse, ben sizden zararları ve hoş olmayan azabları defedemem. Ancak ben Allahü Teâlâ hazretlerinin kendisine şefaât etmeme izin verdiği kişiye şefaât edebilirim. Allah şefaât konusunda bana izin verir. Benim kendisine şefaât ettiğim kimseyi azaba duçar kılmaz. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, akrabalarını iman ve amele teşvik etmek için onlara böyle söyledi. Onların Efendimiz (s.a.v.) hazretleriyle olan akrabalık bağlarına güvenerek iman ve amel konularında asla tembellik yapmamaları içindir. Elbette din konusunda vasiyet ve tahzir gereklidir. Çünkü insan, şer ehliyle ünsiyet peyda ettiği zaman, onların ahlakıyla ardaklanmasından ve onların yapmış oldukları amelleri işlemesinden korkulur. Bu hevâ ve heves yani şer ehliyle düşüp kalkması, onların ahlak ve amelleriyle hareket etme durumu kişiyi cehenneme çeker. Buyurulduğu gibi: Kötü insanlarla ünsiyet eden, onlarla beraber olan, zamanla onlardan olur. Kötülerle gezen kötü olur.¹²⁶

Hüsnü Zan İle Beraber Ahlak Ve Amel İslâh Edilmelidir

Ebû Ubeyd bin es-Sûri¹²⁷ hazretleri, bâzı (din) kardeşlerine şöyle yazdı... Bundan sonra: Gerçekten sen! Uzun

¹²² İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 2/88-89.

¹²³ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 2/89-90.

¹²⁴ Eş-Şuârâ: 26/214

¹²⁵ Sahih i Buhâri, kitabü'l-İman. mevsiâtü'l-Hadis-i Şerif, hadis no: 303

¹²⁶ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 2/90-91.

¹²⁷ Ebû Ubeyd es-Sûri hazretlerinin asıl adı: Kasım bin Sellâm el-Havâridir. 154 (M. 770) yılında Herât şehrinde doğdu. Fıkıh, tefsir ve hadis âlimidir. 18 sene kadar Tarsusta kadılık yaptı. Evliya ve âlim bir kişiydi. Hacca gitti. Rüyasında Efendimiz (s.a.v.) hazretlerini gördü. Orada kaldı. Yirmiden fazla eser yazdı. 224 (M. 839) yılında Medine-i Münevvere'de vefat etti

ömrün boyunca hep dünyâyı düşünerek sabahladın. Yaptığın kötü amellerine mukabil hep Allah'dan lütuf ve ikram temenni ettin. Gerçekten sen hep soğuk bir demiri dövüp durmaktasın. (Soğuk demir dö-vülmele bir kıvama girmez) vessalam. Gerçi insan Allah hakkında hüsnü zan sahibi olmalıdır, (hep onun lütfunu ve keremini beklemelidir.) Fakat bu, kişinin hâlini (durumunu), ahlakını ve amelini islâh etmekle olur.

Hasan Basrî hazretleri şöyle buyurdu: Muhakkak ki bir kavim (bir takım insanlar), dünyâdan göçünceye kadar hep temenni, arzu ve emeller peşinde koşmaktadırlar. Hiçbir iyilikleri yoktur, iyilik nâmına hiçbir şey yapmadılar. Onlardan (her) biri: "Ben Rabbim hakkında hüsn-ü zân beslemekteyim (Rabbim hakkında iyi şeyler düşünüyorum)," der. Oysa yalan söylemektedirler. Eğer Rabbi hakkında hüsnü zannı olsaydı (Allah hakkında iyi düşünseydi), iyi ameller işlerdi. Hasan Basrî hazretleri bu sohbetinin devamında şu âyeti kerimeyi okudu:

"İşte rabbinize beslediğiniz o zanniniz sizi helake sürükledi de hüsrana düşenlerden oldunuz!"¹²⁸

Allahıml Ecel gelmeden önce bizi ilim ve amele muvaffak kıl. âmin.

"Yoksa siz de olaya şahit mi oldunuz?"

Bu hitab kitao ehlerinden İbrahim Aleyhisselâm'ın dininden yüz çevirenler içindir, kelimesi, münkafl olup, ve hemze takdirindedir. Yâni cümleye "yoksa" manâsını verir. Teysîr tefsirinde buyuruldu: Kendisinden önce hemze geçmezse, o zaman sâdece istifham manâsına gelir. Hemze ise cümleye inkâr manâsını vermek için gelmektedir. Yâni Sizler şahidler oldunuz mu?" demektir, şahidler kelimesi kelimesinin cemiidir. kelimesi de hazır olmak, bir olay gerçekleşirken orada var olup onu müşahede etmek manâsıdır. Sizler hazır değildiniz manası murâd edilmektedir.

Yâkûb'a ölüm hali gelip çattığı zaman,"

Yâni ölümün emare ve sebepleri hazır olduğu ve Yâkûb Aleyhisselâm'm dünyâdan göç etme vakti yaklaştığında, demektir. Yahudilerin, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine:

-"Yâkûb Aleyhisselâm'ın, oğullarına öleceği gün Yahudiliği vasiyet ettiğini bilmez misin?" diye sormaları üzerine bu âyeti kerime nazil oldu. Allahü Teâlâ Yahudilere şöyle cevap verdi:

-"Yâkûb Aleyhisselâm ölüme hazır olup can çektiği ve çocuklarına vasiyette bulunduğu zaman siz orada bulunmuyordunuz! Yâkûb Aleyhisselâm sizi asla Yahudiliğe davet etmedi. Muhakkak ki o, çocuklarını İslâm dinine teşvik etti."al "oğullarına dediği zaman," kelimesidir. kelimesinden bedeldir. Buradaki âmil ise.

Benden sonra neye ibadet edeceksiniz?"

Yâni benden sonra hangi şeye ve neye ibâdet edeceksiniz? Kime kulluk edeceksiniz? Yâkûb Aleyhisselâm, bu sözleriyle onların tevhid ve İslâm konusundaki kararlılıklarını kesinleştirmek ve onlardan tevhid ve İslâm konusunda misâk (sözleşme) almak istedi.

Râgıb (İsfahânî) hazretleri¹²⁹ şöyle buyurdu: Yâkûb Aleyhisselâm: "Benden sonra neye ibadet edeceksiniz?" sözüyle sâdece meşru olan belirli ibâdeti kastedmedi. Belki onların, tüm amellerinde maksadlarının Allah'ın rızası olmasını kastedti. Kendilerini Allah'a ulaştırmayan bütün amel ve hareketlerden uzaklaşmalarını istedi. Sanki çocuklarını Allah rızası için işlenmeyen bütün amellerden uzaklaştırmayı arzuetti. Zira Yâkûb Aleyhisselâm, çocuklarının putlara tapmakla meşgul olmalarından asla korkmadı. Onların dünyâyâ dalıp Allahı unuttularından ve ibâdetlerden uzaklaşmalarından korktu. Bundan dolayı şöyle denildi. Al Seni Allah'dan uzaklaştıran herşey tâğüttür," denildi.'Ve bundan dolayı İbrahim Aleyhisselâm şöyle dua etti:

"Rabbim! Bu şehri güvenli kıl! Beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut!"¹³⁰

Mesnevî'de şöyle buyuruldu: Dünya nedir?

Dünya seni Allah'dan gafil eden ve ona vuslattan alıkoyan şeydir.

Deniz gibi büyük âlim olan İmam Taftazânî Hazretleri buyurdular: Li kelimesi umûmidir. Yâni akıl sahibleri için kullanıldığı gibi, ibhâm (cümlelerin kapalılığı) anında akıl sahibi olmayan varlıklar için de kullanılır, ü kelimesi, ister istifham için olsun, ister başka bir şey için olsun umûmî olması müsavidir. Akıl ve ilim sahibi olduğu bilinen varlıklar kelimesiyle tefrik edilir. Bu durumda kelimesi husûsî olarak ilim sahibi olan varlıklar için kullanılır, u kelimesi İse, diğer varlıklar için kullanılır. Bu itibâr ile L, kelimesinin akıl sahibi olmayan varlıklar için olduğu söylenir. Teftazânî'nin sözü bitti. "Benden sonra neye ibadet edeceksiniz?" -Sözüyle onlara karşı inkâr tamam oldu. Sonra istinaf cümlesiyle devam etti. Onların (Yahudilerin) sandıklarının hilâfına iş cereyan etti. "Dediler:" Burada sanki şöyle denildi: Yâkûb Aleyhisselâm'ın: "Benden sonra neye ibadet edeceksiniz?" sözüne karşılık çocukları ne dedi?" diye sorulmaktadır. Onun için "dediler," denildi: "Senin Allah'ına ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın Allah'ına, ibâdet ederiz, (dediler.)"

Yâni biz, ilâhlığı üzerine ittifak kılınan, vâcibu'l-vucûd olan, varlığı zorunlu olup, varlığında asla şüphe olmayan ve kendisine ibâdet etmek farz olan Allahü Teâlâ Hazretlerine ibâdet ederiz, demektir. İsmail Aleyhisselâm, amcaları olduğu halde onu babalarının cümlesinden kıldılar.¹³¹

¹²⁸ El-Fussilet: 41/23

¹²⁹ Râgıb İsfahânî hazretlerinin asıl adı: Hüseyin bin Muhammed bin Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânîdir. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. İyi bir eğitim gördü. Tefsir ve Navih âlimidir. Başta tefsir olmak üzere bir çok konularda çok değerli eserler yazdı. Müfredâtül elfazil-Kuran" isimli kitabı çok meşhurdur. Müfessirlerin başvurdukları bir eserdir. İsfahânî hazretlerinin yazmış olduğu "Ez Zerîa ilâ mekârimi's-Şerîa" isimli tasavvufî eseri tarihler boyunca okunan bir kitaptır. İmam Gazali hazretleri bu eseri yanından hiç ayırmazdı. 502 (M. 1108) yılında vefat ettiği kabul edilmektedir.

¹³⁰ İbrahim: 14/35

¹³¹ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/91-94.

Amca Baba Gibidir

Baba ve dede tarafının ağır basmasındandır. Çünkü amca baba gibidir. Teyze de anne gibidir. Çünkü ikisi de aynı yoldan gelmektedirler. Zira onlar kardeşlerdir. Aralarında fark ve üstünlük yoktur. Bundan dolayı Efendimiz (s.a.v.) hazretleri şöyle buyurdular: Kişinin amcası, babanın benzeridir.¹³² Başka bir hadis-i şeriflerinde de şöyle buyurdular:

"Ey Ömer! Sen kişinin amcasının, babasının benzeri olduğunu bilmiyor musun?¹³³ Yâni baba ile amcanın arasında fark yoktur. Tıpkı hurma ağacının iki dalı aynı kökten olmaları dolayısıyla fark olmadığı gibi.

"Bir olan o Allah'a (İbâdet ederiz)"

Bu cümle, babalarının ilâhı" cümlesinden bedeldir. Bunun faydası ise, tevhidi tasrih etmek ve muzâfın tekrarıdan doğan tevehhümü defetmektir. Veya ihtisas üzerine nasıttır. Sanki şöyle denildi: babalarının ilâhı" sözümüzle biz: Bir (tek) olan o Allah'ı kastediyor ve murad ediyoruz, demektedirler.

Biz ancak O'na boyun eğen müslümanlarız, (dediler.)"

Bu cümle, "Biz ibâdet ederiz," fiilinin failinden haldir.¹³⁴

Herkesin Günahı Kendisinedir

"Onlar," Zikredilen ümmeti işaret etmektedir. O ümmetle, İbrahim Aleyhisselâm, Hazreti Yakûb ve onların muvahhid (tevhid ehli) olan çocukları işaret edilmektedir.

"Bir ümmettir."

O (yani Lit ümmet" kelimesi aslında, kendisine kastedilen, kendisine yönelen belirli şey manasındadır. (İ/240) Onunla (Lit ümmet kelimesiyle) cemaat (topluluk) isimlendirildi. Çünkü insan grupları, kendisine iktidâ ettiği (uyduğu) içindir. O (yani Lit ümmet kelimesi) "Onlar," kelimesinin haberidir.

Gerçekten (geldi) geçti."

Yâni ölümle geçtiler, diğerlerinden ayrılıp gittiler, eli- fiilinin aslı, boş oldu demektir. Boş olmak, kendisinde ünsiyet olmayan yerdir. Bu cümle ümmet kelimesinin sıfatıdır.

"Onlaradır, kazandıkları şeyler,"

Burada müned'in, münedün iley'h'in üzerine takdim edilmesi, kasr içindir. Yâni onların yapmış oldukları ameller kendilerinedir, başkalarına değildir.

"Ve sizin kazandıklarınız da sizedir."

Başkasının kazancı değil...

Siz onların yaptıklarından sorguya çekilecek değilsiniz."

Yâni geçmiş ümmetlerin kötülüklerinden dolayı siz muaheze edilmezsiniz demektir. Âyet-i kerîmede olduğu gibi:

De ki: "Siz bizim cürümlerimizden mesul edilmezsiniz, biz de sizin yaptıklarınızdan mesul olmayız!¹³⁵ Burada ifade edildiği gibi, onlar geçmiş ümmetlerin işledikleri kötülükler yüzünden hesaba çekilmeyeceklerdir. Aynı şekilde onların iyi amelleri yüzünden size de bir mükâfat verilmeyecektir. Herkesin karşılığı kendi amelîne göre verilecektir.

Bu, yahûdîlerin, Yâkûb Aleyhisselâm'ın Yahudî olarak vefat ettiğini ve ölmek üzere iken oğullarına da bunu tavsiye ettiğini söylemeleri üzerine, Allahü Teâlâ hazretleri, onların bu iddialarını reddederek, şöyle buyurdu:

Yoksa siz de olaya şahit mi oldunuz?"¹³⁶

Sûra Üfürüldüğü Zaman Nesebin Faydası Olmaz

Yahûdîler dediler ki: "Kabul edelim ki durum böyledir. Onlar (İbrahim Aleyhisselâm, Hazreti Yâkûb, İshâk ve İsmail Aleyhimüsselâm) bizim soyumuz ve atalarımız değiller mi? Bizim soyumuz da onlara nisbet edilmiyor mu? Hiç şüphesiz biz, Allah katında onların salahından, iyi olmalarından ve Allah katındaki değerlerinden yararlanacağız!". İşte Yahûdîler, bu sözleri sırf atalarıyla övündükleri için söylüyorlardı. Yahûdîlerin bu sözleri ve inançları, reddedilerek çürütülüyor. Bu Yahûdîlerin, peygamberlerin soyundan olmaları onlara bir fayda vermez. Ancak amellerde peygamberlere tabi olmaları kendilerine yarar sağlayacaktır. Çünkü herhangi bir kimseye bir başkasının kazancı bir yarar ve menfaat sağlamaz. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri şöyle buyurdular:

Ey Haşim oğulları! İnsanlar, bana amelleriyle geliyorlar. Siz ise bana nesebleriniz (ve soyunuzla) geliyorsunuz!¹³⁷ Yine Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri buyurdular: Kimin ameli kendisini geri bırakırsa, onun

¹³² Tirmizi. Muhaddis: 3691

¹³³ Sahih-i Müslim, muhaddis: 1734

¹³⁴ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/94-95.

¹³⁵ Es-Seb'e: 34/25

¹³⁶ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/95-96.

¹³⁷ Ed-Dürrül-Mensur 5/96

nesebinin şerefli olması kendisine bir fayda sağlamaz.¹³⁸ Yâni kötü ameli ve sâlih ameldeki ihmâli dolayısıyla âhiret amellerinden (takvadan) geri kalan kimse, soyunun şerefi kendisine fayda vermez. Takva ve ihlaslı amelden yoksun olan kişi, ameldeki bu eksiğini, soyu ve nesebinin şerefiyle gideremez. Şair ne güzel söylemiş: Sen Hazreti Ali (r.a.)'a yakınlığınla mı övünüyorsun? İrinin aslı da saf sudur. Eğer işlemiş olduğun kötülükler senin temiz soyunu kirletmişse; temiz bir soydan olmanın hiçbir faydası yoktur.

Ey oğullar! (çocuklar) dünyâda babalarının şovlarıyla ne kadar övünseler de, sûra üfürüldüğü gün, artık orada ne soyun, ne de bununla övünmenin bir manâsı ve faydası olur. Çünkü bu gibi şeylerle övünmek, adetâ başkasının eşyâsıyla övünmek gibidir. Bu ise deliliktir. Mutlaka kişinin iyi bir amel sahibi ve bu konuda ihlaslı olması gerekir. Gerçekten Allah'ın fazlı ve keremiyle kurtuluş ancak takva ve salih amel ile mümkündür.¹³⁹

Ümmeti Kurtaran Sâlih Ameller

Efendimiz (s.a.v.) uzunca bir Hadis-i şeriflerinde şöyle buyurdular:

"Dün gece çok acâib (bir rüya) gördüm:

-Ümmetimden bir adam gördüm. Onun ruhunu almak için ölüm meleği (Azrail Aleyhisselâm) kendisine geldi. Anne ve babasına yapmış olduğu iyilik, ölüm meleğini reddetti. (Anne ve babaya yapılan iyilikler uzun Ömre sebep olduğu gibi güzel bir ölümle iman ile gitmeye sebep olur)

Ümmetimden bir adam gördüm: Adamın üzerine kabir azabı saçılıyordu. (Kabir azabına müstehak olacaktı), adamın almış olduğu abdestler geldi, onu kabir azabından kurtardı.

Ümmetimden bir adam gördüm: Her tarafını şeytanlar kuşatmıştı. Onun daha önce yapmış olduğu zikrullah geldi. O adamı şeytanların elinden kurtardı.

Ümmetimden bir adam gördüm: Azab melekleri ona hakim olmuşlardı. Ona azab edeceklerdi. Onun dünyâda kılmış olduğu namazlar geldi. Namazı, kendisini zebânîlerin elinden kurtardı.

Ümmetimden bir adam gördüm: Susuzluktan solumaktaydı. Her ne zaman havuzun başına varsa, kendisine su verilmiyordu. Sudan men ediliyordu. Onun orucu geldi. Oruç, ona su verdi. Onu susuzluktan kurtardı.

Ümmetimden bir adam gördüm: Sıra sıra oturan peygamberlerin yanına varıp oturmak istiyordu. Onu peygamberlerin yanına oturmaktan men ediyorlardı. Onu kovuyorlardı. Onun cenabetten dolayı almış olduğu gusül abdestleri geldi, elinden tutup, yanıma getirdi. Her yerde kovulan o kişiyi yanıma oturttu.

Ümmetimden bir adam gördüm: Önünde bir zulmet (karanlık) vardı. Arkasında karanlık vardı. Sağında karanlık vardı. Solunda karanlık vardı. Üstünde bir karanlık vardı. Altında karanlık vardı. Adam karanlıkların içinde şaşkındı, ne edeceğini ve hangi tarafa hareket edeceğini bilemiyordu. Adamın hac ve umreleri geldi, onu zulmetlerden (karanlıklardan) çıkarıp, nur'un içine koydular.

Ümmetimden bir adam gördüm: Mü'minler ile konuşuyordu. Müzminlerden hiç kimse kendisiyle konuşmuyordu. Adam mü'minlerin içinde yalnız kalmıştı. Sıla-ı rahmi geldi. Sıla-ı rahm: Ey mü'minler topluluğu! Bununla konuşun! Bununla konuşun! Diyordu. Bunun üzerine mü'minler de kendisiyle konuşmaya başladılar.

Ümmetimden bir adam gördüm: Ateşin önündeydi. Ateş alev alev olmuştu. Ateşin kıvılcım ve alevleri, adamın yüzünü yakmak üzereydi. Adam eliyle ateşi yüzünden savmaya çalışıyordu. Adam'ın vermiş olduğu sadakalar geldi. Adamın yüzünü ateşten korudu. Adam ile ateş arasında bir perde oldu. Sadakaları, başının üzerinde birer gölgelik oldu.

Ümmetimden bir adam gördüm: Zebaniler onu her mekandan (her tarafından sımsıkı) tutmuşlardı. Adamın yapmış olduğu emr-i bll'marûf ve nehyi ani'l-münker (iyiliği emretme ve kötülüğü yasaklama) amelleri geldi. O adamı zebanilerin elinden kurtardı. Onu rahmet meleklerinin eline verdi.

Ümmetimden bir adam gördüm: Dizlerinin üzerinde çökmüştü. Onunla Allah ın (ilâhî rahmetin) arasında perdeler vardı. Onun güzel ahlakı geldi. Onun elinden tuttu. Adamı alıp Allahın katına çıkarttı. İlâhî rahmete nail olmasına sebep oldu.

Ümmetimden bir adam gördüm: Sahifeleri, (amel defteri) sol tarafından verilmeye meylediyordu. Onun kalbinde bulunan Allah korkusu geldi. Amel defterini sağ eline koydu. (1/240)

Ümmetimden bir adam gördüm: Mizanı çok hafifti. Onun yedirmiş olduğu iftarlar geldi. Terazinin iyi amel tarafı ağır bastı.

Ümmetimden bir adam gördüm: Cehennem kenarında duruyordu. Cehenneme düşmek üzereydi. Allah'ın büyüklüğünden dolayı hissetmiş olduğu titremeler ve ürpermeler geldi. Onu cehennemden kurtardı. Adam sıratı geçip cennete geçti.

Ümmetimden bir adam gördüm: Cehenneme düşmek üzereydi. Cehenneme meyletmişti. Allah korkusundan dolayı dökmüş olduğu göz yaşları geldi. Göz yaşları onu cehennemden çıkarttı.

Ümmetimden bir adam gördüm: Sırat köprüsünün üzerinde ayakta duruyordu. Adam bir dal ve yaprak gibi sallanıyordu. Onun Allah'a olan hüsn-ü zannı geldi. Sallanma ve titremesi geçti. Adam sırat köprüsünü geçti.

Ümmetimden bir adam gördüm: Sıratın üzerindeydi. Bazen sürünüp emekleyerek yürüyordu. Bazen küçük

¹³⁸ Tuhfetü'l-Ahvezi: 1804; Riyazu's-Sâlihîyn hadis no: 245;: Kenzül-Ummal: 2436;

¹³⁹ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/96-97.

adımlar ile yürüyor, bazen de durup bir şeylere bağlanıyor ve tutunmaya çalışıyordu. Onun namazları geldi. Onun elinden tuttu. Onu doğrulttu, ayağa kaldırdı. Adam bu sıratı geçti.

Ümmetimden bir adam gödüm: Cennetin kapılarına varmıştı. Cennetin kapıları onun yüzüne kapandı. Onun şehâdet ve tevhid kelimeleri geldi. Cennetin kapıları açıldı. Şehâdet kelimesi onu cennete koydu.¹⁴⁰

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, başka bir Hadis-i şeriflerinde şöyle buyurdular:

"Kim ihlasla Lâ ilahe illallah (Allah'dan başka ilâh yoktur) derse, o kişi cennete girer." Denildi:

-"Ya Resûlellah! İmanın ihlası nedir?" Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdu:

-"Senin, imanını Allah'ın haram ettiği şeylerden koruma altına almandır." ¹⁴¹

Bu tafsilâttan bilindi ki: Muhakkak ki kurtuluş her ne kadar Allahü Teâlâ hazretlerinin fazlı ve kereminde ise de lakin salih amellere bağlıdır. Amel bozuk olduğu zaman, akrabalık (yakınlık) insana fayda vermez.

Amma: Bir kişinin aslı temiz olursa onun furu'u (yani ondan türeyenler de) temiz ve güzel olur," diyen kişiye şöyle cevap verilir:

Allahü Teâlâ hazretlerinin gâlib olan adeti (sürüp gelen kanunu) şudur: "Allah, ölüden diriyi çıkarır; Ve Allah diriden ölüyü çıkarıcıdır. ¹⁴²

Ne Güzel Buyurmuşlar:

Çoğu kere asla itibâr edilmez. Gül yüzlü çoğu kere gülmez. Balın aslı olan arı hâsıl ettiği şeyle kaldı.

Kendisinden güzel koku çıkan ûd, aslında diğer ağaçlar gibi bir ağaçtır. Ancak kendisinin bu mertebeye (koku yaymaya) güzel bir istidadı var. Bu kendisinde terbiye ile hasıl oldu. Böylece ud ağacı diğer akranlarından üstün bir hale geldi. Aslî olan ağaçların cinsinden çıktı.

Misk de böyledir. Miskin aslı kandır. Nice nesebler var ki aksi bir halde aslına döner. Babasında (soyunda) gizli olan salah eseri hâsıl olur. Babası fasık da olsa. evlâd iyi olur. Veya evlâd babasında bulunan gizli fesada döner. Her ne kadar babası ve soyu şu anda iyi görünseler bile, çocuk kötü olan atalarına çeker. Bir yönde mutlaka furu, aslına çeker. Adem Aleyhisselâm ile oğulları Hâbil ve Kabile bak. Ve onlardan sonra ta kıyamet saatine kadar bu böyle olacaktır. İyi babadan kötü evlâd, kötü babadan iyi evlâd olabilir! ¹⁴³

Hanîf Dini

Bir de,

-"Yehûd veya Nasârâ olun ki, hidâyet bulaşımız" dediler.

Deki:

-"Hayır! Hakperest Hanîf olarak İbrâhîm milleti ki, o hiçbir zaman müşriklerden olmadı." ¹³⁵

Ve deyin ki:

-"Biz Allah'a iymân ettiğimiz gibi, bize ne indirildiyse İbrâ-hîm'e ve ismail'e ve İshâk'a ve Ya'kûb'a ve Esbât'a, ne indirildiyse, Musa'ya ve İsâ'ya ne verildiyse ve b ütün peygamberlere rablarından olarak ne verildiyse hepsine iym ân ettik. O'nun resullerinden birinin arasını ayırmayız. Ve biz ancak, O'nun için boyun eğen müslimleriz". ¹³⁶

Eğer böyle -sizin iymân ettiğiniz gibi- iymân ederlerse, muhakkak doğru yolu buldular. Yok, yüz çevirirlerse, onlar sırf bir şikak içindedirler. Allah da sana onların haklarından gelive-recektir. Ve, O, işiten. O, bilen dir. ¹³⁷

"Allah boyasına bakî (Vaftiz n olacak?) Allah'tan güzel boya vuran kim? Biz işte O'na ibâdet edenleriz." ¹⁴⁴

Tefsir

"Ve yahudi veya hıristiyan olunuz, dediler."

Bu âyeti kerime, Medine Yahudilerinin başkanları ile Negrân Hıristiyanları hakkında nazil oldu. Yâni Yahûdiler: "(İnsanlara) Ya-hudî olunuz. Bizim peygamberimiz Musa Aleyhisselâm. peygamberlerin en üstünüdür. Kitabımız Tevrat, kitabların en faziletlisidir ve dinimiz dinlerin en faziletlisidir," dediler. Böylece Yahûdiler, İsa Aleyhisselâmt, ona indirilen İncîli, Muhammed Mustafa (s.a.v.) hazretlerini ve ona indirilen Kur'ân-ı Kerimi inkâr ettiler. Hıristiyanlar: "(İnsanlara) Hıristiyan olun. Çünkü bizim peygamberimiz İsa Aleyhisselâm, peygamberlerin en üstünüdür. Ona indirilen İncil, kitabların en faziletlisidir ve bizim dinimiz dinlerin en faziletlisidir," dediler. Böylece Hıristiyanlar, Musa Aleyhisselâm, ona indirilen Tevrat ve Efendimiz (s.a.v.) Hazretleriyle ona indirilen Kur'ân-ı kerimi inkâr ettiler. (Halbuki, Müslümanlar, hiçbir peygamber ve ilâhî kitabı inkâr etmez.) "hidayet bulaşımız,"

¹⁴⁰ Câmîus-Sağîr: hadis no: 2652; Kenzü'l-ummâl: 43592

¹⁴¹ Mecmuatü'z-Zevâic kitabü'l-İman: 18

¹⁴² El-Enâm- 6/95

İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/97-101.

¹⁴³ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/101.

¹⁴⁴ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/102-103.

Bu kelime emrin cevâbidir. Yâni yahudî veya hıristiyan olunuz ki, dalâletten (kurtulup) hidâyeti bulaşınız.
"(Habibim Ahmed! Resulüm Ya muhammed!) söyle!"

Onların görüşlerini reddetme ve hakikati beyan etme yoluyla onlara de ki: Hak sizin söylediğiniz gibi değildir. Biz sizin söylediğiniz gibi olmayız.

"Belki (sizin dediklerinizin aksine)" Biz oluruz. "İbrahim'in dinine (uyarız)"

Yâni Hazreti İbrahim'in milletinin ve dininin ehli oluruz. Burada muzâf hazf oldu. Yâni "belki biz İbrahim Aleyhisselâm'ın milletine tabi oluruz." demektir. Çünkü âyeti kerimede geçen: "olunuz," tabi olunuz manasıdır. Yâni Yahudiliğe ve hıristiyanlığa tabi olunuz, demek istediler.¹⁴⁵

Hanif

Yâni bâtil olan her dinden uzaklaşıp, hak olan dine meylederek; Yahudilik ve hıristiyanlıktan saparak Hazreti İbrahim'in "Hanifî olan dinine tabi oluruz, demektir. kelimesi muzâfı ileyh olan kelimesinden hâldir." Ayakta olduğu halde ben Hind'in yüzünü gördüm" cümlesinde olduğu gibi. Çünkü Hind'in yüzünün görünmesi, Hind'in görülmesini gerektirir. Burada Mefûl veya muzâfın durumu açıklanmaktadır. O da il "millet" kelimesidir. Lükelimesinin zikredilmesine o zaman "millet" kelimesi din tevili içindir. Çünkü millet ve din kelimeleri, zâtı bakımından birdirler, ama itibârları bakımından değışiktirler. O (İbrahim Aleyhisselâm), hiçbir zaman müşriklerden olmadı."

Burada bir nevi Yahudî ve hıristiyanlara karşı ta'riz ve uyarı vardır. Bu âyeti kerime aynı zamanda, Yahudî ve Hıristiyanların, şirkleriyle beraber "biz İbrahim Aleyhisselâm'ın dinine tabiyiz." iddialarının bâtil olduğunu ilân etmektedir.

Çünkü Yahudî ve Hıristiyanlar:

Yahûdîler, "Uzeyir Allah'ın oğlu" dediler. Hıristiyanlar da "Mesih Allah'ın oğlu", dediler.¹⁴⁶ Ve bu sözleriyle şirke girdiler.

Bu âyet-i kerime de İbrahim Aleyhisselâm'ın dinine tabi olmayı irşâd edip bize hedef olarak göstermektedir. İbrahim Aleyhisselâm'ın dini de Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin ashâb ve ona tabi olanların üzerinde oldukları İslâm dinidir. (1/241)¹⁴⁷

Biz Bütün Peygamberlere İman Ederiz

"Söyleyin." Ey mü'minler deyin ki: "Biz Allah'a iman ettik."

Tek olan Allah'a iman ettik. Ve bize indirilene," Yâni peygamber Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine indirilen Kur'ân-ı kerime iman ettik. Zira Kur'ân-ı kerimin Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine indirilmesi, ümmetine inmesi demektir. Çünkü inen kitabın hükmü bütün ümmetinedir. Ve İbrâhime (Aleyhisselâm'a) indirilene (iman ettik)" Ona indirilen on sayfaya iman ettik. "ve" indirilen şeylere:

Ve İsmail'e, İshâk'a ve Yâkûb'a ve," indirilenlere iman ettik.

Ve esbâta (torunlara indirilen şeylere iman ettik."

(torunlar) kelimesi, v- kelimesinin cemiidir. Bu, aslında çok dalları olan bir ağaçtır. Burada (torunlar)dan murad Yâkûb Aleyhisselâm'ın evlâdıdır. Yâkûb Aleyhisselâm'ın çocuklarının sayısı on ikidir. Yâkûb Aleyhisselâm'ın evladına, (torunlar) diye isimlendirilmesi, herbirinden bir cemaatin türemesi ve çok evladlarının olmasındandır. Adamın sebtî demek, adamın torunları demektir. Yâni çocuklarının çocukları demektir. İsrâiloğullarında "Esbât", Arablardaki kabileler, acemlerdeki boylar, manasıdır. "Esbât", bir anne ve babadan türeyen bir cemaat demektir. Esbât'ın içinde bir çok peygamberler geldi ve suhuf (sayfalar) indi. Suhuf her ne kadar İbrahim Aleyhisselâm'a indiyse de lakin ondan sonra gelenler, suhufun uzak olmaları bile tafsilâtiyle İbrahim Aleyhisselâm'a indirilen sayfaların hükümlerinin altına girerler. İbrahim Aleyhisselâm'a indirilen Suhufun onlara izafe edilmesi, Kur'anı kerimin bize izafe edilmesi gibidir.

"Musa'ya ve İsa'ya verilene (iman ettik)"

Tevrat ve İncil'den. Burada özellikle Hazreti Musa ve İsa Aleyhisselâm'ın zikredilmesinin sebebi, konuşmanın Yahudî ve Hıristiyanlar ile birlikte geçmesinden dolayıdır.

"Ve bütün peygamberlere verilenlere

(indirilen kitab ve sayfalara İman ettik.)

İsimleri zikredilen ve zikredilmeyen bütün peygamberlere ve onlara indirilen kitab ve sayfalara iman ettik.

"Rablerinin katından/"

Bu cümle, mahzûf olan aid'den hal mevziinde vaki oldu. "Peygamberlere verilenler," cümlesinin takdiri: "Rablerinin katında onlara indirilenler," demektir.¹⁴⁸

¹⁴⁵ İsmail Hakkı Burseli, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/103-104.

¹⁴⁶ Et-Tevbe: 9/30

¹⁴⁷ İsmail Hakkı Burseli, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/104.

¹⁴⁸ İsmail Hakkı Burseli, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/104-106.

Peygamberlerin Arasında Ayırım Yapmayız

Biz onların arasında fark gözetmeyiz (peygamberlerin arasında ayırım yapmayız.)"

Biz Yahudiler gibi yapmayız. Yahûdiler gibi peygamberlerin bâzısına iman edip, bâzısını inkâr etmeyiz. Böyle bir şeyi nasıl yaparız? Bizim, bâzı peygamberlere iman etmemizi gerektiren deliller, bütün peygamberlere iman etmemizi gerektirir. Peygamberlere iman etmemizi icâb eden delil ise, Allahü Teâlâ hazretlerinin onların elleriyle mucizeler yaratıp; onların peygamberliğini tasdik etmesidir. Eğer biz bâzı peygamberlere iman eder ve bâzılarını inkâr edecek olursak, kendi nefsimizle tezada (çelişkiye) düşeriz.

Biz onların arasında fark gözetmeyiz" bu cümle, "Biz iman ettik," cümlesindeki zamir'den hâldir. Peygamberlerin arasında tefrik yapılmaması itibâr edildi. "Kendilerine verilen"deki kelâm, onların arasında tasdik ve tezkîb ile tefrik yapılmamasını gerektirmemekle beraber, peygamberlerin arasında tefrik yapılmaz. Çünkü onlara verilen kitab ve suhuf (sayfaların) arasında tefrik yoktur. Çünkü topladıkları manâ cihetinden hepsi birdir. Bundan dolayı (arasına) kelimesinin dahil olması sahih oldu.

"Ve biz ancak, O'na boyun eğen müslümanlarız."

Yâni halbu ki, biz Allah'a boyun eğmiş, ihlaslı ve samimi kimseleriz, demektir.¹⁴⁹

Eğer Yahudî Ve Hıristiyanlar İman Ederlerse Aranızda Birlik Ve Beraberlik Olur

"Eğer onlar iman ederlerse," Yâni Yahudî ve Hıristiyanlar eğer iman ederlerse, 'Şunun misliyle ki," Yâni şu din gibi ki: "Siz kendisine iman ettiniz (yani İslâm dinine iman ederlerse)."

Yâni eğer onlar da sizin iman ettiğiniz gibi iman ederlerse. Bu cümle ta'cîz (onları aciz bırakmak) ve tebkît (onları susturmak) kabilindedir. Yani hasmı ilzam etmek ve onu hakkı itiraf etmeye zorlamaktır. Küçük düşürmek, mücâdele yolunu kapatmak ve benzeri yoğunluklara son vermektir. Ayetin manâsı şöyledir: Eğer, sizin Allah'a iman ettiğiniz gibi onlar da iman ederlerse. (Yâni) Allah birdir, onun eşi ve benzeri yoktur ve İslâm dininin hak olduğuna iman ettikleri takdirde: "Gerçekten hidayeti bulmuş olurlar."

Ve o zaman hakka ermiş, doğru yolu bulmuş ve sizin hidâyete erdiğiniz gibi onlar da hidâyete nail olmuş olurlar. Ve böylece aranızda birlik, beraberlik ve ittifak meydana gelir. (Çünkü bu durumda onlar sizin din kardeşleriniz olmuş olur.)¹⁵⁰

Yahudî Ve Hıristiyanlar Şikak Ve İhtilafın İçindedirler

"Yok eğer yüz çevirirlerse,"

Eğer Yahudî ve Hıristiyanlar, zikredilen şekliyle iman etmekten yüz çevirir ve iman etmezlerse, bundan herhangi bir şeyi ihlâl ederlerse; dinleri ve adetleri olduğu gibi, bâzısına iman edip, bâzısını inkâr etmek gibi bir harekete devam ederlerse, iyi bilsinler ki: "Onlar sâdece ve sâdece şikak (ihtilaf. çekişme, ayrılık ve didişmenin) içindedirler."

Yâni onlar, hak'dan uzak olan büyük bir ihtilaf ve ayrılığın içindedirler. Bu cümle, Yahudî ve hıristiyanların, mü'minlerin iman ettiklerinin bâzısına iman etmeleriyle mü'minlerin ettiği şeylerle onların iman ettikleri şeylerin bâzı noktalarda birbirlerine uygun olmasından doğan tevehhümü (yanlış düşünceyi) defetmek içindir, mübarek sözü, "onlar" kelimesinin haberidir, Şikâk, onlara zarf kılındı. Onlar da şikâkın mazrufudurlar. Onların üzerine istilâ şekliyle haberde mübalağa içindir. Zira: "Onlar şikâk içindedirler," sözü, senin: "Onlar.

ka düşmüşlerdir," sözünden daha belîğdir. Şikak, keli Şikaka düşmüşlerdir," sözünden daha belîğdir. Şikak, mesi şakk kelimesinden me'hûz'dur (alınmadır). Şa şakk kelimesi de, yan ve taraf manasındadır. Adeta iki fırkadan (Yahudi ve hıristiyanlardan) her biri, düşmanlık sebebiyle karşısındakinin bulunduğu tarafın karşı tarafında yer almaktadır, jû-s Şikâk kelimesinin nekre gelmesi, Yahudî ve hıristiyanların üzerinde bulunduğu şeylerin İslâm'a muvafık olmadığını beyan içindir.¹⁵¹

Yahudî Ve Hıristiyanlara Karşı Allah Müminlere Yardım Edecektir.

Bu uygunsuzluk, toplumu mücâdele ve savaşa sürüklemektedir. Bundan dolayı, Yahudî ve hıristiyanların ihtilâf, tezat ve şikak içinde olduğunu Allahü Teâlâ hazretleri beyan ettikten sonra çıkabilecek bir mücâdele ve muharebede Resûlullah (s.a.v.) hazretlerini teselli etmek ve mü'minleri sevindirmek için. Allahü Teâlâ Müslümanlara ilâhî yardım ve galebeyi vaadetti. Allah, böyle bir savaşta müminleri koruması altına alıp onları güçlü ve başarılı kılacaktır. Kendisinin mü'minlere kâfi olduğunu beyan ederken (sin) harfinin fiili müzârinin başına gelmesi, böyle mücâdele ve savaşların elbette meydana geleceğine delâlet etmektedir. Yahudî veya Hıristiyanlar ile elbette mücâdele ve muharebelerin meydana geleceğini ve bu mücâdelelerde Allah'ın

¹⁴⁹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/106.

¹⁵⁰ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/107.

¹⁵¹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/107-108.

mü'minlere yardım edeceğini beyan etmek için şöyle buyuruldu:

"Allah onlara karşı sana yeter."

Burada geçen her iki zamirde (zamerleri). (kâfidir) fiilin Mefûl olmakla mahallen mensûbdurlar. çüş "Zahmet ve zorluklarında ona yeterince kâfidir," denilir, "yeterlidir." fiili bir Mef ûle müteaddî'dir. Bu şey sana kâfidir," gibi. Zahir olan fiilin hakikatte iki Mef ûle müteaddî olmasıdır. Bu âyet-i kerimede ise mukadder muzâftır. Yâni; Ya-hudî ve hristiyanların işi ve durumları hakkında Allah sana kâfidir.

(1/242) Onların şerrini senden defeder ve onlara karşı sana yardım eder , demektir. (Müslümanlar, müslümanlıklarını korudukça Allah onları, Yahudî ve hristiyanlara karşı korur. Allah mü'minlere kâfidir.) Çünkü kifayet, ayâna değil belki ef âle taalluk eder. Yâni yeterlilik, maddi ve somut şeylerde değil işlerde başarı vermesiyle olur. Onların şer ve kötülüklerini senden uzaklaştıracak, onlara karşı sana yardımda bulunacak ve seni zafere kavuşturacaktır. Hakikaten de Allahü Teâlâ hazretleri bu güzel vaadini gerçekleştirdi. Allah'ın bu vaadi; Yahudilerden Kurayza oğullarının öldürülüp esir edilmeleriyle, Nâdiroğullarının arasında da sürgünü, Şam'a uzaklaştırılmaları ve benzeri hususlarla gerçekleştiği gibi; Necrân hristiyanları hakkında da zillet ve cizye ile meydana geldi. Allah, Yahudî ve hristiyanlara karşı Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine yardım edip ona başarı verdi. Ve O, Semî (işiten)dir, alîm (bilendir)."dir."

Daha önce geçen vaadin devamı niteliğinde bir eki ve tekidi (pekiştirilmesi)dir. Manası şöyledir: Allah senin kendisine nasıl dua ettiğini, din konusunda açığa vurduğun niyetini çok iyi işitir ve çok iyi bilir. Bu bakımdan Allah senin duanı kabul edecek ve seni muradına erdirecektir.¹⁵²

Hazreti Osmânın Şehâdeti

Yahudilerin kıstırtmalarıya münafıklar, Hazret-i Osman'ı (r.a.), şehid ettikleri zaman kanı, Allah onlara karşı sana yeter. Ve O. semî (her şeyi hakkıyla işiten)dir. alîm (her şeyi hakkıyla bilen)dir." Âyet-i kerîmesinin üzerine damlamıştı. Osman-ı Zinnûreyn (r.a.) hazretleri. Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin haber verdiği şekilde şehid olmuştu.¹⁵³

Allah'ın Boyası

Allah'ın boyası," boya, kendisiyle elbiselerin renklendirildiği şeye denir.

i kelimesi masdardır. izLp kelimesi ise, vezinde, masdar binâ-i nevidir, s ...u kelimesi, oturmaktan bir hali ifade ettiği gibi, kelimesi de boyama işinden bir hâli ifade etmektedir. Yâni boyamanın üzerinde vaki olduğu bir hali (boyamanın çeşidini, halini ve şeklini) beyan etmektedir. Bu âyeti kerimede kelimesi, Allahü Teâlâ'nın insanları üzerinde yarattığı "fîtratüllaîT için istia redir. Burada "hilkat-i selime", bütün âriza ve eksikliklerden arınmış temiz ve güzel yaratılış ki, kul bu "hilkat-i selime"nin sebebiyle iman etmeye ve taatlerin diğer çeşitlerini işlemeye uygun ve müsait olmaktadır. İşte bu "hilkat-i selime" elbiseyi boyamaya benzetildi. Vechi şebeh (benzetme yönü): Bunlardan her ikisinin de (elbise boyası ve hilkat-i selime) sūs ve ziynet olmalarıdır. Yâni boya elbiseyi süslediği gibi, kulun iman ve amelleri de onu sūsler, "Allah bizi boyadı" cümlesinin takdiri yani Allah bizi yarattı demektir. Allah bizi iman istidadı (iman etmeye gücü yeter ve elverişli bir şekilde) hâlde 've İslâm fitratında yarattı, demektir." Bu masdar ve Mefûl mutlakdır. Kendi nefsinin tekid etmektedir. Çünkü mukadder olan âmiliyle beraber bizzat, mukaddem mazmununu tekid için vaki oldu. Yâni kendisinden önce geçen cümlelerin manasını pekiştirmek içindir. Kendilerinden önce geçen cümlede, "Biz Allah'a iman ettik." Hakikati ve cümlesidir. İman'a bu masdarın dışında hiç bir masdarın gelip tekid etme ihtimali yoktur. Çünkü onların Allah'a iman etmeleri, Allahü Teâlâ hazretlerinin kendilerini iman etmeye istidadı, hakka tabi olmaya elverişli ve iman sūsüyle süslenmeye müsait bir şekilde yaratmasından hâsıl oldu.

"Allah'ın boyası," kavli-i şerifinin: "Boyanın elbiseyi temizlemesi gibi, Allahü Teâlâ da bizi temizledi" takdirinde olma ihtimali de vardır. Çünkü iman, küfrün çeşit çeşit zararlarından ve pislîğinden kişiyi korur ve temizler. Boya da elbiseyi temizler. Bu şekli benzerlikten dolayı temizlik boya ile ifade edildi. Bu da bir şeyi başka bir lafız ile zikretmektir. Bu şey, başkasının sohbetinde yani manâsına sahip olarak vaki olduğu içindir. Bu da, muhakkak gerçek bir söz veya takdiri söz bakımından olur. Bu şey hakikaten zikredilmedi ama, hâl karinesiyle kendisine delâlet edilmekle mezkûr hükmünde olmuş olur. Bu durum burada olduğu gibi iki fiilin arasında geçtiği, iki kavlin (söz ve cümlelerin) arasında da geçer.

" Sen benim nefsimdekini bilirsin, ben ise senin zâtındaki bilmem.¹⁵⁴ Âyet-i kerîmesinde iki ayrı cümlelerin arasında geçmektedir. Zira burada Allahü Teâlâ'nın zâtından "nefs" kelimesiyle ifade edildi. Bu zat'ın i "nefs" lafzının manâsına sahip olmasındandır.¹⁵⁵

¹⁵² İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/108-109.

¹⁵³ Kurtubî tefsiri, c. 2. s. 134;

İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/109.

¹⁵⁴ EI-Mâide:S/116

¹⁵⁵ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/109-111.

Vaftiz

"boya" kelimesiyle tabir ve ifâde edildi. "boya", Hıristiyanların boyasına yani vaftizine benzerlik göstermesindedir. Hıristiyanlar, çocuklarını doğumlarının yedinci gününde boyalı suya koymakla meşgul olurlar. Bu tıpkı Müslümanların çocuklarını sünnet etmeleri gibidir. Hıristiyanlar, kendi düşüncelerine göre "ma'mudiyye" dedikleri san bir suya çocuklarını daldırırlar. Suyu daldırma her ne kadar hakîkatte zikredilmezse bile de bir fiil ve iş olarak vardır. Hıristiyanlar, onunla meşgul olmakta ve yeni doğan çocukları yedi günlük olduğu zaman vaftiz etmektedirler. Hâl kendisine delâlet ettiği için, hal karinesiyle mezkûr hükmüne girmektedir. Hıristiyanların sarı suyla meşgul olmaları bir hal karinesidir. Bu cihetle bu âyeti kerime, hıristiyanların düşüncelerini reddetmek için nazil oldu. Bu âyeti kerime, asıl ve muteber temizliğin, Allah'ın kullarını küfür ve şirkten temizlemesidir; hıristiyanların çocuklarını ma'mudiyye denilen sarı suya daldırıp vaftiz ederek temizlemelerinin temizlik olmadığını beyan etmektedir. Onların düşüncelerine göre "ma'mudiyye" İsa Aleyhisselâm'ın yıkandığı suyun adıdır. Bu suya başka sular da katıp vaftiz suyunu hazırlarlar. O suyu kullandıkça yerine başka bir su koyarlar.

"Kim, daha güzeldir."

Bu cümle mübteda ve haberdır. Buradaki istifham cahd ve inkâr manasındadır.

"Boya cihetinden Allah'dan (daha güzel olan kimdir?)" "kim daha güzeldir." Cümlesinden temyiz olmak üzere mensub'dur. Mübtedâ'dan menkûl'dur. Bu cümlenin takdiri şöyledir: "Boyası Allahü Teâlâ hazretlerinin boyasından daha güzel olan kimdir?" Burada üstünlük ve fazilet, iki boyanın arasındadır. Faillerinin arasında değildir. Yâni kim Allah'dan daha üstündür manâsında değildir. Âyetin manası şöyledir: Hangi şahsın boyası Allah'ın boyasından daha üstün ve faziletli olabilir? Çünkü Allahü Teâlâ hazretleri, kullarını iman ile boyamakta, onların küfrün zararlarından ve şirkin necasetinden temizlemektedir. Bundan dolayı Allah'ın boyamasından daha güzel bir boya yoktur.

"Ve biz ancak onun için,"

Yâni bizi bu değerli nimetleri bize veren Allah'a: İbadet edenleriz."

Ona şükrederiz ve bize verdiği diğer tüm nimetlerine hamdederiz. Burada zarfın tekaddümü, ihtimam ve âyetlerin sonundaki fasılalara riâyet etmek içindir. Bu cümle: "Biz iman ettik" cümlesi üzerine atfedildi. Böylece, "Söyleyiniz," emrinin altına dahildir. Kulun mesleği ve işi ibâdet olduğu zaman, nefsin kendisine güzellik ve süs veren bir boya yani, iman, ibâdet ve ilâhî nurla tezyin edip süsler ve asla şân ve şerefini düşürecek bir kötülük işlemez.

Mesnevî'de buyuruldu:

Renkler insanın sıfatıdır.

Kirli renk ve pis renklerden kaçınmak lazım.

Kişiyeye sıfatların en güzeli yakıştır.

Kötülükleri silen ancak ve ancak sudur, (1/243)

Sıbgatullah isimli renk ne güzeldir. Latiftir. La'netullah ise kesif, bulanık ve kötü bir renktir. ¹⁵⁶

Allah İçin İbâdet

"Biz işte O'na ibâdet edenleriz." Kavî-i şerifinde,

şuna işaret vardır: Muhakkak ki arifler Rablerine ibâdet ederler. Ama ariflerin ibâdeti, cennetin şevk ve iştiyakından dolayı olmadığı gibi cehennem korkusundan da değildir. Onlar sırf Allah için Allah'a ibâdet ederler. Allahü Teâlâ Zebur'da şöyle buyurdu:

"Sadece ve sâdece cennet veya cehennem için bana ibâdet eden kişiden daha zâlim kim olabilir? Eğer cennet veya cehennemi yaratmasaydım itaat ve ibâdete ehil ve müstahak olmayacak mıydım?"¹⁵⁷

Bil ki, âbid, Allahü Teâlâ'nın rızasını kazanmak için kulluğun hakkını yerine getiren ve o uğurda çalışan kişidir. İbâdet, ubudiyetin altında, ubudiyette, kul olmanın altındadır. Çünkü ruhu ile cimrilik etmeyen kişi, ubûdet sahibidir. İbâdet ise ruhu saçmak ve ruhen kendini vermekle yapılan ibâdet, nefsin yapması ve kendisini işe vermesiyle yapılan ibâdetten daha üstündür.

Sehl bin Abdullah (r.h.) buyurdular: Bir kişi dört şeyden dolayı inlemedikçe kulluğu sahih olmaz. O dört şey:

Açlık, uryân olmak, fakirlik ve zilletir. ¹⁵⁸

Kulun Dört Vakti Ve Hâli

Şeyh Ebû'l-Abbas (r.h.) buyurdular: Kulun vakitleri dördtür. Bu vakitler için beşinci bir vakit yoktur. Bu dört

¹⁵⁶ İsmail Hakkı Burseli, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/111-112.

¹⁵⁷ İmam Abdulvehhâb eş-Şa'rânî, Levakihü'l-Envârî'l-Kudsiyyeti fi beyâni'l-Uhûdi'l-Muhammediyye, s. 137; Dârül-kütübii-ilmiiyye, Beyrut-1419

¹⁵⁸ İsmail Hakkı Burseli, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/112-113.

vakit:

Taat, Masiyet, Nimet, Belâ.

Bu vakitlerin her birinde ubudiyet ve kuluk için bir durum vardır. Bu Rubûbiyyet hakkı ile Allahü Teâlâ hazretlerine yapman gereken kulluğundur. Ve kul olmanın gerekleridir. Meselâ kimin vakti, nimet ise yani, maddi ve manevî nimetler içindeyse o kişinin yolu şükürdür. Şükür de, kalbin Allahü Teâlâ ile ferahlanması ve nimetlerin ondan geldiğini bilip, ona şükretmesidir.

Kim belâ vaktinde ise, yani herhangi bir belâ'ya uğramış ise, o kişinin yolu Allah'ın kader ve kazasına razı olup; belâlara sabretmesidir.

Sana düşen vakitleri iyi değerlendirmek, onları murakabe etmek ve bu şekilde derecelerin en yükseğine ve gayelerin gayesine ulaşmandır.

Mesnevîde buyruldu:

Dil kişiyi bir söz ile kafir eder.

Fakat insan, iman ve taat yoluna düşmelidir.

Serkeşlik ettiğinde onu iman ve ibadet ile tutmalısın.

Daha yeni dil, imanı dile getirdi. Söyledi.

Ne yazık ki, nevasına uydu.

Yeniden imandan uzaklaştı, imana bir parça kilit vurdu. ¹⁵⁹

Kıyamet Gününde Evliyâullah Ve Hasımları

Rivayet olundu: (Evliyanın büyüklerinden) Sırr-ı Sakatî (k.s.) şöyle buyurdular:

-"Allah'ın yarattıklarının arasında yirmi sekiz yıl kaldım. Benim ağıma bir adamdan hariç hiç kimse düşmedi. Sadece bir kişinin hidâyetine sebep oldum. Ben Bağdat'ta Cuma günü kendisinde cuma namazı kılınan büyük camide konuşuyordum. Bir ara: Zaif birinin kuvvetli bir kimseye asî olmasına doğrusu şaşıyorum," dedim. Cumartesi günü olduğu zaman, sabah namazını kıldım. Camiden çıktığımda karşımda arkasında bir sürü çocuk bulunan bir genç gördüm. Genç hayvanın üzerinde duruyordu. Önünde ve çevresinde de çocuklar hayvanın üzerinde binekiydiler. Sonra genç bineğinden indi ve: Sakatî hanginizdir," diye sordu. Çevremde bulunan ve benimle oturanlar, beni işaret ettiler. Genç, bana selâm verdi ve oturdu. Sonra bana:

-"Efendim siz dünkü Cuma vaazında sizin,

Zaif birinin kuvvetli bir kimseye asî olmasına doğrusu şaşıyorum,"buyurduğunuz işittim. Bununla ne demek istediniz?" diye sordu. Ben, ona:

-"Adem oğlundan daha zaif bir varlık yoktur. Allahü Teâlâ hazretlerinden de daha kuvvetli yoktur. Ancak bütün güçsüzlüğüne rağmen insan oğlu kuvvetli olan Allahü Teâlâ hazretlerine taarruz edip, isyan eder," dedim. Sonra genç ağlamaya başladı. Sonra bana:

-"Ey Sırrı! Senin Rabbin benim gibi günaha gark olmuş ve isyan bataklığına batmış birini bağışlar mı?" dedi. Ben de:

-"Peki, günaha dalıp batmış olanı Allah'dan başka kim kurtarır?" dedim. Bunun üzerine genç:

-"Ey Sırrı! Ben çok zulümler yaptım. Kendime haksızlık edip günahlar işledim. Üzerimde çok mezalim var. Benim ne yapmam gerekir? Günahlarımın affi için nasıl etmem lazım" diye sordu. Ben de:

-"Eğer sen sahih bir şekilde günahlardan tevbe edip, tümüyle Allah'a döner, günahlardan ilgiyi kesersen, Allahü Teâlâ hazretleri senin hasımlarını razı eder. Çünkü Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinden bize şöyle bir hadis-i şerif ulaştı:

"Kıyamet günü olduğu zaman, bir veliyyullah'ın, yani Allah'ın rızasını ve dostluğunu kazanmış bir kişinin üzerine hasımları toplanıp kendisinden haklarını isterler. O hasımların her birine bir melek gelip vekil olur ve şöyle der: Allah'ın dostunu korkutmayın. Sizin hakkınızı bu gün Allahü Teâlâ size ödeyecektir. ¹⁶⁰

Bu hadis-i şerifi irad etmem üzerine genç ağlamaya başladı. Uzun bir zaman ağladıktan sonra bana döndü:

-"Allah'a giden tarikat ve yolu bana vafedip öğret," dedi. Ben de:

-"Eğer sen muktesitlerin yolunu tutmak istiyorsan, namaz kılman, oruç tutman ve günahları terketmen gerekir. Yok eğer sen evliyâullah'ın tarikatını ve güzel yolunu istiyorsan o takdirde, alâkaları kesip; Halik Teâlâ hazretlerinin hizmetine kendini vermen gerekir," dedim. Genç yine ağlamaya başladı. Elinde bulunan mendil göz yaşlarından ıslanmıştı. Sonra da ayrılıp gitti. Bu genç bundan sonra her şeyi terketti. Hep kabristanlıklara yerleşti, orada değişik bir hâlde gezdi. Bu genç ölünceye kadar bu halde devam etti.

Sırr-ı Sakatî hazretleri konuşmasına devam ederek şöyle buyurdu:

-"Bir gün kendisini rüyamda gördüm. Baktım ki, halis ipekten parlak bir elbise içinde, elbisesinin paçalarını sürüyerek gidiyordu. Kendisine:

-"Allah seni hayırla mükâfatlandırsın, Allah sana ne şekilde bir muamelede bulundu?" diye sordum. O:

-"Allah beni cennete koydu ve hiçbir günahı beni suâle çekmedi," dedi. (Hikâye burada bitti.) ¹⁶¹

¹⁵⁹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/113-114.

¹⁶⁰ Bu hadis-i şerifin kaynağı bulunamadı

¹⁶¹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/114-115.

Hız. İbrahim, İsmail, İshak, Yâkûb Ve Esbât Yahudi Veya Hıristiyan Değildiler

De ki: "Allah hakkında bizimle mücadele mi edeceksiniz? Halbuki 0, bizim de rabbimiz, sizin de... Ve bizim amellerimiz bize, sizin amelleriniz size... Ancak biz, O'na muhlisleriz."139

Yoksa,

- "İbrâhîm de, İsmâîl de, İshâk da, Ya'kûb da, Esbat da, hep Yehûd veya Nasârâ idiler" mi diyorsunuz?

Deki:

- "Sizler mi daha iyi bileceksiniz, yoksa Allah mı? Allah'ın şehâdet ettiği bir hakîkati bilerek ketmedenden daha zâlim kim olabilir? Allah ettiklerinizden gaafil değil!.."140

0 bir ümmetti geldi geçti... Ona kendi kazandığı, size de kendi kazandığınız... Ve siz, onların işlediklerinden mesul değilsiniz.141

"De ki: "bizimle mücadele mi edeceksiniz?"

"muhaacce" bir dava hakkında karşılıklı hüccet ve delil getirmektir. Muhaacce, mücâdele olup, her iki tarafın hakk-ı dava ve iddia edip ve onun doğruluğu her birinin hüccet ve delillerini ortaya koymalarıdır. Cürürede bulunan istif hâm hemzesi inkâr ve tevbih (kınama) içindir.,¹⁶²

Bu Âyeti Kerimenin Sebeb-İ Nüzulü:

Yahudî ve hıristiyanlardan herbiri:

- "Peygamberler, bizdendi, peygamberler bizim dinimiz üzerine gönderilmiştir. Bizim dinimiz en eski ve faziletli dindir," dediler. Allahü Teâlâ hazretleri buyurdular:

- "Ey habibim Ahmedl Rasûlüm ya Muhammedi (s.a.v.), Yahudî ve Hıristiyanlara söyle: Siz bizimle mücâdele ve muhaseme mi ediyorsunuz?" (1/244)

'Allah hakkında,"

Yâni" Allah'ın dini hakkında bizimle çekişiyor musunuz? Ve sizler, Allah'ın hak dininin Yahudilik veya hıristiyanlık olduğunu mu iddia ediyorsunuz? Ve sizler: Hidâyete ermenin ve cennete girmenin Yahudilik veya hıristiyanlık yoluna girmeye bağlı olduğunu mu söylüyorsunuz. Sizler bazan insanlara:

"Cennete elbette ancak Yahıristiyanlar gireceklerdir.¹⁶³ Ve bazan de: Ve yahudi veya hıristiyan olunuz," dediniz."

"Halbuki 0, bizim de rabbimiz, sizin de."

Yâni, Ey Yahudî ve hıristiyanlar! Halbu W, asla mücâdele etmeğe gerek yok. Allahü Teâlâ hazretleri, bizim de sizin de işlerinizin mâlikidir.

"Ve bizim amellerimiz bize," Allahü Teâlâ hazretlerinin emrine muvâfık olan güzel amellerimiz bizedir.

"Ve sizin amelleriniz size!"

Allah'ın emirlerine muhalif olan kötü amelleriniz de sizedir. Ve siz nasıl kendinizin Allah'a daha evlâ kişiler olduğunuzu iddia edersiniz?

"Ve ancak biz O'na" Yâni Allahü Teâlâ hazretleri için:

"Muhlisleriz"

Bu amellerimizde ihlâşlıyız. Amellerimizde Allah'ın rızasından başka bir şey ümid edip beklemeyiz. Ey Yahudî ve hıristiyanlar! Hani sizin hüccet ve delilleriniz nerededir? Nasıl üzerinde bulunduğunuz şeyin haklılığını iddia ediyorsunuz? Siz kendisi sebebiyle cennete girmeyi arzuladığınız ve insanları kendisine davet ettiğiniz hakikati gerçek mânâda inkar ediyorsunuz. Siz Allah'a şirk koşuyorsunuz. İhlas, amelin şirk. riya ve gösterişten arındırılmasıdır. İhlasın hakikati, amelleri, mahlûkatın mülâhazalarından tasfiyedir.¹⁶⁴

Yahudî Ve Hıristiyanlar Tarihî Bir Yanlışlık İçindeler

"Yoksa söylüyor musunuz?"

Bu âyet-i kerîmenin başında bulunan fi edatı, Allahü Teâlâ'nın; iLJ^üJf "Bizimle mücadele mi edeceksiniz?" kavî-i şerîfinin başında bulunan hemze ile muâdildir. Yâni inkâr ve tevbih (kınama) içindir. Buna göre âyeti kerimenin mânâsı şöyle oluyor: Bu iki şeyden hangisini yapıyorsunuz? Haliniz bu iken, üzerinde bulunduğunuz şeyin daha gerçek olduğunu delil ve aydınlatıcı burhan getirip açıklığa kavuşturmak mı. yoksa taklidin peşine gidip, peygamberlere Yahudî veya hıristiyan olduklarını söyleyerek iftira etmek mi? Ve siz diyecek misiniz?:

"Muhakkak ki İbrahim de, İsmail de, İshak da, Yâkûb da ve Esbat da,"

Esbât, Yâkûb Aleyhisselâm'ın torunlarıdır. Esbât evlâdın evlâdıdır. Yâni torun... Sayıları on ikiydi.

Zeccâc'dan rivayet olundu. Buyurdular: İshak Aleyhisselâm'ın evladından esbât; İsmail Aleyhisselâm'ın evlâdında "kabile" menzilesindedir. İshâk Aleyhisselâm'ın çocuklarının her birinin evladına sebt" denir.

¹⁶² İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 2/116-117.

¹⁶³ Bakara: 2/111

¹⁶⁴ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 2/117-118.

Cemii esbâtür. İsmail Aleyhisselâm'ın evladına da kabile denir.

"Hepsi Yahudî veya Hıristiyan idiler" Biz de onlara tabi oluyoruz. Burada murad edilen iki emri inkâr etmek; Yahudî ve hıristiyanları kınamaktır. Yâni: Siz bu kimselerin yahudî veya hıristiyan olduklarını nasıl söyleyebilirsiniz? Henüz Tevrat ve İncil gönderilmeden önce. gönderilen bu peygamberlere nasıl iftira edip onların hakkında konuşursunuz? Daha Tevrat ve İncil indirilmeden önce yaşayan o peygamber için: "Onlar yahudî ve hıristiyanı" diyebiliyorsunuz? Önceden gelen biri. sonradan gelecek olana uyması ve önce gelen sonradan gelenin sünnetine tabi olması gerçekten muhâl'dir.¹⁶⁵

Yahudî Ve Hıristiyanlara Verilen Cevap

"De" Habibim Ahmedl Rasûlüm ya Muhammedi De ki: "Siz mi?" Buradaki istifham, takrir ve tevbih içindir.

"Daha iyi bileceksiniz?" O peygamberlerin dinini siz daha iyi biliyorsunuz:

"Yoksa Allah mı?" Evet yoksa Allah mı daha iyi bilecektir.

"Ve daha zalim kim olabilir?" Daha zalim hiçbir kimsenin bulunmadığını inkâr içindir. Buradaki isifhâm nefiy manasınadır.

'Ketmedenden (gizleyen kişiden)," Yâni hakikat örttü ve insanlardan gizledi.

"Şehâdeti, (bir hakîkati)," sabit olan. bilineni: ûlp "Onun yanında." Yâni onun olduğunu bildiği halde:

"Allahdan, (Allah'ın şehâdet ettiği bir hakikati),"

Bu âyeti kerimede geçen: "Onun yanında" ve "Allah'dan" kavlı-şerifleri, şehâdetin birer sıfatlarıdır. Yâni: Onun yanında hâsıl olan ve Allah tarafından sadır olan bir şehâdet demektir. Yâni: Ey kitab ehli! Siz, Allah tarafından sadır olan ve yanınızda sabit olan bir şehâdetle Hazreti İbrahim ve çocuklarının Müslüman ve Hanif kişiler olduklarını gerçekten biliyorsunuz. Elinizdeki kitab, İbrahim Aleyhisselâm ve çocuklarının asla yahudî ve hıristiyan olmadıklarını, onların Müslüman ve Hanif kişiler olduklarını Allahü Teâlâ hazreteleri kitabınızda size haber verdi. Sonra siz bu gerçeği gizliyorsunuz. Allah'ın onların hakkında yapmış olduğu şehâdetin aksine, yanlış şeyleri iddia ediyorsunuz. Bundan dolayı yani Allah'ın size bildirdiğini gizlediğiniz için sizden daha zalim hiç kimse yoktur. En zalim insanlar olduğunuza, Allah'ın size haber verdiğini gizlemeniz ve Allahı tekzip etmeniz ve Allahı yalanlamanız günah olarak size yeter.

Burada Yahudî ve hıristiyanların zulümleri¹⁶⁶ ve en zâlim insanlar olmaları, onların Allah'ın haber verdiği gerçekleri gizlemelerine bağlandı. Bu da, bildiği halde gerçeği gizleyen ve hakîkatın hilâfına şahidlik edip zulme saplanan kişinin mertebesinin beyân dairesinden çıkmış olduğunu imâ etmek içindir.¹⁶⁷

Yalan Yere Şahidlik

İbni Abbas nazretlerinden rivayet olundu: Büyük günahların en büyükleri şunlardır: Ş'rk k0Şmak' Çünkü Mahü Teâlâ Şöy'e buyurmak-

"Muhakkak ki,

Bir de şehâdeti ketmetmeyin (asla gizlemeyin); onu kim gizlerse, mutlak onun kalbi vebal (ve günah) içindedir¹⁶⁸ Burada kalbin vebal içinde olup günahkâr olmasından murad, kalbin meshidir. Bundan Allah'a sığınırız.

"Allah, ettiklerinizden gaafil değil." mevsûl'dur. Zahiri cevârih (organlarınızla) ve bâtinî kuvvetlerinizle işlemiş olduğunuz bütün amellerinizden gafil değildir, yani hepsinden haberdârdır. Şehâdetullahı (Allah'ın şehâdetini) gizlemeleri öncelikle buna girer. Yâni Allah, bütün getirdiğiniz ve devrettiğiniz (yaptığınız ve geri bıraktıklarınızı) her şeyi ihata etmekte ve hepsini bilmektedir. Bunlardan dolayı sizi en şiddetli ve en ağır ceza ile cezalandıracaktır.¹⁶⁹

Herkesin Ameli Kendisinedir

"O bir ümmetti" Yâni o peygamberler bir cemaatti. "Gerçekten geldi geçti," Yâni ölümle göçüp gittiler.

"Ona kendi kazandığı," Yâni onların amelleri onlarıdır.

"Size de kendi kazandığımız;" Yâni amellerinizden yaptıklarınız da sizedir.

"Ve siz onların işlediklerinden mesul değilsiniz."

Yâni hiçkimse bir başkasının amelinden dolayı suâle çekilmez. Belki herkes kendi amelinden dolayı suâl ve hesaba çekilir ve bununla ceza, ya da mükâfât görür.¹⁷⁰

¹⁶⁵ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/118-119.

¹⁶⁶ El-Mâide: 5/72

¹⁶⁷ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/119-120.

¹⁶⁸ Bakara: 2/283

¹⁶⁹ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/120-121.

¹⁷⁰ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/121.

Ecdadının Güzel Amelleri Size Fayda Vermez

Bu âyeti kerime daha önce geçen bakara sûresi 134. Âyet-i kerîmesinin aynıyla tekrar edilmesidir. Bu âyeti kerimenin aynen tekrar edilmesi, Yahudî ve hıristiyanların üzerinde buldukları yanlış itikâd, ecdadının (baba ve atalarının) amelleriyle övünmelerinin kendilerine bir fayda sağlamayacağını ifâde etmek ve onları böyle bir saplantı ve büyük yanlışlıktan alıkoymak içindir. Zira âbâ ve ecdadın amellerinin insana fayda vermeyeceğini Allahü Teâlâ şöyle beyan etti. mü artık beynlerinde o gün ne ensab (soy-sop) vardır, ne de (birbirlerini sorup) soruştururlar.¹⁷¹

Behlûl Dânenin Harun Reşîdi Uyarması

Denildi ki: Harun Reşîd, hac'dan dönerken birkaç gün Kûfe'de ikâmet etti. Kûfe'den Bağdata gitmek için yola çıktığında, Behlûl Dâne, onun yolunun üzerinde durdu. (1/245) Harun Reşîd çevresiyle beraber Behlûlün yakınlarına geldiklerinde Behlûl, avazının çıktığı kadar üç defa bağırır; -"Ey Harun! Ey Hârûn! Ey Hârûn! Harun reşid. taaccub eder. Şaşar, yanındakilere: -"Bana seslenen kimdir?" diye sorar. Ona: -"Behlûl Dâne size seslenmektedir," derler. Harun Reşid durur. Örtünün kaldırılmasını söyler. Zira Hârûn Reşid insanlarla örtünün ardından konuşurdu. Harun Reşid, Behlûl Dâneye sordu: -"Beni tanımadın mı?" Behlûl: -"Tanıdım!" der. Halife: -"Ben kimim?" diye sorar. Behlûl: -"Sen, batıda iken, doğuda biri zulme uğrasa, kıyamet gününde Allah'ın senden hesap soracağı kimsesin!" der. Harun Reşid ağlamaya başlar. Harun reşid, Behlûl'e sorar: -"Benim halimi nasıl görüyorsun?" Behlûl: -"Halini Allah'ın kitabına arz et!" der ve şu âyet-i kerîmeleri okumaya başlar: Şüphesiz ki iyiler naîm içindedir ve şüphesiz ki fâcîrler cahîm içindedir.¹⁷² Harun Reşid sordu: "Amellerimiz nerededir?" Behlûl: Allah, ancak müttékîlerin amellerini kabul eder.¹⁷³ "Âyet-i kerîmesini okur. Harun Reşid sorar: -"Peki Rasûlüllah (s.a.v.) hazretlerine olan akrabalığımız ve yakınlığımız ne olacak?" Behlûl şu âyeti kerimeyi okuyarak cevap verir: -"O vakit sûr üfürüldü mü artık beynlerinde o gün ne ensab (soy-sop) vardır, ne de (birbirlerini sorup) soruştururlar.¹⁷⁴ Harun Reşid sordu: -"Rasûlüllah (s.a.v.) hazretlerinin bize olan şefaati nerede?" Behlûl: -"O gün şefaet fayda vermez, ancak Rahmân'ın izin verdiği ve sözüne razı olduğu kimse müstesna¹⁷⁵ Bunun için mutlaka salih amel gereklidir. Salih amellerde de ihlaslı olmak lazım. Allah ihlas ile yapılan salih amellerden başka hiçbir ameli kabul etmez," buyurdu.¹⁷⁶

İhlas

Cüneyd-i Bağdadî (r.h.) buyurdular: İhlas, kul ile Allahü Teâlâ arasında bir sırdır. Hiçbir bir melek onu bilmez ki yazsın: hiçbir şeytan onu bilmez ki ifsâd edip onu hevâ ve hevesine meylettirsin. Fudayl bin lyâz (r.h.) buyurdular: insanlar için ameli terketmek riya yani gösteriştir. İnsanlardan dolayı amel şirkîdir. İhlas ise, seni bu iki şeyden arındıran şeydir. Tatarhâniyye isimli kitabta buyuruldu: Bir kişi namazına Allahü Teâlâ'ya halis bir şekilde başlasa, sonra o kişi namazın içindeyken kalbine riya girse, o kişinin namazı, başladığı hal üzere kabul edilir. Yâni namazda iken kalbine girip çıkan düşünceler ona zarar vermez.¹⁷⁷

Riya Ve Riyakâr

Riya: Kişi, insanlardan hali olduğu zaman, yani kimsenin olmadığı zaman namazını kılmaz. Riyakâr kişi: toplumun içinde olduğu zaman namazını güzel, ta'dîl-i erkân ile kılar, yalnız kaldığı zaman ise namazını güzel kılmaz. Bu kişi için namazın aslı için sevap vardır amma, asla ilâhî ihšana nail olamaz. Bâzı hikmet ehli buyurdular: Riya ve süm'â yani görsünler ve desinler diye taatta bulunan kimsenin durumu, para kesesini çakıl taşıyla dolu bir şekilde pazara çıkan kimse gibidir. Onu gören kimseler: "Falancanın kesesi (cüzdanı) ne de kabarık! Parası ne kadar çoktur!" derler. Çakıl taşıyla dolu olan bir para cüzdanı sahibine insanların bu konuşmalarından başka hiçbir fayda getirmez. Hadîs-i şerifte şöyle buyuruldu:

¹⁷¹ El-Mü'minûn: 23/101

İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/121-122.

¹⁷² El-İnfîtâr: 82/13-14

¹⁷³ El-Maide: 5/27

¹⁷⁴ El-Mü'minûn: 23/101

¹⁷⁵ Taha: 20/109

¹⁷⁶ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/122-123.

¹⁷⁷ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/123.

"Allahü Teâlâ için amellerinizi ihlaslı yapın. Çünkü Allahü Teâlâ hazretleri, kendisine ihlasla yapılan ibâdetlerin dışında hiçbir bir ibâdeti kabul etmez. Asla bu Allah içindir ve yakımlar içindir demeyin. Çünkü onda Allah için bir şey yoktur.¹⁷⁸

Sultanları Karşlamak İçin Kesilen Hayvanın Durumu

Meşârik'ül-Envâr'ın¹⁷⁹ Hadîs-i şeriflerindedir. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

"Allah, anne ve babasına lanet eden kişiye lanet etsin. Allah. Allah'dan başkası için kurban kesen kişiye lanet etsin.¹⁸⁰

imam Nevevî (r.h.) buyurdular: Burada Allah'dan başkasının adı ile kesmekten murad, put, Musa veya ikisinden başka bir şey için kurban kesmek demektir.

Şeyh İbrahim Meravedî (r.h.) buyurdular: Sultanların (idareci veya herhangi bir kişinin) karşılanması sırasında yakınlık için kesilen hayvanların etlerinin haram olduğuna Buhara ehli (âlimleri) fetva verdiler. Çünkü o, Allah'tan başkasının nâmına boğazlanan,¹⁸¹ hayvan olmuş olur.

Râfî (r.h.) buyurdular: Bu haram değildir. Zira hayvan onların gelişine duyulan sevinçten dolayı kesilmektedir. Bu durum, çocuk dünyâyâ geldiğinde kesilen akîka kurbanı gibidir. Bunun benzerleri tahrimi icap etmez. Sözü burada bitti.

Müslümanları küfürden korumak ve amellerinin zayi olmaması için Müslümanların amelleri buna hamî olunur. Çünkü müvâhid'in nazarını Mevlâsının razı olacağı amellere dikmiştir. Kendisini Allah'a yaklaştıracak kolaylıklarla Allah'a ibâdet etmektedir.

Allahım! Bizleri zellelerden ve ayak kaymalarından korusun! Amin.¹⁸²

Birinci cüz bitti.

KIBLE

Nâs içinde süfehâ takımı,

- "Bunları buldukları kible'den çeviren ne?" diyecek.

Deki:

- "Meşrik da, meğrib de Allah'ındır. O, kimi dilerse, doğru bir caddeye çıkarır".¹⁴²

Ve, işte böyle, sizi doğru bir caddeye çıkarıp, ortada yürüten bir ümmet kıldık ki, siz, bütün insanlar üzerine adalet numunesi, hak şahidleri olasınız. Peygamber de, sizin üzerinize şahid olsun. Kible'yi önceden durduğu Kabe yapışımız da, sırf şunun içindir: Peygamber'in izince gidecekleri, iki ökçesi üzerinde geri döneceklerden ayıralım. O, elbette Allah'ın hidâyet eylediği kimselerden mâadasına mutlak ağır gelecekti. Allah îmânınızı zayi edecek değil!.. Her halde Allah, insanlara re'fetli, çok re'fetli'dir, rahîm'dir.¹⁴³

"Süfehâ diyecek,"

Yâni akıllı zaif ve kıt bir halde bulunanlar...

"İnsanlar İçinde bir takım,"

Yâni kâfirler diyecekler. Burada, kıblenin değişmesini inkâr eden müşrikler, Yahûdiler ve münafıklardan kıblenin değişmesine karşı çıkan kâfirler murad edilmektedir.

Kıblenin değişmesine karşı çıkanlar sefihtirler (akılları zayıf ve kıttırlar) Çünkü onlar, İbrahim Aleyhisselâm'ın dininden yüz çeviriyorlar. Muhakkak ki AHahü Teâlâ şöyle buyurdu.

- "İbrahim'in milletinden kim yüz çevirir!?!.. Ancak (nefsini sefih edip) kendine kıyan sefihler (çevirir)!.¹⁸³ Yâni cehalet ile nefsinin zelil ve hakir edip, hakîkata bakmaktan ve düşünmekten iraz ederek kaçınanlar, demektir. Burada, hâdis meydana gelmeden önce Allahü Teâlâ hazretlerinin onun meydana geleceğini haber vermesi, Müslümanların ona nefislerini zorlamaları, böyle yersiz suçlamalara hazır olmaları ve bu hadiseler meydana geldiği zaman, yâni kible değişip, müşrik, yahudî ve münafıkların suçlamalarıyla karşılaştıkları zaman, muzdarip olmamaları içindir. Zîrâ habersiz ve ansızın meydana gelen hadiseyi nefis çok kerih görür, nefse çok şiddetli ve çok zor gelir. Müslümanlara, onlara (yâni münafık, yahudî ve müşriklere) verecekleri cevabı öğretmek için, kıblenin değişmesinden önce kible değiştiğinde, sefihlerin yersiz suçlama ve ithamlarına yer verildi. (1/246) Zîrâ saygıdeğer bir kişi, daha kendisine ihtiyaç duyulmadan amansız hasmına karşı hazırlıklı olup, onun fikirlerini çürütür. Zîrâ ok atmadan önce, yay gerilip sağlaştıtır. Atıcılıktan önce silah'ın temizlik ve yağlanması yapılır. Yahudî, münafık ve müşriklerin kible değiştiği zaman, Müslümanlara bulunacakları ithamlara karşı verileceği

¹⁷⁸ Mecmaü'z-Zevâid: hadis no: 17652

İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/123-124.

¹⁷⁹ Meşârik'ül-Envâr min Sihâhi'l-ahbârî'l-Mustafaviyye. isimli bir hadis kitabıdır. Bu kitabı İmam Ebü'l-Fezâil Hasanü'bnu Muhammed bin Hasan es-Sağâni (doğumu H. 557. vefatı H. 650) tarafından Sahih-i Müslim ve Sahih-i Buhârîden derleyerek yazdığı çok kıymetli bir kitaptır.

¹⁸⁰ Sahih-i Müslim hadis no: 3657

¹⁸¹ El-Mâide: 5/3

¹⁸² İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/124-125.

¹⁸³ Bakara: 2/130

cevabın Allah tarafından Müslümanlara bildirilmesi; kendisine ihtiyaç olduğunda kullanmak için, dövüş sanatını bir âletle (insan şekline benzer maskot ile öğrenmesi) gibidir. lundukları kible'den çeviren ne? (Diyecekler)." İstifhâmiyye ve inkariyyedir yâni soru ve inkâr içindir. Mübtedâ olmak üzere, mahaiien merfu'dur. "on/an çevirdi" cümiesi nin, haberidir. Cümle, izmân kavi ile mahallen mensûb'tur. denir. Yâni: bundan yüz çevirdi, demektir.gayisinden yüz çevirdi, demektir.¹⁸⁴

Kible

Kible, aslında insanların üzerinde olduğu ve kendisine yöneldiği istikbâl demektir. Şeriat örfünde ise, bu kelime, insanın namazda yönelinen yer manâsına nakledildi. Kible kelimesi iLjU, Dmukâbeleden gelir. Kendisine kible denilmesinin sebebi de, namaz kılan kişi kendisine karşı, kendisinin hizasında durduğu içindir.

Buna göre âyeti kerimenin manası şudur: "Müslümanları üzerinde oldukları ve kendisine yöneldikleri kiblede yâni Beyt-i makdis'ten çeviren ve döndüren nedir? Onlar neden Beyt-i Makdis'ten Kâ'beye yöneldiler."

Rivayet olundu: Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, Medine'ye geldikten sonra, Yahudilerin kalblerini İslama ısındırmak için; onyediy ay kadar Beyt-i Makdis tarafına dönerek namaz kıldılar. Sonra sürun üfürülmesine kadar yâni kıyamete kadar; Ka'be, Müslümanların kiblesi oldu.¹⁸⁵

Kible Ve Mekân

"(Habibim Ahmed, Resulüm ya Muhammedi) De ki:"

Burası mukadder bir suâlin cevabıdır. Sanki Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, sordular:

-"Ya Rabbi! Sefihler böyle söyledikleri zaman onlara ne diyeyim?" diye sordu. Allahü Teâlâ hazretleri de buyurdular:

-"(Habibim Ahmed, Resulüm ya Muhammedi) De ki:"

"Meşnk da, meğrib de Allah'ındır."

Yâni, mekânların hepsi, bölge ve nahiyelerin tümü, bütün esrân ile mülk ve tasarrufları Allah'ındır. Bundan dolayı yerlerden hiçbirisi bizzat kible olmaya müstehak değildir. Hatta başkasının onun makamına kaim olmasına manidir.

Eşyâ'dan yâni mekânlardan herhangi bir yerin kible olması, mücerred olarak Allahü Teâlâ Hazretlerinin oraya dönülmesini emretmesiyle olur. Yâni bir yerin kible olması Allah'ın emriyle olur. Allahü Teâlâ hazretleri, ulûhiyeti, büyüklüğü, hâkimiyeti, kudretinin geçerli olması ve dilemesi hasebiyle isteseydi, her vakit namazda ayrı bir kibleye dönülmesini emredebilirdi. Onun yaptıklarından dolayı hiçkimse onu sorguya çekemez ve Allahü Teâlâ hazretlerini eleştiremez. Muhakkak ki Allahü Teâlâ dilediğini yapar ve istediğini hükmeder.

Bu hakikate göre, kula layık olan, yüce yaratıcısına itaat etmesi ve Allah'ın emirlerini, emredilmeierinin hususiyetlerini ve hikmetlerini fazladan araştırmaksızın, sırf Allah'ın emri olduğu için hemen yerine getirmelidir. Muhakkak ki taat, ancak ve ancak Allah'ın emirlerine bağlanmak ve ihlasla onlarla amel etmektir. İbâdetlerin, illet, garaz, sebep ve hikmetlerini araştırmak taat değildir. Taat, Allah'ın kendisine davet ettiği emirlerine sarılmaktır. Çünkü Allahü Teâlâ'nın hükümleri ve fiileri, meşakkat, zorluk ve garazlar ile muallel değildir. Yâni kullar, Allah'ın emir ve işleri, sırlarını, hikmet, sebep ve maksadlarını bilmekle mükellef değildir. Bize düşen emirlerini yerine getirmektir. Allah'ın ahkâm ve efâlinin sebep ve maksadlarını dâhilerin (yüksek akıl ve zekâ sahiplerinin bile) anlayıp kavramaları mümkün değildir.¹⁸⁶

Yahudilerin Mağribi Kible Edinmelerinin Sebebi

Yahudiler, nefislerinin hevâ ve heveslerine tabi olup, "mağrib" yâni batı tarafını kible edindiler. Yahudiler, batı tarafından Allahü Teâlâ hazretlerinin Musa Aleyhisselâm'a ikram da bulunduğunu, ona vahyettiğini ve onunla konuştuğunu düşünüp, zannettiler. Allahü Teâlâ hazretleri buyurdıkları gibi:

"Sen ise Musa'ya o emri kaza ettiğimiz sıra, cânib-i garbîde dediğin, o şahidlerden de değildin.¹⁸⁷ Burada belirtilen garb'dan dolayı Yahudiler, batı tarafını kible edindiler.¹⁸⁸

Hıristiyanların Meşriki Kible Edinmelerinin Sebebi

Hıristiyanlar da hevâ ve heveslerine tabi olup meşrik yâni doğu tarafını kible edindiler. Hıristiyanlar, Hazret-i Meryem, İsa Aleyhisselâmı doğurmak için şehirden çıktığı zaman, meşrik'e yâni doğu tarafına yönelmesinden dolayı, doğu tarafını kible olduğunu zannetmektedirler. Allahü Teâlâ, Hazreti Meryem'in doğuya gitmesini

¹⁸⁴ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/126-128.

¹⁸⁵ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/128.

¹⁸⁶ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/128-129.

¹⁸⁷ El-Kasas 28/44

¹⁸⁸ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/129.

Kur'ân-ı kerimde şöyle beyan etmektedir:
"Kitab'da Meryem'i de an! O vakit ki ailesinden çekildi de şark tarafında bir mekâna,¹⁸⁹

Müslümanların Kiblei Kâ'be-İ Muazzama'dır

Mü'minler, Kâ'be-i muazzama'yı kible edindiler. Mü'minler, sırf Allah'a taat olsun ve Allah'ın emirlerine uymak için, Kâ'be-i muazzamayı kible edindiler. Mü'minlerin Kabe'yi kible edinmeleri, kendi tercihleri değildir. Mü'minler, kendisiyle mütesâvî bâzı cihet ve yerleri düşünerek mücerred kendi görüşleri ve ihtihadianya Kabe'yi kible edinmiş değiller. Kabe, Halilüllah İbrahim Aleyhis-selâm'ın kiblei ve Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin doğduğu yer olmasıyla beraber mü'minler kendi akıllarıyla değil de Allah emrettiği için, Kabe'yi kible edindiler.

"O, kimi dilerse, sırat-ı müstakime (doğru bir caddeye) çıkarır".

Bu, Allahü Teâlâ'nın mü'minleri, bazan Beyt-i Makdis'e, bazan de Kabe'ye yöneltmesidir. Burada kişinin doğru yolda yâni istikâmet üzere olması ise, hikmet ve maslahata muvafık olarak her ikisine de dönmüş olmasıdır.¹⁹⁰

Yahudi, Müşrik Ve Münafıklara Sefih Denilmesinin Sebebi

Bâzı hakikat erbabı buyurdular: Mü'minlere ta'n yâni kiblenin değişmesinden dolayı Müslümanları kınayan ve ithamda bulunan, Yahudî, müşrik ve münafıklara "Sefihler" diye isim verilmesinin sebebi, onların akıllarının İslâm dininin hakikatini

Kavramaktan hicâbetmeleri yâni aciz ve örtülü olmalarındandır. Eğer onlar İslâm dininin hakikatini kavramış ve anlamış olsalardı, onlar da mü'minler gibi ihlaslı olurlardı. O zaman onlarla mücâdele etmeye gerek kalmazdı. Eğer onlar, akl-i selime sahip olmuş olsalardı, âyeti kerimelerle istidlal edip yâni Kur'ân-i kerimi delil olarak kabul eder ve böyle sıratı müstakimi bulup hidâyete ermiş olurlardı. Fakat onlar, cihetlere saplandıkları ve bu konuda aşırı gittikleri için, kiblenin değişmesini anlamadılar, inkâr ettiler. Onlar, bütün cihetlere vâfi olan Tevhîdi bilemediler.

Molla Cami hazretleri buyurdular:

Cihetler, güzel aynalardır.

Hepsi bizim amellerimizin şahidleridirler.

Sen de onun vechini her zerrede kendine şahid tut.¹⁹¹

Ümmet-İ Merhumenin Peygamberlere Şehâdeti

"Ve, işte böyle,"

Daha önceki âyeti kerimenin mefhûmuna işaret etmektedir. Yâni sizi sırat-ı müstakim, doğru yola hidâyet edenlerden kıldığımız gibi...

"Sizi kıldık."

Hitab'dan maksad, mü'minler olduğu halde 'ss's 'işte böyle,' kelimesinde birleştirildi. Bununla, muhakkak ki, hazır olan mü'minler ile iktizâ edenlerin arasını mücerred tefrik murad edildi. Âyet-i kerimede muhâtablar tayin edilmedi. (1/247) Yâni âyeti kerimenin muhatabı bütün mü'minlerdir. "ortadayürüyen bir ümmet kıldık." Yâni hayırlı ümmet kıldık. Çünkü her zaman birşeyin orta kısmı koruma altında olur. Gelen tehlikeler, kenarlara bulaşır.

"Siz, bütün insanlar üzerine adalet numunesi, hak şahidleri olasınız diye."

Kıyamet gününde peygamberlerin dinlerini insanlara tebliğ ettiklerine şahidlik etmeniz için...

Ve Peygamber de olsun..."

Yâni Muhammed Mustafa (s.a.v.) hazretleri de olsun:

Sizin üzerinize şahid olsun."¹⁹²

Alâ Ve (Lâm) Cer Harflerinin Kullanılması

(İlmî bir mütalaa)

Eğer sen, şahid kişi, şehâdetiyle birine zarar verecekse şairid oldu kelimesi yâni harfi cerriyle müteaddi olur. aleyhine yâni zararına şahidlik etti, demektir. Eğer şahidin şehâdeti birine fayda verecekse o zaman da, harfi cerriyle müteaddi olur. lehine yâni faydasına şahidlik etti, denir. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, ümmetini tezkiye

¹⁸⁹ Meryem: 19/16

İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/130.

¹⁹⁰ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/130.

¹⁹¹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/130-131.

¹⁹² İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/131.

etti, Şehâdetiyle. onlara âdil davrandı. Ümmeti, Efendimiz -(s.a.v.) hazretlerinin şehâdetiyle faydalandılar. Zahire göre bu âyeti kerimenin:

"Ve peygamber de sizin için şahid olsun," şeklinde olması gerekmez miydi? Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin ümmetinin insanlar üzerine şahid olmaları bunun hilafıdır. Çünkü ümmetin şehâdetiyle diğer insanlar zarar görecekler. Burada yani: "Siz, bütün insanlar üzerine adalet numunesi hak şahidleri olabilirsiniz." Cümlesinde, tam yerinde kullanılmıştır. Peygamber de sizin üzerinize şahid olsun." Cümlesinde (Lâm) gelmesi gerekirken kelimesinin kullanılmasına ne diyeceksin diye soracak olursan:

Cevaben derim ki: Bu "şahidin "rakîb" gözetleyici ve "muttali olan denetleyici", manâsını tazammun ettiği zamana mebnidir. Yâni şahidin şehâhetiyle denetleyici ve gözetleyici manasına kullanıldığı duruma göredir. Bu manâda olduğu zaman şahid oldu fiili, müteaddi olup mefûlü bihe geçti. x&Z "şahidin bu manâları tazammun etmesinin itibârının yolu ve şekli ise, ta'dil (adaletli olmak) ve tezkiye (temize çıkartmak) şahidin halinin murâkebe ve onun haberiyle olmaktadır. Şâhid, murakabe ettiği yâni gözetleyip, denetlediği kişide iyi rüşd ve salah müşâhede ederse, onun hakkında iyi şehâdette bulunur, onun âdil olduğuna hükmeder, onu temize çıkarır ve onu över. Yok eğer, onun hakkında iyi şeyler müşâhede etmezse, onun hakkında konuşmaktan susar. Sükût eder.

Bu âyeti kerimede: şehâdet sırası yâni lk3J "Sizin üzerinize," cümlesi, kelimesinin üzerine takdim edilmesi, ümmeti Muhammed'in adalet ve tezkiye yolu üzere Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin şehâdetine mahsus oldukları içindir. Efendimiz (s.a. v.) hazretlerinin şehâdetinin ümmeti hakkında husûsi olması; peygamberlerin, vazifelerini tebliğ ettiklerine ve münkirlerin (peygamberler vazifelerini tebliğ etmedi iddialarında) yalancılıklarına şehâdet etmesine münâffiyâni zıd ve aykırı değildir.¹⁹³

Ümmet-İ Muhammed'in Şahidliği Hakkında Bir Rivayet

Rivayet olundu:

Allahü Teâlâ hazretleri muhakkak ki, evvelîn ve âhirîn yâni geçmiş ve gelecek bütün insanları, bir yerde toplayıp bir araya getirecektir. Sonra ümmetlerin kâfirlerine sorulur:

"Size inzâr edici nezâr bir peygamber gelmedi mi?" Onlar:

"Hayır! Bize müjdecî ve korkutucu bir peygamber gelmedi!" derler. Bundan peygamberlere sorulur. Onların hali, onlara gönderilen peygamberlere sorulur:

"Sizler tebliğ etmediniz mi?" Peygamberler:

"Bunlar yalan söylüyorlar. Gerçekten onlara tebliğ ettik!" derler. Peygamberlerden beyyine yâni peygamberliklerini tebliğ ettiklerine dair şahid ve delil istenir. Halbuki Allahü Teâlâ hazretleri peygamberlerin tebliğ vazifesini en iyi şekilde yaptığını bildiği halde onlardan hüccetin ikâmesi için beyyine istenir, yâni kâfirlere karşı sırf delil olsun diye:

"Bunlara tebliğ ettiğinize deliliniz var mı?" diye sorulur. Peygamberler:

"Ümmet-i Muhammed bizim şahidimizdir," derler. Ümmeti Muhammed getirilir. Ümmeti Muhammed peygamberlerin hakkında şahidlik ederler.

"Peygamberler tebliğ ettiler mi?" sorusuna, şöyle avap verirler:

"Gerçekten peygamberler hakkıyla bunlara Allah'ın dinini tebliğ ettiler." Bunun üzerine geçmiş ümmetler:

"Bunlar nereden biliyorlar? Bunlar bizden sonra gelmediler mi? Bizden sonra gelenler bize nasıl şahidlik edebilirler?" diye ümmeti Muhammed'in şehâdetini kabule yanaşmazlar. Bu durum ümmeti Muhammed'e sorulur:

"Siz peygamberlerin tebliğ vazifesini yaptığını nereden biliyorsunuz?" diye. Onlar:

"Bize bir peygamber geldi. Ahir zaman peygamberi Muhammed Mustafa (s.a.v.) hazretleri bize geldi. Ona Kur'ân-ı kerim adında bir Kitap indirildi. Yâ Rabbi! Sen Ahir zaman peygamberi Muhammed Mustafa (s.a.v.) hazretlerine indirdiğin kitabında, peygamberlerin tebliğini haber verdin. Sen verdiğin haberlerde sâdıksın. Çünkü sözlerin en doğrusu senin sözüdür," derler. Bunun üzerine Muhammed Mustafa (s.a.v.) hazretleri getirilir. Ona ümmetinin halinden sorulur. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, ümmetini tezkiye eder, onların sâdik olduklarına ve doğruyu söylediklerine sahiçilik eder. Bunun üzerine kâfirlerin Cehenneme atılması emredilir.¹⁹⁴

Ümmeti Muhammed, Efendimiz (s.a.v.)'İN Nuruyla Şahidlik Etmektedirler

Bâzı hakikat erbabı buyurdular:

Ümmet-i Muhammed'in insanlar üzerine şahid olmalarının manâsı: Ümmeti Muhammed'in Tevhîd nuruyla dinlerin hukukuna muttali olmaları ve onların, her dinin hak ve hakikatini ve o dinleri din olarak kabul eden kişilerin hakkını ve o kişilerin hakkı olmayan şeyleri bâtil bilmeleridir. Bâtil şeyler, onların nefislerinin uydurdukları şeylerdir. Hakkın yolu birdir. Kim bir dinin hakkını verirse yâni dinlerden birini hak kabul ederse, o kişi, diğer dinlerin de hakkını verir ve bütün dinleri hak bilir. Bilhassa büyük hak olan islâm dini böyledir.

¹⁹³ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/132-133.

¹⁹⁴ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/133-134.

Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin ümmetine şahid olmasının manâsı: Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin kendi dinini yâni İslâm dinini din olarak kabul eden her mütedeyyin kişinin dindeki rütbesine muttali olması, o kişinin İslâm dininde, üzerinde olduğu şeyin hakikatini bilmesi, dinin kemâlini kavraması ve onunla amel etmesi için o kişiye engel olan ve onun hakkı görmesine mani olmak için gözlerinin önünü kapatan hicâb ve perdeleri bilmesidir. Zirâ Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, onların (ümmetinin) kötülüklerini, ihlâs ve takvalarını ve bunlardan başka şeyleri hak nuruyla iyi bilmektedir. Ümmeti de, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin nuruyla diğer ümmetlerin iyilik ve kötülüklerini iyi bilmektedirler.¹⁹⁵

Ümmet-İ Merhumenin Şerefi

Allah Sübhânehû ve Teâlâ hazretleri, habibi edibi Muhammed Mustafa (s.a.v.) hazretlerinin ve ümmetinin şerefine ve hürmetine, bizleri âhir zaman ümmeti kıldı. Eğer biz diğer ümmetlerden önce gelmiş olsaydık, elbette kabirlerimizde onlara bakar ve onların hallerini görür ve bu şekilde onlara karşı delilleriyle şahidlik ederdik. Fakat Allahü Teâlâ hazretleri, bize olan rahmeti ve bize verdiği şereften dolayı, onları bizden önce dünyâya gönderdi ve onlar kabirlerinde bizi beklemektedirler. Biz kıyamette, geçmiş bütün ümmetlere şahid olalım diye Allahü Teâlâ hazretleri, bizi âhir zaman ümmeti kıldı.

Yine Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin, ümmeti merhumenin âlimleri hakkında:"Ümmetimin âlimleri, isrâiloğularının nebileri gibidirler"¹⁹⁶ buyurmaları, bu ümmete şeref olarak kâfidir.¹⁹⁷

İmam Gazâlî Hazretlerinin İsrâiloğullarının Nebilerine Benzerliği

Râgibel-İsfehânî(r.h.) "El-Muhâdarât"mda zikretti. "Hızbu'l-Bahr"ın sahibi İmam Şazilî hazretleri¹⁹⁸buyurdular: Mescid-i Aksâ'da yatmış, istirahat etmişim. Rüyâm'da gördüm: Harem'in ortasında Mescid-i Aksâ'nın dışında bir taht kuruldu. Oraya fevc fevc insanlar girdiler. Ben:

- "Bu toplantı nedir?" dedim. Bana:

- "Enbiyâ ve Rasûllerin toplantısıdır. Onlar, kendisinden vaki olan sû-i edeb¹⁹⁹ sebebiyle Hüseyin Hallâc'a şefaât için,

Muhammed Mustafa (s.a.v.) hazretlerinin yanında toplandılar." Dediler. Ben tahta baktım. (1/248) Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, yalnız tek başına tahtın üzerinde oturuyordu. İbrahim, Musa, İsâ ve Nuh Aleyhimüsselâm gibi peygamberler de yerde oturuyorlardı. Durdum. Baktım ve sözlerini dinledim. Musa Aleyhisselâm, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine, şöyle dedi:

"Ümmetimin âlimleri, İsrâiloğullarının nebileri gibidirler"²⁰⁰ buyurdunuz. Onlardan birini bize göster," dedi. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri:

- "Şu!" buyurdu ve İmam Gazâlî hazretlerine işaret etti.

Musa Aleyhisselâm, İmam Gazâlî hazretlerine bir suâl sordu. İmam Gazâlî hazretleri on cevap verdi. Musa Aleyhisselâm itiraz etti:

¹⁹⁵ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/134.

¹⁹⁶ Keşfü'l-Hafâ: hadis no: 1733; Feyzül-kaclir: 5703;

¹⁹⁷ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/134-135.

¹⁹⁸ İmam Şazilî hazretlerinin aslî adı: Ali bin Abdullah bin Abdülcebârdır. Künyesi, Ebü'l-Hasan'dır. Literatür'de Ebü'l-Hasan Şazilî diye geçmektedir. Hazreti Hasan (r.a.) Efendimizin soyundan geldiği rivayet edilmekte olan Şazilî hazretleri. S92 (M. 1196) yılında Tunusun Şazile kasabasında doğdu, imam Şazilî hazretleri, iyi bir eğitim aldı. Küçük yaşta dinî ve aklî ilimlerde söz sahibi oldu. Fen ilimlerinde özellikle "Kimya" ilminde zamanın en büyük bilginiydi. Tasavvuf yoluna girdi. Devrin büyük velilerinden Şerif Ebû Muhammed Abdüsselâm ibni Meşîş el- Haseni hazretlerine talebe oldu. Zamanla devrin büyük evliyasının içine girdi. Nazar edip baktığı taş bile altın olurdu. Hızır Aleyhisselâm ile sohbet etti. Havass ilminde söz sahibiydi. Şazilî tarikatını kurdu. Çok kitab yazdı. Kitaplarının en meşhuru bir dua kitabı olan "Hızbu'l-Bahr" isimli kitabıdır. Şazilî hazretleri, hacca giderken yolda Harmisre'de 654 (M. 1256) yılında vefat etti. Kabri. Harmisre mevkiinde Ayzâb sahrasındadır.

¹⁹⁹ Hüseyin Hallac-ı Mansûr'un sû-i edebî şuydu:

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, miraca çıktığı zaman, göklerde yüksek mertebelere yükseldi. Cebrail Aleyhisselâm hep kendisiyle beraberdi. Hatta "Sidretü'l-Müntehâ" denilen yere geldiklerinde, Cebrail aleyhisselâm, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine:

- "Ben buradan öteye geçemem! Zira buradan ötelere geçmeye senden başka hiç kimseye izin verilmemiştir!" dedi. Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri orayı geçti gitti. Allah'ın dilediği yerlere vardı. Cebrail Aleyhisselâm Rabbine selâm vermesini işaret etmişti. Cenab-ı Allah'a şöyle iltica etmişti:

Her türlü kavli, bedenî ve mâlî ibâdetler, Allahü teâlâ'ya mahsustur." Allahü Teâlâ hazretleri de:

Ey sâni yüce peygamber! Selâm ve Allah'ın rahmetiyle bereketleri senin üzerine olsun," buyurdular. Bunun üzerine Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, selâm'da ümmetinin de bir nasibinin olması için şöyle buyurdular:

Selâm bizlere ve Allah'ın sâlih kullarının üzerine olsun," dedi. Bu güzel hadiseye şahid olan melekler (başta Cebrail Aleyhisselâm olmak üzere) ve bütün gök ehli bir ağızdan:

Ben şehâdet ederim ki, Allah'dan başka ilâh yoktur. Ve şehâdet ederim ki, Hazreti Muhammed (s.a.v.) Allah'ın kulu ve Rasûlüdür," dediler. Hallac-ı Mensur, eğer ben olsaydım:

Selâm bizlere ve Allah'ın sâlih kullarının üzerine olsun," demezdim de:

Selâm bizlere ve Allah'ın

bütün kullarının üzerine olsun," derdim; diyerek Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine karşı sû-i edeb'de bulundu. Şeriatın bânında suç işleyen kişi, zahirde cezâ'ya çarpılır. Hallac-ı Mansûr da çok feci bir cezâ'ya çarpıldı

²⁰⁰ Keşfü'l-Hafâ: hadis no: 1733; Feyzül-kadir: 5703;

-"Cevabın suâle mutabık olması gerekir. Halbuki burada bir suâl var, buna mukabil on cevap bulunmaktadır. Bir soruya uygun bir cevap bulunması gerekmez mi?"dedi. Bunun üzerine İmam Gazâlî hazretleri:

-"Efendimi Bu itiraz aynı zamanda size de vârid oldu. Hani, Allahü Teâlâ hazretleri, size sordular: di;Ya Musa! Senin sağ elindeki nedir? ²⁰¹ dediğinde bu suâlin cevâbı:"A-sâm'dir" demeniz gerekirken siz bir çok sıfatlar saydınız. Ve şöyle buyurdunuz: "O benim âsamdır.' Üzerine "dayanırım ve onunla davarlarımı yaprak çıkarırım, benim onda daha diğer hacetlerim de vardır." ²⁰² Buyurdunuz.

Şeyh Ali Ebül-Hasan Şazeli devamla buyurdular:

-"Ben, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin celâletirri ve kadrinin büyüklüğünü düşündüm: Efendimiz (s.a.v.) hazretleri tek başına taht üzerine otururken: Halil (İbrahim Aleyhisselâm), Kelîm (Musa Aleyhisselâm) ve Rûh (İsâ Aleyhisselâm) gibi peygamberler yerde oturuyorlardı. O anda biri, rahatsız edecek şekilde ayağıma dürttü, uyandım; baktım ayakta dikilen birisi var, sonra bana dürten kişi kayboldu. Bu güne kadar da onu göremedim," dedi.

Bundan dolayı İmam Busayrî hazretleri, ²⁰³Kasîde-i Bür-de'sinde şöyle buyurdular:

"Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin zâtı kibriyâsına istediğin kadar şeref nisbet et ve onun kadrü kıymetini istediğin kadar büyük ve medh ü sena et."

Allahım, bize onun şefaatinı müyesser kıl. Amini:²⁰⁴

Tefsir:

"Ve biz kıbleyi yapmadık," kelimesi, 'nin birinci mefûlüdür. "O senin üzerinde olduğun (kıbleyi)"

Bu cümle"de fîiu 'nin ikinci mefûlüdür. Burası mevsûf takdiriye'dir.

Yâni "Senin (daha önce) üzerinde olduğun cihet," demektir. O da Kâbe-i muazzama'dır. Zîrâ Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, hicretten önce daha Mekke'de iken, Kâ'beye dönerek namaz kılmak ile memurdu. Sonra Efendimiz (s.a.v.) hazretleri hicret etti. Beyt-i Makdis'in sahrasına dönüp namaz kılmakla memur oldu. Melekler, Beyt-i Makdis'ten göğe yükselir ve yine oradan oldukları yerlere inerler. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri de oradan mi'rac'a çıkmıştı.

Âyetin manâsı: Bizim senin üzerinde olduğun şeye çevirmemiz yâni Ka'beye döndürmemiz, demektir ve bunu da eşyâ'dan hiç birşey için yapmadık:

"Peygambere tabi olan kimseyi, yâni Peygamberin izince gidecekleri, ayıralım..."

Kendisine teveccüh etmekle emir bulunduğu şeyde peygambere tabi olan kimseyi ayıralım: "înkilâb edecek (dönecek) kimseden..."

Yâni yüz çeviren ve gerisingeriye dönen kimseden. "İki ökçesi üzerinde,"bir ayağı geciktirmektir. "iki ayak üzerine inkilâb etmek." Hak dinden bâtıla dönmek ve mürted olmaktan istiaaredir.

Âyet-i kerîmede geçen ve "ayıralım" mealini taşıyan "Bilelim" kelimesi ilmimiz zahir olsun, manasınadır. Buna göre cümlelerin manâsı şudur: Rasûlüllah ve mü'minlerin üzerinde oldukları İslâm'ın doğru olduğu hakkındaki ilmimizin zahir olması, ve ufak bir tereddüt ve düşük bir sebebe karşısında, iman za'fiyetinden şüpheye kapılıp mürted olan kişilerin ayırdedilmesi için, ilâhî ilmin ortaya çıkması demektir.

Yoksa Allah onların hallerini bilmiyordu da sonra bildi, manâsına değildir. Çünkü, Allahü Teâlâ hazretleri, ezelden onları ve onların hallerinden tüm zamanlarda kendilerine vâki her hali hakkıyla bilmektedir. Onların vücutları, başlarına gelen hallere zaten yakındır. Bir şeyi bilen herkes o konudaki bilgisini zahir eder, duyurup bildirir. Bu cümleye: "Rasûlüllah ve mü'minler bilsin için," manâsını verenler, bu inceliğe yaklaşmış olurlar. Rasûlüllah ve mü'minler, Allah'ın hâs kulları, ona yakın olan ve onun katında yüksek derecelere sahip olanlar oldukları için, Allahü Teâlâ hazretleri, onların ilimlerini kendi zâtına isnâd etti. Yâni: mü'minler bilsin için," yerine: ²⁰⁵

"Rasûlüllah ve "Biz bilelim" buyurdu.

Kâşânî'nin102 tevilâtında ihtiyar edip seçtiği manâ budur. Bu manânın dışında kalanlarda ise noksanlık ve bozukluk vardır. şerifindeki ilim, ma'rifet manasınadır. Yâni: "Peygambere tabi olan kişiyi tarif etmemiz için," manasınadır. Bundan dolayı ikinci bir mefûle muhtaç değildir. ²⁰⁶

²⁰¹ Tana: 20/17

²⁰² Taha:20/18

²⁰³ İmam Busayrî Hazretlerinin asıl ismi, Muhammed bin Saîd bin Hammâd olup. evliyanın büyüklerinden ve islam alimlerinin önde gelenlerindedir. Peygamber aşığıdır. Peygamber Efendimize olan sevgisini, aşk ve muhabbetini dile getirdiği bir çok şiir. beyt ve na't-ı şerif yazmışlardır. Özellikle felçli bir hasta iken yazıp okuduğu ve Efendimiz (s.a.v.) hazretlerini rüyasında görüp şifâ bulduğu "Kaside-i Bürde" isimli kitabı çok meşhurdur. Günümüzde bile gönül erleri tarafından büyük bir aşkla okunmaktadır. İmam Busayrî Hazretleri. 1212 (609) veya 1211 (H. 608} tarihinde Mısır'ın Busayr şehrinde doğdu. 1295 (H. 695) senesinde Mısır'ın iskenderiye şehrinde vefat etti. Kabri oradadır

²⁰⁴ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/135-138.

²⁰⁵ Kâşânî: Asıl adı, Muhammed bin Murtazadır. Feyz labakıyla bilinmektedir. uEs-Sâfi fi kelâmillah el-Vâfi el-Kâfi eş-ŞafîT adında güzel bir tefsiri vardır

²⁰⁶ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/138-139.

Allah Ma'rifet İle Vasıflanmaz

Eğer, "Allahü Teâlâ hazretleri ma'rifet ile vasıflanmaz. Yâni "Allah arıfdir," denilmez. Burada nasıl oluyor da ilim ma'rifet manâsına geliyor?" Denilecek olursa cevaben derim ki: Evet doğrudur. Allahü Teâlâ hazretleri, ma'rifet ile vasıflanmaz.

Kâşânî bir çok kitab yazdı. 1091 tarihinde vefat etti. tstilahat-ı sofıyye isimli eseri de çok meşhurdur.

Fakat bu ma'rifet: "Sebkat etmiş ve geçmişte olmayan bir şeyin idrâkidir." manasına olduğu zamandır. Eğer ma'rifet bu manâ değil de, mücerred idrâk manâsına olduğu zaman, yâni iki mefûle müteaddî olmayan idrâk manâsına olduğu zaman, Allahü Teâlâ hazretlerinin kendisiyle yâni ma'rifetle vasıflanması caizdir. kavl-i şerîfî, fiilinin failinden hâldir. Yâni a Ondan ayırarak, temyiz ederek, demektir.²⁰⁷

Kıblenin Değişmesi Ehli İmana Zor Gelmez

"Ve ancak bu oldu." Yâni döndürülen kible oldu. "Elbette büyük (ve ağır) geldi."

Neshedilip değiştirilen kibleye alışık olan kimselere, (bu yeni kibleye dönmek) ağır ve zor gelir. Çünkü insan ülfet edip alıştığı şeye daha çok yönelir. Ondan başkasına dönmek kendisine ağır gelir.

(İlmî mütalaa)

Bu cümlelerin başında geçen kelimesi, müsekaüeden mühaffefedir. Yâni Şeddeliden şeddesiz ve sakin bir hale getirilmiştir. İsmi mahzûf olan iluikible'dir. kelimesinin başına gelen (Lâm) ise, nefiy manâsına olan ât ile mühaffefe olan ni birbirinden tefrik etmek için geldi. Şu âyeti kerimede de olduğu gibi: Hakikat rabbimizin va'di katıyyen fiile çıkarılmış bulunuyor.²⁰⁸ Buradaki nefiy değil; mühaffefedir.

"Ancak. Allah'ın hidâyet eylediği kimseler müstesna (onlara ağır gelmez.)"

Yâni Allah'ın, kendilerini ilâhî ahkâmın hikmetlerine hidâyet ettiği, kendilerini rüşde erdirdiği ve kendilerine irfan verip, hakikati bellettiği kişiler hariç, demektir. Allah'ın kullarına teklif ettiği bir şeyde mutlaka bir hikmet ve incelik vardır. Eğer kul, bizzat bu hikmetlerin hususiyetlerine eremezse yâni emirlerini inceliklerini kavrayamazsa bile o ilâhî emirleri yakînen kabullen-melidir. Zira, kurtuluşa eren saîd (gerçek mutlu kişi), hakîm olan

Rabbine itaat eden kişidir. (1/249) Hüsrân ve ebedî zarara uğrayan şakî ise, alîm (her şeyi hakkıyla bilen) Rabbine âsî olan kişidir. Sonra Allahü Teâlâ hazretleri, onların sebat üzere olmaları ve emirlere tabi olmalarından dolayı sevap kazandıklarını beyan etti. Ve bu kimselerin yaptıkları asla zayi olmadı.

Allah edecek değildir," Yâni Allah murad etmiyor...

"imânınızı zayi emeyi (dilememektedir)." Yâni Peygamber (s.a.v.)'in getirdiği tüm esaslara hiçbir şeyden şüphe etmeksizin, inanmanız ve bunlarda sebat edip hepsini tasdik etmeniz sebebiyle ibâdetlerinizin karşılığı, eksiksiz verilecektir. Hiçbir iyiliğiniz zayi edilmeyecektir.²⁰⁹

Allah İnsanlara Rahmet Edicidir.

"Muhakkak ki Allah insanlara karşı," harfi cerri, Lsjj raûf, kelimesine taalluk etmektedir.

"Elbette raûf dür."

Yâni onlar için büyük bir rahmet sahibidir. Allah rahmetiyle onları şu kiblede bu kibleye nakleder. Onların bu kibleye dönmeleri kendileri için daha sahihtir.

"Rahîm'dir." İman ile, onların günahlarını bağışlar ve onlara rızık verir. Sadî buyurdu: Allah ferman buyurdu.

"Rahmetim yakındır", diye. Tazarru edenlere de buyurdu: "Duaları kabul edendir," diye.²¹⁰

Rivayet Olundu:

Davud Aleyhisselâm'ın zamanında, kâfirlerin emirlerinden bâzıları, bir katili yakalayıp, geceleyin bir dağın başında bir ağaca astı. İnsanlar onu öylece bırakıp evlerine döndüler. Bu adam ağaca asılı olarak tek başına kaldı. Tapmakta olduğu ilahlarına yâni putlarına dua edip yalvarmaya başladı. Putları kendisine hiçbir fayda vermedi. Adam Allah'a döndü. Ve adam şöyle yalvardı:

-"Sen hak olan Allah'sın! Şu anda sana geldim. Sana iman ettim. Günahlarımdan tevbe ettim. Senin rahmetinden meded bekliyorum!" dedi. Allahü Teâlâ, Cebrail Aleyhisselâm'a:

-"Ey Cebrail! Şu adam kendi putlarına uzun bir müddet taptı, bu sıkıntılı ânında da onlara yalvardı durdu. Fakat hiçbirisi kendisine bir fayda sağlamadı. Bunun üzerine bana sığındı. Bana dua etti, ben de duasını kabul ettim. Şimdi yere in ve kendisini sağlıklı bir şekilde ağaç'dan indir," buyurdu. Cebrail Aleyhisselâm, kendisine

²⁰⁷ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/139-140.

²⁰⁸ El-İsrâ: 17/108

²⁰⁹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/140-141.

²¹⁰ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/141.

emredilene yaptı. Adam kurtuldu. Allah'a imanı daha arttı. Şehre indi. Sabahleyin onun ölmediğini, ve diri bir halde Allah'a namaz kıldığını gördüklerinde halk şaştı. Durumu Dâvud Aleyhisselâm'a haber verdiler. Davud Aleyhisselâm, bu işin sırrının ortaya çıkması için Allah'a dua etti. Allahü Teâlâ, Dâvud Aleyhisselâm'a vahyetti: -"Ey Dâvud! Ben, bana iman eden ve dua edene rahmet ederim. Eğer ben bunu yapmayacak olursam, benimle diğer ilahların arasında ne fark kalır?! Buyurdu.

Bil ki, kıblenin değişmesiyle, Allah'tan başkasına taalluk ettikleri, mâsivâyâ dayandıkları, fena fillâh derecesine ulaşamadıkları ve Allah'tan kendilerine gelen kazâ'ya rızâları olmadığı için, büyük bir cemaat, İslâm'dan çıkıp mürted oldular. Ve böylece onları, hüznün, keder ve bulanıklık seli alıp götürdü. Ama ezeli saadetle mesûd olanlar ise, Beyt-i Makdis'in hakikatına taalluk etmediler, Kabe'nin de hakikatına bağlanmadılar, belki onları ve başkalarını yaratan Rablerine bağlandılar. Kendi irâdelerinden vazgeçip fena buldular. Allah'ın irâdesi kendilerine geldi. Allah'ın iradesiyle hareket ettiler. Safî şehâdet gibi ki. ilâhî emirler ile surûr ve safa buldular. Sâib buyurdu:

Fena bul, bütün alâkaları kes.

Kemerleri kesince sen hürriyetine kavuşursun. ²¹¹

Seven Sevgilisinden Gelenlere Katlanır Zikrolundu Ki:

Ebû'l-Kâsım Cüneyd-i Bağdadîyi bir vadide istiğrak halinde gördüklerinde, onu delirmiş veya hasta olmuş zannederek hastahaneye kaldırdılar. Cüneyd-i Bağdadî'yi sevdiğini iddia eden bâzı kişiler, ziyaretine geldiler. Cüneyd-i Bağdadî onlara sordu:

- "Sizler kimlersiniz?" Onlar:

- "Biz seni sevenleriz!" dediler. Bunun üzerine Cüneyd-i Bağdadî hazretleri, onlara taş atmaya başladı. Onlar kaçtılar.

- "Bu gerçekten delirmiş!" dediler. Kendilerine attığı bir taştan dolayı sevenlerinin kendisinden kaçtığını gören, Cüneyd-i Bağdadî hazretleri, onlara şöyle seslendi:

- "Hani sevginiz? Siz sözlerinizle sevdiğinizi söylüyorsunuz ama: fillerinizle bunu yalanlıyorsunuz!"

Hakikî muhibb, habib'den kendisine isabet musibetlerle mesrur olan kişidir. Gerçekten seven kişi, sevgilisinden kendisine gelen bütün zarar ve musibetlere seve seve katlanır. Bundan dolayı belânın en şiddetlisi peygamberlere ve evliyâullah'a gelmiştir. Peygamberler ve evliya kendilerine gelen bu şiddetli belâyı en leziz ve en tatlı olarak kabul etmişlerdir. Onlar teslimiyet elbisesini giydiler ve sabrettiler. Böylece mûkaşefat ve müşâhedât hüccetlerine daldılar. Kalb ve dilden Tevhîd ile meşgul oldular. Mennân olan mâliki zikrettiler. Hatta onun dışındaki bütün şeylerden geçtiler, bütün iltifatları bıraktılar. Kendilerini meşgul eden bir lokma yemek bile olsa, bıraktılar. Yemek yemeleri bile onları Allah'ı zikretmekten alıkoymadı. Bundan dolayı fena ve bekadan yükseldiler, gayelerinin tâ sonuçlarına vardılar. ²¹²

Musa Aleyhisselâm:

- "Yâ Rabbi! Kendini bana göster, sana bakayım!" dedi.

Allah (cc):

- "Ey Musa! Beni göremezsin! Beni, fânî yataklarda göremezsin! Sabret, onları bakî kılayım, o zaman beni görürsün! Yâ Musa! On sene Şuayb'in koyunlarını otlattın! Sen beni kırk günün ibadetiyle görmek mi istiyorsun?" buyurdu.

Sonra Allah, Musa Aleyhisselâmı seçti. Ona verdiğini verdi. Musa Aleyhisselâm kavmine döndüğünde yolda yüksek bir dağ gördü. Taaccub etti. Ve bu dağın hangi dağ olduğunu sordu. Dağ dile geldi:

- "Ey Musa! Beni tanımadın mı? Hani sen üzerimde koyun güderdin. Başında sarık vardı. Elinde de asâ... Seni kelâmı ve risâletiyle seçen ve peygamber kılan Allah, beni de seni barındırdığım için fazilet ve in'âmıyla yüksek kıldı," dedi.

Allahım, bizi sırât-i müstakîm üzere daimî kil. Bizi, Rasûlü ekremine tabi olanlardan eyle. Bizlere zâtının Kâbesine teveccüh etmekle hidâyet eyle. Senin cezbelerine nail olmayı bize müyesser kıl. Ya Rabbi! Seni müşâhede etmeye bizleri vâsıl eyle. Âmin. ²¹³

Efendimiz (S.A.V.)'In Kıblenin Değişmesini Temenni Etmesi

Müşterin on aeni, noşnut olacağın bir kible'ye memur edeceğiz. Haydi, yüzünü Mescid-i Harâm'a doğru çevir! Siz de -ey mü'minler- nerede bulsanız, yüzünüzü ona doğru çeviriniz? Kendilerine kitap verilmiş olanlar da, her halde bilirler ki, o, rablarından gelen haktır ve Allah onların yaptıklarından ve yapacaklarından gaafil değildir. 144

²¹¹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/141-142.

²¹² İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/142-143.

²¹³ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/143-144.

Celâlim hakkı için, sen o kitâb verilmiş olanlara her delili de getirsen, yine senin kıblene tâbi olmazlar... Sen de onların kıblesine tâbi olmazsın... Bir kısmı diğer kısmın kıblesine tâbi değil ki!... Celâlim hakkı için, sana gelen bunca ilmin arkasından, sen tutar da onların nevalarına uyacak olursan, o takdirde sen de mutlak zulmedenlerdensindir.²¹⁴

Tefsir:

"Hakikaten"

lafzı fiili müzârîde yâni azîk, içindir. Ama burada bir zıddiyette iki zıddık arasındaki mucanesetten doıayı istiare yoiuyia kesret (çokluk) içindir.

"Görüyoruz,"

fiili îafzen müstebeldiryâni fiili müzari, nefsi mütekellim maalgayridir. Fakat manâ cihetinden mâzî'dir. Tilâveti müteahhar manâsı mütekaddemdir Çünkü bu kıssanın başıdır. (1/250) Manâsı ise, Müşahede ettik ve bilmekteyiz." demektir.

"Senin yüzünü çevirip durduğunu."

Yâni senin yüzünün tereddüt etmekte bakışlarını çevirmekte olduğunu görüyoruz: olduğunu ve

"Semâda,"

Yâni vahyin gelmesini bekleyerek semâ cihetine yüzünü çevirmekte olduğunu biliyoruz, demektir.

Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin kalbine doğuyor, kıblenin Kabe'ye doğru değiştirilmesini Rabbinden bekleyip duruyordu. Çünkü Kabe, babası İbrahim Aleyhisselâm'ın kıblesiydi. Kiblelerin en eskisiydi. Kâbenin kible olması, Arablann iman etmelerine çok tesirli olurdu. Zîrâ Kabe Arablann kendisiyle övündükleri, güvencede oldukları, ziyaret ve tavaf ettikleri bir yerdî.

Kıblenin değişmesinde Yahudilere muhalefet vardır. Çünkü Yahudiler, şöyle diyorlardı: "O (yâni Muhammed Mustafa s.a.v.) hem dinimize muhalif hareket ediyor ve hem de bizim kiblemize dönüp, bize tabi oluyor. Eğer biz olmasaydık, o nereye döneceğini bilemezdi." Yahudilerin bu tür konuşmalarından dolayı, Yahudilerin kıblesine dönülmesi iyi karşılanmadı.²¹⁵

Sebebi Nuzûlü

Hatta rivayet edilir: Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, Beyt-i Makdis tarafına baktıktan sonra Cebrail Aleyhisselâm'a:

"Allah'tan beni Yahûdîlerin kıblesinden çevirmesini istiyorum," dedi. Cebrail Aleyhisselâm:

"Ben de senin gibi bir kulum! Ama sen Rabbinin katında kerim ve çok değerlisin! Rabbine dua et ve iste! Rabbin senin istediğini sana verir," dedi. Ve Cebrail yükseldi, gitti. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, hep göğe bakmaya devam etti. Rabbinden istediği ve arzuladığı vahiyle Cebrâilin gelmesini büyük bir ümit ile bekledi. Bunun üzerine bu âyeti kerime indi:

"Hakikaten yüzünün semâda aranıp durduğunu görüyoruz. Artık müsterih ol: Seni, hoşnut olacağın bir kible'ye memur²¹⁶ edeceğiz." ²¹⁷

İlk Neshedilen Şeyler

1- Neshedilenlerden ilk neshedilen şey, elli vakit namazın hafiflik olması için beş vakit namaza neshedilmesidir.
2- Sonra neshedilen şey ise, müşrikleri imtihan için, kıblenin Mekke'de, Kabe'den Beyt-i Makdise çevirilmesidir.

3- Sonra, namaz kılan kişi için, istediği tarafa dönme serbestliği vardı. Allahü Teâlâ hazretleri:

"Mamafih meşrik da Allah'ın, mağrib de! Nerede yönelmeniz orada Allah'a durulacak cihet var! Şüphe yok ki Allah, vâsıfdir, alimdir."²¹⁸ Buyurdular.

4- Sonra Medine'de iken, Yahûdîleri imtihan etmek için, kible, Mescid-i Aksâ'dan Kabe'ye çevirildi.

Molla Fenâri'nin Fatiha tefsirinde bu böyledir.

"Elbette biz seni bir kible'ye memur edeceğiz."

Yâni Allah'a yemin olsun ki, elbette onu sana vereceğiz ve elbette orayı kible edinmeyi mümkün kılacağız.

Senin: sözünün manâsı yâni onu onun için yönelen yer kıldı, demektir. demektir: Adam vilâyete yerleşti demektir. Yâni biz seni elbette kibleye döndüreceğiz demektir. Bâzı olunacak olan kible yâni Kabe zikredildi ama, Beyt-i Makdis zikredilmedi. Ona yaklaştı ve ondan çok yakın oldu demektir, yani: ona yaklaştı, ona yöneldi demektir. Senin kendisinden hoşnut olacağın,"

Muhabbet ve iştiyaktan mecazdır. Çünkü Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin Beyt-i Makdise dönmekte ikrah etmesi,

²¹⁴ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/144-145.

²¹⁵ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/145.

²¹⁶ Ed-Dürrül-mensûr, İmam suyûfî

²¹⁷ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/145-146.

²¹⁸ Bakara: 2/115

razı olmadan yâni ona muhabbet ve iştiyak olmaksızın dönmesi, Efendimiz (s.a.v.) için bir zelle ve gadabı celbedecek bir durum değildir. Çünkü Efendimiz (s.a.v.)'in bu hareketi, hevâ ve hevesine, nefis ve tabî şehvetine tabî olup yaptığı bir iş değildir. Belki dinî maksadlardan dolayı yaptı. Ve hiç şüphesiz Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin bu hareketi meşîyyetullah'a yâni Allah'ın irâde ve dilemesine tavakkuf edip uymaktadır.²¹⁹

Yüzünü Mescid-i Harâm'a Doğru Çevir

Haydi, yüzünü Mescid-i

Harâm'a doğru çevir!"

Yüzünü çevir. Yâni yüzünü, Mescid-i Harâm'ın tarafına gelecek şekilde döndür, onun tarafına yüzünü çevir demektir.

Burada yüzden murad, bütün bedendir. Zira, mükellef üzerine vacip olan bütün bedeniyle kıbleye dönmesidir. Sadece yüzüyle dönmesi değildir. «İrj yâni yüz kelimesinin zikre tahsis edilip beden diğer azalarının içinde özellikle yüz kelimesinin zikredilmesi, yönelme ve karşılanmada asıl ve matbu olan yüz olduğu içindir.

"Mescid-i Haram" lafzından maksad ise, içinde Kâbenin bulunduğu büyük mesciddir.

Haram, haram olunan yer demektir. Yâni kendisinde, öldürmek haram olan yer demektir. Veya zulmet ve haksızlığın yasak olması ve orada kimsenin saldırıya maruz kalmamasın-dandır.

Âyet-i kerîmede Mescid-i Haram zikredilip de Kabe zikredilmemesinin sebebi ise, Kabe yönüne dönüp yönelmenin kâfi olacağını bildirmek içindir. Hanefî ve Şâfiiler, bu konuda ittifak halindedirler. Çünkü, Kâbenin bizzat kendisine dönmek uzakta yaşayan bir kişi için gerçekten çok güçtür. Bunda büyük bir zorluk vardır. Kabe'ye yakın olanlar öyle değildir. Kabe'ye yakın olanlar rahatlıkla bizzat Kâbeye dönebilirler.

Ve her nerede bulursanız."

Yeryüzünün neresinde bulunursanız bulunun; ister karada, ister denizde, İster doğuda ve ister batıda olun, namaz, kılmak istediğinizde:

"Yüzünüzü ona doğru çeviriniz" Çünkü orası sürün üfürüleceği güne kadar kıbledir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine emredildikten sonra tüm mü'minlere de bu bir emirdir. İster şehirde, ister kırdada, ister köyde olun, tüm kullara emir olduğunu açıkça bildirmektedir, ümmetin buna uyması için bu bir teşviiktir.

"Muhakkak ki, kendilerine kitap verilmiş olanlar."

Yâni Yahudî ve Hıristiyanlardan bir fırka:

"Elbette biliyorlar ki, muhakkak ki o ," yâni kiblenin Beyt-i Makdis'ten, Kabe'ye çevirilmesi, Hakdır." Bir realitedir, gerçektir ve olmuştur:

"Rablerinin katından." Çünkü onların kitaplarında, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin iki kıbleye doğru namaz kılacağı yazılıdır. Daha önceleri, Beyt-i Makdis'e doğru namaz kılarken sonra, kiblenin Kâbeye doğru çevirileceğini onlar biliyorlardı.

"Rablerinin katından." Cümlesinin manâsı, yâni Allahü Teâlâ hazretleri tarafından, demektir. Zîrâ Rasûl (s.a.v.) hazretleri hiçbir şeyi kendi nefsi tarafından uydurup yapmaz. Fakat Yahudî ve Hıristiyanlar, onun, yâni. Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin kendi tarafından bir bid'at olarak uydurduğunu sanıyorlardı.

"Ve Allah onların

yaptıklarından ve yapacaklarından gaafil değildir."

Bu hitab, Müslüman ve yahûdîlerin hepsinedir. Çoğunluk göz önünde bulundurularak ifade olunmuştur. Yâni Müslümanlara büyük sevap ve mükâfat olacağını vadederken, yahûdîlere de, inatları yüzünden bir cezalandırma ve tehdittir.²²⁰

Yahudî Ve Hıristiyanlar Kabe'yi Kible Edinmezler

"Celâlim hakkı için, sen o kitâb verilmiş olanlara her burhanı da getirsen de..." (1/251)

Kiblenin Kabe'ye çevirilmesinin hak olduğu hususunda her türlü kesin delil ve burhanı ortaya koysan bile...

"Yine senin kiblene tâbi olmazlar."

Sırf inatları, kibirlenmeleri, büyüklük kompleksine kapılmaları sebebiyle senin kiblene yönelmezler. Bu hüküm, muayyen bir kavimle ilgilidir. Bunların iman etmeyeceklerini Allahü Teâlâ bilmektedir. Çünkü Yahudilerden iman edip kıbleye yönelenler olmuştur. "sen de onların kiblesine tâbi olmazsın;"

Bu hitab. Kitap ehlinin beklentilerine kesin bir cevaptır. Çünkü onlar böyle bir beklenti içindeydiler. Onlar kiblenin çevirilmesiyle şöyle diyorlardı:

"Eğer bizim kiblemizde sebat edip kalsaydı, o zaman beklemekte olduğumuz peygamber olduğunu umabilirdik." Böylece onlar Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin yine kendi kiblelerine dönmesini bekleyip ümid ediyorlardı.

"Bir kısmı diğer kısmın kiblesine tâbi değil ki!..."

Çünkü Yahûdîler, Beyt-i Makdisin sahrasına dönmektedirler; Hıristiyanlarda güneşin doğuşuna yâni doğuya

²¹⁹ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/146-147.

²²⁰ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/147-149.

dönmektedirler. Onların sana uyup kıblene dönmeleri beklenilmediği gibi onların. kendi aralarında bir kible üzerinde birleşip uyum sağlamaları da mümkün değildir. Yahudî ve hıristiyanlardan her bir fırka kendilerinin üzerinde oldukları farklı kibleye taassub derecesinde,

Olup hoşgöründen mahrum oldukları. mezheplerinden ayrılıp hak olan kibleye dönmeleri mümkün değildir. Delillerin ortaya konulmasıyla onlar bozuk olan yollarından asla ayrılmazlar. Çünkü bâtil bir yolda olan kişi, inat ve şiddetli bağnazlığı ve taassubundan dolayı; bâtil olan yolundan asla ayrılmaz.

Celâlim hakkı için, eğer onların nevalarına uyacak olursan,"

kelimesi hevâ'nin cemiidir. hevâ: İstek ve muhabbet demektir. Yâni, Celâlim hakkı için eğer sen, onların diledikleri doğrultuda onların kiblesine doğru namaz kılarsan, onları mudâre ederek ve onların iman edeceklerini umarak, bunu yaparsan:

"Sana gelen bunca ilimden sonra." Yâni sen vahiy ile kesin olarak kıblenin Kabe olduğunu bildikten sonra onlara tabi olacak olursan: "O takdirde muhakkak sen"

Cevâb harfidir. Cezası, ismiyle haberinin arasına girdi. Aralarında bulunan nisbeti takrir etmek ve manâsını karar kılmak için aralarını ortaladı.

"Mutlak zulmedenlerden olursun."

Yâni fahiş zulüm ve suç irtikâb etmiş olanlardan olursun. Bu cümle farazi şart cümlesidir. Kişinin hak yolda sebatını sağlamak için doğru yol ve metod üzerine durmasını teşvik için varid oldu.

Bu âyeti kerime de, işitip kabul edenler için bir lütuftur. Onları nefsin hevâ ve hevesine tabi olmaktan sakındırmaktadır. Muhakkak ki. sâni bu şekilde olmayan kişi, ondan nehyedildiği zaman, bir farz üzerine terettüb eder. Zulümden vazgeçen kişi rasihînlerin derecesine yükseldiğine göre, bu şekilde olmayan yâni hiç zulüm işlemeyen kişiler için, ne düşünürsün? Bu kişiler, zannedilmeyecek şekilde büyük derecelerin sahipleridirler.

Mesnevî'de buyuruldu:

İmanını tazele.

Dilin söylediklerinden.

Yâni hevâ ve heveslerden imanı yenile.

Fakat hevesleri tazelemekte ama, imanını tazelememektesin.

Sen hevâna anahtar vur, kilitle.²²¹

Kitap Ehli, Çocuklarını Tanır Gibi Efendimiz (S.A.V.) Hazretlerini Tanıyorlardı

"O kendilerine Kitâb verdiğimiz ümmetlerin ulemâsı, onu -o peygamberi- oğullarını tanır gibi tanır. Böyle iken içlerinden bir takımı, hakkı bile bile gizlerler.¹⁴⁶

O hak rabbindenî... Artık şüpheye düşenlerden olma sakın.¹⁴⁷

Her birinin bir yöneti vardır; o ona yönelir. Haydin, hep hayırlara koşun, yarışın?.. Her nerede olsanız Allah sizi toplar, bir araya getirir. Şüphesiz ki Aliah herşeye kadîr."¹⁴⁸

Y "O kendilerine Kitâb verdiğimiz

(ümmetlerin âlimleri)"

Yâni kendilerine kitabı anlayıp kavrama ve dersini yapma imkanı verdiğimiz ahbâr yâni yahudî din âlimleri.

"Onu biliyorlar,

Yâni peygamber Efendimiz (s.a.v.) hazretlerini tanıyorlar ve biliyorlar. "Oğullarını tanır gibi (tanırlar)."

Yâni Efendimiz (s.a.v.) hazretlerini, kitaplarında yazılı olan şerefli vasıflarıyla tanıyorlar. Erkek çocuklarını tanıdıkları gibi Efendimiz (s.a.v.) hazretlerini iyi tanımaktadırlar. Kitap ehli.

erkek çocuklarından şüphe etmedikleri gibi Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinden de asla şüphe etmiyorlar.

Âyet-i kerîmede, "erkek çocukları" buyurup kız çocuklarını da içine alacak umûmî bir kelimenin zikredilmemesi ve hususiyetle erkek çocuklarının zikredilmesi, yahûdîlerin yanında erkek çocukların kız çocuklarından daha kıymetli, tanınma daha değerli olduğu ve babalarının yanında yer almaya daha çok hak kazandıkları ve Yahûdîlerin kalblerinin erkek çocuklarına daha çok bağ/ı olmasındandır. Soru:

Eğer, neden Onu -o peygamberi-oğullarını tanır gibi tanırlar." Buyuruldu da, Onu peygamberi- kendi nefislerini tanır gibi tanırlar." Buyurulmadı?" denilecek olursa:

Cevâb: Bu sorunun cevâbı Râgıb'ın buyurduğudur: "İnsanlar, hemen kendi nefisini tanıyamaz, insanın nefisini tanıması için uzun bir zaman geçmesi lazım. Ama insan, oğlunu ilk vücûd bulduğu ve doğduğu andan itibaren tanır. Bundan dolayı bu âyeti kerîmede kendi nefsi buyurulmayıp, ii&Jf kendi oğulları buyuruldu."

"Böyle iken içlerinden bir takımı," Onlar, kibirlenen ve hakka karşı inat eden kişilerdir.

"Kendileri bildikleri halde hakkı gizlerler,"

Yâni, Muhammed Mustafa (s.a.v.) Hazretlerinin hiç şüphesiz Allah'ın peygamberi olduğunu ve Kâbenin kible olduğunu bildikleri halde insanlardan gizlemeye çalışırlar.

Diğerleri ise, onlardan iman edenlerdir. Ruhbanlardan iman edenler, hakkı izhâr ediyorlar, ondan asla bir şeyi

²²¹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/149-150.

gizlemiyorlar.

Kitap ehlinde câhillere ise, Kitap ve kitabın içindeki bilgilerden mahrumdurlar. Kitap hakkında ve kitabın ihtiva ettiği hakikatleri bilmiyorlar. Onlar izhâr ve gizleme sadedinde değiller. Onların yâni cahillerin küfürleri ancak taklid yoluyla.²²²

Allah'tan Gelen Hakdir.

Senin üzerinde olduğun ve savunduğun o hak ve hakikat, Ey Muhammed! (s.a.v.):

"Rabbindendir."

Bu cümle kelimesinin haberidir.

"Artık şüpheye düşenlerden olma sakın."

Yâni, hakkın Rabbinden olduğundan şek ve şüphe edenlerden olma. Bu hitab, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinedir. Fakat kasdedilen ümmettir. Onları şüphe etmekten alıkoymak ve nehyetmektir. Ümmetinin şüpheden yasaklanması, haliyle bunun zıddı ve aksi olan yakın, yâni kesin iman ve kalbin tatmin olması ve kalbin huzurunu kabul etmeleri emri içindir.

Kuşeyrî buyurdular: Kitap ehlini inkara sevkeden şey, hased yâni kıskançlıkları ve onların zorla öğrenmiş oldukları şeyler üzerine kibirlenmeleri, onları kötü bir tercihe ve kötü bir seçime götürdü. Nefsinin karanlıklarında mağrur olan kişi de böyledir. Haya örtüsüne mülâki olur, ondan kurtulup kötülüğünü göremez ve hiçbir söz onu düşmüş olduğu durumdan alıp kurtaramaz.²²³

Kulluk Mertebeleri

Üftâde Efendi diye meşhur hazreti şeyh, buyurdular: Bizim yanımızda mertebeler üçtür.

Birincisi. Taklid mertebesidir. (1/252) Bu, bütün insanların mertebesidir.

İkincisi: Tahkik ve ikan mertebesidir. Bu dört büyük imam gibi müctehidlerin ve onların yolunu tutanların mertebesidir.

Üçüncüsü: Müşahede ve iykân mertebesidir. Bu seyr ü sülûk ehlinde kemâl derecesine ulaşan mürşid-i kâmillerin derecesidir.

Yine buyurdular: Kişi nefis ve kötü ahlaktan temizlenmedikçe, ilimlerde ve akılda kâmil olsa bile, "meârif-i ilâhiye"yi tahsil edemez. Görmüyor musun Şeytan, nefsinde kibir ve hased olduğu için, ilmi ve akıyla beraber, nasıl kibirlenip Allah'ın emrine isyan etti!

Kible işinde ve Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin şanı hakkında Kitap ehlinin durumu da böyledir. Kitap ehlinin bâatnları kirli olduğu ve kötü niyetler taşıdıkları için onların bu konularda bilgi sahibi olması kendilerine fayda vermedi.

Hak yolda, yakîne ermek için elbette nefî tezkiye ve kalbi tasfiye edip, istikâmeti düzeltmek gereklidir.²²⁴

Hikâye

Hikâye olunur: Yunus Emre,²²⁵ Şeyhinin emrine uymak için tam otuz yıl kendisine hizmet etti. Dağdan odun taşımaktan sırtı yara bere içinde kaldı. Yunus Emre bu durumu hiç kimseye açmadı. Yunus Emrenin şeyhi kendisine nazar etti. Şeyhin, Yunus Emreye nazar etmesi, diğer talebelere ağır geldi. Diğer talebeler:

-"Yunus Emre'nin bu kadar şeyhe hizmet etmesi, şeyhin kızını sevdiği içindir," dediler. Hatta bu konuyu şeyhe bile açıp ona da söylediler. Yunus Emre taşıdığı odunlar ile geldiğinde şeyhi kendisine:

-"Ey Yunus! Bunlar ne güzel ve ne düzgün odunlar!" dedi. Yunus:

-"Efendim! Düzgün olmayanlar bu kapıya yakışmazlar!" dedi. (Yunus'un bu cevabına şeyhi çok sevindi. Şeyhi

²²² İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/151-152.

²²³ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/152-153.

²²⁴ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/153-154.

²²⁵ Yunus Emre Hazretleri, On üçüncü yüzyıl tavassuf şâiri ve dervişidir. Hayatı ve kimliği hakkında kesin bilgi yoktur. Annesi onu, bir kıtlık senesinde Hacı Bektâş-ı Velî Hazretlerinin dergâhına "nimet" buğday istemesi için gönderir. Hacı Bektâş-ı Velî Hazretleri ondaki keramet ve ilâhî nuru gördüğünde sorar; "Nimet mi istersin, himmet mi?" o masum masum cevap verir; "Efendim ben himmet nedir bilmem. Anneciğim beni nimete gönderdi. Siz bana nimet verin..." Hacı Bektâş-ı Velî hazretleri:

-"Sen bilirsin" der ve ona gereken nimeti verir. Yunus, sonra pişman olur, geri döner. Kendisine nasibinin Taptuk Emre Hazretlerine geçtiği söylenir. Taptuk Emre'nin dergâhına koşar. Otuz sene dergaha odun taşır. "Bu kapıya eğri odun yakışmaz" diye hep düzgün odun getirir. Bir ara "ardakaşırım hep okuyor, âlim ve mürşid olup herbiri Anadolunun bir yerine hizmete gidiyorlar. Ben yıllardır dergaha hizmet ediyorum. Bir baltaya sap olamadım" diye serzenişte bulunup dergahı terkeder. Yolculuğunda iki kişiye rastladı. Onlar yemek saatinde dua ediyordu. Cenûb-ı Allah onlara gökten yemek indiriyordu. Dua etme sırası kendisine geldiği zaman içten yalvardı "Ya Rabbi! Yüzümü kara çıkarma, arkadaşlarım kimin hürmetine dua ettiyse, onun hürmetine duamı kabu et..." Dua bitince iki sofradan birden indi. Arkadaşları hayret ettiler. "Biz Taptuk Emre dergâhında bulunan Yunus Emre hürmetine diye dua ediyorduk, sen kimin hürmetine dua ediyorsun?" diye sormaları üzerine Yunus Emre sesini çıkarmadan dergaha geri döndü. Hizmete başladı. Şeyhinin kızı ile evlendi. Şeyhinin himmeti ile şiirler yazmaya başladı.

burada kendisine himmet etti.) Talebelerin, Yunus hakkında bu şekilde konuşmaları onların nifaklarından dolayı değildi. Onlar, kendilerinin tahammül edemediği ve yapamadığını Yunus'un yaptığını gördükçe; bu işe bir manâ veremiyorlardı. Kendilerine müşkil gelen Yunus'un bu teslimiyet ve hizmetini Şeyhin kızının sevgisine hamlettiler. Böyle bir dedi-kodu çıkarıp rahatlamak istediler.

Şeyhin sorusu ve Yunus'un cevâbı yine bu vecih üzeredir. Hep onları yâni talebeleri irşâd etmek ve onların şüphelerini gidermek içindi. Yoksa Şeyh, Yunusun durumunu çok iyi biliyordu. Talebelerin konuşmalarından dolayı asla Yunus hakkında kalbine miskâl-i zerre kadar bir sû-i zan ve şüphe girmiş değildi. Zîrâ mürşid-i kâmil olan kişi, müridinin halini başkalarının övme veya yermesiyle bilmez. Mürşidi kâmiller, kendi sistemleriyle müridlerinin hallerini herkesten daha iyi bilirler.

Sonra şeyh, kızını Yunus ile evlendirdi ve şöyle buyurdu:

-İhvan yalancı çıkmasınlar! Utanmasınlar! Madem ki, kardeşlerimiz böyle bir dedi-kodu yaptılar. Onları yalancı çıkarıp utandırmamak gerek!"

Şeyhin kızı yâni Yunus Emrenin hanımı Kur'ân-ı kerim okuduğu zaman, akan su dururdu. Nehirler sanki donardı. İrmaklar akmaz olurdu. Her şey durur onu dilerdi. Yunus ömrünün sonuna kadar hanıma yaklaşmadı.

"Ben ona layık bir erkek değilim!" derdi.²²⁶

Kabe'den Maksat Kâbenin Rabbidir

Tâbi mertebesinde olan seyr ü sülûk talebesine gereken; nefsin müktezâsını terketmek, yeme ve içmede kifayet derecesiyle yetinmektir. Nefsinin ve tabiatının istediklerini tedârik edip onlarla kayıtlanmamak lazım. Zîrâ hayır ve iyilik nefse muhalefet etmekle elde edilir.

Nefsin terbiye edilmesinin yollarından biri de mal ve evlâd sevgisinden kaçınmaktır. Çünkü bunların ikisi de fitne ve imtihandır. Bu ikisi çoğaldığı zaman nefse kibirlenmesi için yardımcı olurlar. Nefislerin çoğu, malın sarfedilmesini sevmez. Belki mal vesilesiyle kibrinin çoğalması için, malı yıgmaya başlar. Halbuki Allahü Teâlâ şöyle buyurdu:

"O gün ki, ne mal fayda verir, ne oğullar. Ancak Allah'a selîm bir kalb ile varan başka!"²²⁷

Nefis ve tabiatı islâh edilmedikçe talebe matlûbuna ulaşamaz. Kişi arzuladığını elde edemez.

İşte hac'da buna işaret vardır. Zîrâ Beyti mükerrerem ziyaret etmeyi kaseden kişi onu müşahede edebilmek için bedeniyle istirahatı terkedip bu uğurda malını harcar. Beytin Rabbini kaseden kişi de böyledir. Mâvisâdan yâni Allah'tan gayri herşeyden geçer. Teveccühü vahdânî ve heyûlanî olur. Hatta müşahede edilen şeyi basiretiyle müşahede eder.

Namazda Mescid-i Haram tarafına dönmek, zât-ı ehadiyetin kendisine teveccüh etmektir. Zîrâ Kabe, Allahü Teâlâ hazretlerinin sûrî bir misâlidir. Kabe'ye dönmekten murat, Allahü Teâlâ hazretlerine dönmektir. Bununla beraber hakikî teveccüh, herhangi bir şart ile kayıtlanmaz. Lakin sûrî istikbâl yâni Kabe'ye dönmek ise ilâhî emirle beraber bâzı şartlarla mükayyed olup, edebe riâyet ve Kabe'nin kendisine riâyet etmek gerekir.

Muhakkak ki, Allahü Teâlâ hazretlerinin, her şeyde bir hikmet ve maslahatı vardır. Kim kayıtlardan kurtulup, ma'bûd olan Rabbine büyük bir cezbe ile bağlanırsa, ona Rabbinin şu kavî-i şerfi tecellî eder:

"Mamañ meşrik da Allah'ın, mağrib de! Nerede yönelseniz orada Allah'a durulacak cihet var! Şüphe yok ki Allah, vâsfdır, alîmdir,²²⁸Ona zahirin ve mazharın sırrı zahir olur.

Aşık gördü, gönül pür tab olmuştu.

Hak Teâlâ hazretleri, onu hoş gördü.

ilâhî emirlerle medar olup amel eden, İtirazlardan selâmet bulup kurtulanlara, bütün inkıyad ve bağlardan kutulanlara, (1/253) varlığı kendi nefesine izafe etmekten fena bulanlara. Rabbi ve Rabbinin kemâlâtıyla kalan kişilere müjdelersun. Ne mutlu onlara!...

Ya Rabbi! Bizleri büyük mertebelere ve yüce Kabe'ye hidâyet bulan kişilerden eyle! Meslek, meşreb ve yolumuzda dünyâ ve âhiretten herhangi bir şeye sapmaktan bize tasarruf edip bizi koru! Amin²²⁹

Her Ümmetin Bir Kıblesi Vardır

"Ve her birinin vardır."

Yâni ümmetlerden her bir ümmetin vardır. Yâni Müslüman, yahudî ve hıristiyanlardan her birinin vardır.

"bir yönü"

Yâni, kendisine teveccüh ettiği bir kıblesi vardır. zamiri jsr kelimesine râcidir.

"O'na yönelir.

Yâni döndüğü, kendisine teveccüh ettiği bir cihet ve kendisine yöneldiği bir kible vardır. Fakat din sahibi

²²⁶ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/154-155.

²²⁷ Eş-Şuârâ: 26/88-89

²²⁸ Bakara Sûresl.Âyet: 146-148

²²⁹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/155-156.

toplumların her birinin kıblesi diğerinden farklıdır. Her bir ümmetin kıblesi diğerine müğâyir yâni zıttır.²³⁰

Hayra Koşun

"Haydin, hep hayırlara koşun, yarışın;"

Harfî cerrin alınmasıyla, yani: hayırlara koşun demektir.

Burada murat edilen, bütün hayır çeşitleridir. İster kible işinde ve isterse başka hususlarda olsun, tüm hayır işlerinde yarışın. İki dünyânın saadetini kazandıracak her iyilik için koşun. Âyetin manası şudur: Aslında her ümmetin kendisine yöneldiği ve üzerinde kesinlikle durduğu, bu hususta hiç bir taviz vermediği bir kıblesi vardır. Yahudî ve hıristiyanlar, bu kiblelerini bırakıp da hakka ve hak olan kibleye yönelmezler. Siz, Kâbenin hak kible olduğuna dair ne türden delil, burhan ve âyetler ortaya koyarsanız koyun, onlar dediklerinden vazgeçmezler. Madem ki hâl böyledir; öyleyse sizler de hayır işlerde yarışın, büyüklenen ve kibirlik gösterisine kalkışanlara tabî olmayın, onların yolundan gitmeyin. Çünkü onlar hakkı arkalarına atıp, kendi hevâ ve heveslerine tabî oluyorlar. Onlar şer ve fesat hususunda birbirleriyle yarışıyorlar. Kötülükte birbirleriyle yarış yapmaktadırlar. Zîrâ hakdan sonra, sapıklık ve dalâletten başka bir şey yoktur. Haktan sonra ancak ve ancak dalâlet vardır.

Bâzı hakikat ehli buyurdular:

Bu âyetin manâsı: "Kavmin herbiri, bizden uzak ve bizim gayrimizle meşgul oldular. Onlar, bizim gayrimize yönelip ona ikbâl ettiler. Ey arifler topluluğu, bizimle olun! Bizim gayrimizi terkedip bizim zikrimizle meşgul olun. Çünkü sizin dönüşünüz bizedir." Allahü Teâlâ buyurduğu gibi:

"Her nerede" Yâni hangi yerde ve mevzide...

"Olursanız..." Siz ve düşmanlarınız..."Allah sizi toplar, bir araya getirir."

Allah, cezalandırmak için mahşerde sizi bir araya toplayıp getirecektir. Böylece haklıyla haksızın arasını adaletiyle ayıracaktır. Bu âyeti kerimede, taat ehline vaad; isyan ehline de vaîd yâni uyarı ve korkutma bulunmaktadır. "Şüphesiz ki Allah herşeye kadîr."

Allah, öldürmeye, yeniden diriltmeye ve insanları mahşerde bir araya toplamaya kadirdir.²³¹

Her Nerede Olursanız Mescidi Harama Dönün

"Hem her nereden sefere çıkarsan, hemen Mescid-i Harâm'a doğru yüzünü çevir!.. Bu emir şüphesiz hak, rabbinden olduğu muhakkaktır. Allah amellerinizden gaafil de değildir.¹⁴⁹

Her nereden yola çıkarsan, yüzünü Mescid-i Harâm'a doğru çevir ve her nerede olsanız yüzünüzü ona doğru çevirin ki, nâs için aleyhinizde bir hüccet olmaya... Ancak, içlerinden haksızlık edenler başka... Siz de, onlardan korkmayın, benden korkun. Hem üzerinizdeki nimetimi tamamlayayım, hem gerek ki, hidâyete eresiniz."¹⁵⁰

"Hem ner nereden sefere çıkarsan," Yâni hangi mekân ve şehirden sefere çıkarsan...

"hemen yüzünü çevir;"* Namaz kılacağıın zaman...

"Mescid-i Haram tarafına doğru." Mescid-i Haram tarafına yüzünü çevir. Zîrâ Kabe'ye teveccüh edip dönme farziyyeti, sefer ve ikâmetle değişmez. Seçilen hâl, şehirde ikâmet ederken durum ne ise, belki seferde de durum onun gibidir. Asla değişmez.

"Ve muhakkak o,"

Yâni, bu kendisiyle emredilen şey ki, kıblenin Kâbeye çevirilme emri:

"Rabbinden olduğu muhakkaktır."

Yâni rabbinden olduğu sabit olup, rabbinin hikmetine muvafıktır.

"Allah amellerini2den gaafil de değildir."

Bundan dolayı sizi güzel bir şekilde mükâfatlandıracaktır. Bu mü'minlere bir vaaddir.

"Her nereden yola çıkarsan," İster seferlerinde, ister savaşlarında olsun; yakın ve uzak nereye gidersen git..

Hemen yüzünü Mescid-i Harâm'a doğru çevir ve her nerede olsanız..."

Ey mü'minler! Yeryüzünün hangi noktasında ve yerinde olursanız olun olun, ister mukîm, ister yolcu olun, namaz kıldığınızda,

"Yüzlerinizi çevirin," olduğunuz mahalde. "Onun tarafına (ona doğru)"

Bu hüküm bir kaç kere tekrar edildi. O da tahvil, değişiklik, yüzün Mescid-i Haram tarafına çevirilmesi, tekrar tekrar beyan edildi. Çünkü kible konusu çok önemlidir. Kıblenin neshedilmesi, fitne ve şüphenin kaynağı ve konusu ve şeytanın insanlara vesvese vermesine bir vesile ve zemin olmuştu. Bu bakımdan bu emrin üst üste bir kez tekrarı gerekir. Kaldı ki her tekrarda da bunun apayrı ve müstakil bir hikmeti zikrediliyor,²³²

Kâbenin Kible Olmasının Bâzı Hikmetleri

²³⁰ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/157.

²³¹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/157-158.

²³² İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/158-160.

"(Yüzünüzü Mescid-i Haram tarafına çevirin) ki insanlar için aleyhinizde bir hüccet olmasın."

Burası, kavli-şerifine taalluk etmektedir.

Âyetin manâsı: kiblenin, Beyt-i Makdis'in sahrasından, Kabe'ye çevirilmesi, yahûdîlerin delil ve hüccetlerini defeder. Çünkü Tevrat'ta Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin kiblesinin, Kabe olacağı vasfedilip belirtilmiştir.

Arapların delillerini de geçersiz kılar. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, Beyt-i Makdis'e doğru namaz kıldığı sıralarda Arablar: "O, İbrahim Aleyhisselâm'ın milletinden ve dininden olduğunu söylüyor ve savunuyor, fakat İbrahim Aleyhisselâm'ın kiblesine muhalefet ediyor," diyorlardı. kavli-şerifi aslında kelimesi sıfatıdır. Sıfatın mevsûf üzerine takaddümü mümteni olduğundan, burada da kelimesinin takaddüm ettiği için vasfîyetini yitirdi. Hâl olmak üzere mahallen mensûbtur.

"Ancak onların içlerinden zulmedenler müstesna."

İstisna insanlardan yapılmaktadır. Yâni, yahûdîlerden hiçbiri için hüccet ve delil olmasın, diyerdir.

Bu yahûdîlerden inatçı olanlara delâlet etmektedir. Onlar şöyle diyorlardı: "O, kavminin dinine meylettiği ve kendi beldesi olan Mekke'yi sevdiği için bizim kiblemizi terkedip Kabe'ye yöneldi. Eğer gerçekten hak üzere ise, o zaman tüm peygamberlerin kiblesi olan Kudüs'e yönelmeye devam ederdi."

Bir de Mekke halkından inatçı olanlar hariç... Onlar da: "Artık Muhammed (s.a.v.) için iç yüzünün farkına vardı, atalarının kiblesine döndü, yakında onların dinine de dönecektir," diyorlardı.

Bu kelimeye yâni şenâet, diye isimlendirilmesi, bu hüccetlerinin bâtılların en fahişi ve kötüsü olduğunu ifade etmek içindir. Çünkü onlar, kelimesini büyük ve fahiş bâtılların manâsında kullanıyor ve bu kelimeyi onun yerine koyuyorlardı. (1/254) Yine buradaki delile Lki- hüccet denilmesi ise, onları susturduğu, onların sözlerini hakir görüp onların konuşmalarına mani olduğu içindir.

"Siz de onlardan korkmayın,"

Kabe'ye dönmeniz hususunda ve onların bu sebeble sizin üzerinize hakim olacaklarını, yâni söz bakımından sizi susturacaklarını düşünerek onlardan korkmayın. Zîrâ onların ta'nlan hakkınızda ileri geri konuşmaları size hiç zarar vermez.²³³

"Ve Benden Korkun."

Emrime sarılın, emirlerime muhalefet etmeyin. Size emrettiğim şeyler sizin için maslahattır. Size yardım edecek olan benim.²³⁴

Kible Bir Nimettir

"Ve hem üzerinizdeki nimetimi tamamlayayım,"

Mahzûfün illetidir. Yâni: Üzerinize nimetimi tamamlamam için, yüzünüzü Mescid-i Haram tarafına çevirmenizi size emrettim," demektir. Mescid-i Harama dönmek, yâni kible nimeti, en güzel ve en değerli lerindedir. Allah'ın emirlerinden, yasaklarından tekliflerinden ve mükelleflerin nereye dönerse orası vechüllah'dır emri vaki olduğundan; kişinin kendisi sebebiyle çok sevap alacağı nimet, ancak Allah'ın emretmesiyle kulun İbrahim Aleyhisselâm'ın makamına dönmesidir. Eğer Allah, oraya dönmeyi emretmeseydi, orası da sevab bakımından diğer yerler gibi sıradan bir yer olurdu. Ama, kible emriyle Allah, nimetini tamamladı. Kavim, yâni Mekke'li müşrikler, yaptıkları bütün işlerinde İbrahim Aleyhis-selâm'a uyduklarını söylüyorlardı ve bununla da övünüyorlardı. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri ve ashâbı, bir maslahattan dolayı, önce Kudüs-i şerifi kible edindiler, başka bir maslahattan dolayı da oradan dönüp tekrar Mescid-i Haram'a kible olarak yönelince, bu kibleyle ilgili hususlarda, kendilerine verilecek olan nimetlerin tamamı verilmiş oldu.²³⁵

Vehbî Ve Kesbî Nimetler

Çünkü Allahü Teâlâ Hazretlerinin kullarına olan nimeti iki kısımdır.

1 - Vehbî nimetler

2- Kesbî nimetler.

Vehbî nimetler, yâni Allah tarafından insana hibe edilen nimetlerdir. Mevhûb yâni vehbî nimetler: Bedenin sıhhatli olması, vücûd organlarının sağ ve selim olması ve bunlara benzeyen nimetlerdir.

Kesbî nimetler, yâni kulun çalışması ve irâde-i cüz'iyyesinin sebebiyle Allahü Teâlâ hazretlerinin kendisine vermiş olduğu nimetlerdir. Kesbî nimetler: İman, sâlih amel, Allah'ın emirlerine sarılmak, nehiyelerinden kaçınmak gibi nimetlerdir. Bütün bu nimetler, kişiye saadeti dâreyn, yâni dünyâ ve âhîret mutluluğunu verir.

"Ve gerek ki hidâyete eresiniz." Yâni Hanifi milletin, hak ve doğru olan dinin bütün şeâirine (işaret ve alâmetlerine) hidâyet bulmanı murad ettiğim içindir.²³⁶

²³³ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/160-162.

²³⁴ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/162.

²³⁵ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/162.

²³⁶ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/162-163.

Peygamber Efendimiz (S.A.V.) Başlı Başına Büyük Bir Nimettir

"Nitekim içinizde sizden bir resul gönderdik; size âyetlerimizi okuyor, sizi tezkiye ediyor, size kitâb-hikmet öğretiyor, size bilmediğiniz şeyleri öğretiyor...151 0 halde anın beni, anayım sizi ve şükredin de bana nankörlük etmeyin!.."

"Nitekim içinizde sizden bir resul gönderdik,"

Bu cümle mâ kabline yâni manâ cihetinden kendisinden önce geçen âyete bitişik. Yâni, kible konusunda size nimetimi tamamlamak için nasıl ki Kabe'yi kible kılmışsam, yine bu nimetimin bir sonucu olarak içinizden bir peygamber gönderdik. O peygamber Muhammed Mustafa (s.a.v.) hazretleridir. Zîrâ peygamberlerin gönderilmesi, hiç şüphesiz ki, insanlar için nimet cinslerinin en büyüklerindedir. Yâni Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin gönderilme nimetine hiç bir nimet denk olamaz.

"Size âyetlerimizi okuyor," Yâni kur'ânî azîmü'ş-şânî okuyor.

"Ve sizi tezkiye ediyor,"

Yâni: Varlık ve nefis cevherinizi bulandınp kirleten günahların kirinden kendisi sebebiyle, temizlenip ve tezkiye edeceğiniz şeylere yâni imân ve salih amele sizi sevk ediyor, demektir. Çünkü peygamberlerin işi, ümmetin nefislerini isyan ve şirkten temizleyecek olan amellere teşvik ve davettir. Hemen onları ilk gördükleri an temizlemek değildir.

Ve size kitabı öğretiyor," Yâni Kur'ân-ı kerim'in içinde bulunan ve Kur'ân-ı kerimin kendisi itibârî ve sebebiyle hidâyet ve nur vasfını aldığı mânâları, esrarı, şeriâtı ve ahkâmı öğretiyor, demektir. Zîrâ Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, insanların Kur'ân-ı kerimin nazmını ve lafzını ezberlemeleri için, onlara Kur'ân-ı kerimi okuyordu. Böylece Kur'ân-ı kerîm, tahrif ve tasniften korunmuş bir şekilde dillerde tevatür yoluyla kaldı. Çünkü Kur'ân-ı kerim, kıyamet gününe kadar kalacak bir mucizedir. Kur'ân-ı kerim'in namaz ve namazın dışında okunması, bir çeşit Allah'a yakın olmaya vesiledir. Bununla beraber Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, insanların Kur'ân-ı kerimin nuru ve hidâyetiyle hidâyet bulmaları için, onlara, Kur'ân-ı kerimin içindeki hakikat, esrar ve inceliklerini öğretiyordu. "Ve hikmeti (öğretiyor),"

Hikmet, söz ve amelde isabet etmektir. Bütün emirler kendisinde toplanmadıkça kişiye hakîm denilmez. Yine İmam buyurdu: Hakîm, bir şeyi muhkem yapandır. Yâni o işten kendisinden murad edilmeyen gamı reddetmektir. Hikmet de kişiden hatâ ve cehaleti reddeden şeydir.

Bil ki, Kur'ân-ı kerîm ile amel etmek, manâlarını teferruatı ile anlamak üzerine bina edilmiştir. Kur'ân-ı kerimin manâlarını bilmek ise, lafızlarını teferruatıyla bilmeye bağlıdır. Tezkiye ise, en son gayedir. Çünkü tezkiye, amelleri, teferruatıyla ve ihlasla yapmaya bağlıdır. Lakin tasavvurda tezkiye, hepsinden önce olduğu için bu âyeti kerimde zikirde, tezkiye önce geldi.

"Ve size bilmediğiniz şeyleri öğretiyor,"

Râgıb buyurdu: Eğer: "Ve size bilmediğiniz şeyleri öğretiyor" kavli şerifinin manâsı nedir? Bu kitap ve hikmet mi?" denilecek olursa;

Cevaben denilir ki: Bu âyet ile murad edilen ilimler, ancak vahiy yoluyla ve peygamberlerin dili üzere tahsil edilen ilimlerdir. Bu ilimlerin cüz'iyat ve külliyyâtı ancak, vahiy ve peygamberler sebebiyle öğrenilir.

Kitap ve hikmetten murat edilen ilim ise, kendisinden bir şeyi öğrenmeye aklın mecalinin olduğu ilimlerdir.

"sizin bilmedikleriniz," kavli şerîfiyle beraber; "Ve size öğretiyor," kavli şerifinin tekrar iade edilmesi, insanların bilmediği o şeylerin zikredilen ve geçen ilimlerin içinde münferid ve tek bir ilim olduğuna tenbih içindir.²³⁷

Allah'ı Hatırlamak

O halde anın beni,"

Taat ile anın beni...

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri şöyle buyurdular:

Allah'a itaat eden Allah'ı zikretmiştir. Her ne kadar bu kişinin namazı, orucu ve Kur'ân okuması az olsa bile...

Allah'a isyan eden Allah'ı unutmuştur. Bu kişinin namazı, orucu ve Kur'ân-ı kerim okuması çok olsa bile.²³⁸

"Anayım sizi,"

Sevap, lütuf, ihsan, ikram, üzerinize hayır saçmak, (1/255) saadet kapılarını açmakla ben de sizi anayım.

Geçmişte unutulmuş olan bir şeyi idrak etmek, yâni hatırlamak ve zikretmek bu manâ üzerine itlak olundu.

Allahü Teâlâ böyle bir şeyden münezzehtir. Mecaz ve müşâkele yoluyla da olsa Allah, unutup hatırlamaktan münezzehtir. Burada Anayım sizi," buyurması, kulun anmasına yakın olduğu içindir.²³⁹

²³⁷ İsmail Hakkı Burseli, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/163-165.

²³⁸ Camius-sagir. 8463

²³⁹ İsmail Hakkı Burseli, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/165.

Şükredin

"Ve şükredin de bana,"

Sîze verdiğim nimetlerden dolayı bana şükredin. Allah'ı taat ile anmak şükürdür. Burada geçen: ⁴ √j1^j "Ve bana şükredin," kavlı-şerîfi, Allahü Teâlâ hazretlerinin insanlara olan nimetlerinden ve fazl-ü kereminden dolayı şükürü Allahü Teâlâ'ya tahsis etmek yâni sâdece Allah'a şükretmek ve ondan başkasına şükretmemek içindir.

Teysir tefsirinin sahibi; "o halde anın beni," sözlü zikre emir; "Ve şükredin de bana." kavlı-şerîfine de. amelî şükür manâsını verdi.

Râgıb İsfehânî buyurdular:

Soru: "Eğer denilse ki: "Zeyd için teşekkür ettim" cümlesiyle "Zeyde teşekkür ettim" cümlesinin arasında ne fark vardır?"

Cevaben, denilir ki: "Onun için şükür ettim" cümlesi, kendisinden sadır olan bir ihsan, iyilik ve nimete itibâr edilip hamd ü sena için yapılan bir şükürdür. Ama, "Ona şükür ettim" cümlesi ise, fiillerine yâni ihsan, iyilik ve nimetlerine iltifat edilmeden yapılan bir şükürdür. Belki ahvâl ve efâline itibâr edilmeden zâtının zikrine geçen bir şükürdür. Onun için bu şükür yani: "Ona şükür ettim" demek; - "Onun için şükür ettim" cümlesinden daha belîğdir. Allahü Teâlâ hazretleri, kullarının kendisini ve nimetlerini idrâk etmekte kusurlarını bildiği için; burada "Ve benim için şükredin," buyurdu. Ve bana şükredin," buyurmadı. Allahü Teâlâ Buyurduğu gibi: U^Uk; ^ Jbı "Ve eğer Allah'ın nimetini saysanız onu bitiremezsiniz."²⁴⁰ Böylece insanlara, bâzı fiillerine itibâr ederek kendisine şükretmelerini emretti.²⁴¹

Nankörlük Etmeyin

"Ve bana nankörlük etmeyin."

Nimetleri inkâr ederek ve emirlere isyan ederek nankörlük etmeyin.

Soru: Eğer denilse ki, "Allahü Teâlâ hazretleri, "Ve şükredin de bana," buyurduktan sonra neden bir daha; "Ve bana nankörlük etmeyin." "Ve şükredin de ba-na," emriyle yetinilseydi kâfi gelmez miydi?"

Cevaben deriz ki: Eğer, "Ve şükredin de bana," kavlı-şerîfiyle ihtisar edinilseydi; o zaman, bir kere şükreden veya bir nimete şükreden kişinin şükür emrini yerine getirdiği düşüncesine kapılması caiz olurdu. Eğer Allahü Teâlâ hazretleri; sâdece "Ve bana nankörlük etmeyin." buyursaydı. o zaman da, kişi Allah'ın kendisini kötü fiilden nehyettiğini ama, güzel amellere ve fiillere teşvik etmediği manâsını anlardı. Allahü Teâlâ hazretleri, bu yanlış düşünceyi kaldırmak ve tevehhümü izâle etmek için, ikisini bir araya topladı "Ve bana nankörlük etmeyin." Kavli şerifinde, şükürün' terkinin nankörlük olduğunu tembih etti.

Soru: Eğer denilse ki: "Neden, "Ve bana nankörlük etmeyin," buyuruldu da; "Ve benim için nankörlük etmeyin," buyurulmadı?"

Cevaben, denildi ki: Hâsseten Allahü Teâlâ hazretlerini inkâr etmek için kullanılan kelimeyle, nankörlük etmek nehyedildi. Bunun sebebi, küfrânî nimetin, yâni nankörlüğün yanında Allahü Teâlâ hazretlerini inkâr etmek büyük bir kabahat olduğuna tenbih içindir. Çünkü küfrânî nimet, bazen kişiden giderilir, ama Allahü Teâlâ hazretlerini inkâr etmek böyle değildir. Râgıb İsfehânî, tefsirinde böyle zikretti.²⁴²

Bu Ümmetin İsrâiloğullarından Üstünlüğü

Bâzı alimler buyurdular: Allahü Teâlâ hazretleri, İsrailoğullarına nisbetle bu ümmete, kendi katında faz! ü kereminde kuvvet, kemâl-i basiret hususiyetini verdi.

Allahü Teâlâ hazretleri, İsrâiloğullarına:

"Ev İsrailoğulları! Size in'âm ettiğim nimetimi hatırlayın."²⁴³

Böylece İsrâiloğullarına, nimetlerini zikretmelerini emretti. Onlar, Allah'ın nimetlerinde gaflet içinde oldukları nisbetle Allah'ı hatırlayamazlardı. Böylece nimetlere bakınca ve nimetleri hatırlayınca o mun'imi yâni nimetleri veren Allah'ı hatırlasınlar diye onlara nimetleri hatırlamayı emretti.

Allahü Teâlâ bu ümmete ise, "O halde beni anın," "O halde beni anın," buyurdu. Bu ümmetin basireti kuvvetli olduğu için onlara vasıtasız olarak kendisini hatırlayıp zikretmelerini emir buyurdu.

Sâib buyurdu:

Her ham toprak şekillenip sır sahibi olamaz.

Her sefil kişiye bardak sesi gafur olmaz.²⁴⁴

²⁴⁰ İbrahim: 14/34

²⁴¹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/166.

²⁴² İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/166-167.

²⁴³ Bakara: 2/40

²⁴⁴ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/167-168.

Zikrin Çeşitleri

İmam Gazâlî hazretleri buyurdular:

Zikir (üç değişik âzâ ile olur)

1-Zikir bâzan dille olur,

2-Bâzan, kalb ile olur,

3-Ve bâzan cevârih, yâni âzâ ve organlar ile olur.

İnsanların dil ile Allahü Teâlâ hazretlerini zikretmeleri: 1-Allah'a hamdetmeleri, 2-Allah'i teşbih etmeleri, 3-Allah'ı temcid etmeleri,

4-Allah'ın kitabını okumalarıdır. (Ve bunlara benzer zikirlerdir).

İnsanların kalbi eriyle Allahü Teâlâ hazretlerini zikretmeleri üç türdür.

Birincisi: Allahü Teâlâ hazretlerinin zât ve sıfatlarına delâlet eden deliller hakkında tefekkür etmeleri ve Allahü Teâlâ hazretlerinin mülküne arız olan şüphelerin cevabında tefekkür etmeleridir.

İkincisi: Allahü Teâlâ hazretlerinin tekliflerinin keyfiyetini, ahkâmını, emirlerini, nehiyelerini, va'dini, va'idini düşünmeleri ve bunlara delâlet eden delilleri, tefekkür etmeleridir. İnsanlar, tekliflerin keyfiyetini öğrendikleri zaman, bir fiilde yâni amelde ki, va'd (ilâhî müjde ve sevabı) ve o fiilin terkindeki va'di (ilâhî azabı) öğrenirler. Böylece onlara amel kolaylaşır.

Üçüncüsü: Allahü Teâlâ hazretlerinin mahlûkatının sırrını tefekkür etmeleridir. Hatta onun nazarında mahlûkatın zerrelerinden her bir zerre kuds âlemini gösteren, cilalanmış parlak ayna gibi olur. Kul ona baktığı zaman, gözlerinin şuaları. ondan Celâl âlemine yansır. İşte bu makam nihayeti olmayan bir makamdır.

Amma insanların Allahü Teâlâ hazretlerini organlarıyla zikretmeleri ise, kişinin, cevarih, organ ve azalan, kendisiyle emir olundukları amellere müstağrak olmuş, yâni büyük bir ihlas ile amellere dalmış ve kendisinden neni bulunduğu amellerden de hâli olmuş olmalıdır. İşte bu mânâda Allahü Teâlâ hazretleri, namaza zikir adını verdi. Ve şöyle buyurdu:

"Ey o bütün iman edenler! Cuma günü namaz için nida olduğunda, hemen Allah'ın zikrine (namaza) koşun ve alım-satımı bırakın, o sizin için daha hayırlıdır; eğer bilerseniz...²⁴⁵ "o halde anın beni," kavli-i şerifi, tâat'ın bütün çeşitlerini "içine almaktadır. Bundan dolayı Saîd bin Cübeyr'den,²⁴⁶ zikrolundu. O şöyle buyurdular: jJjS'm "O halde beni anın," Yâni beni taatımla anın ki, onu güzelleştireyim. (1/256) Hatta buna zikrin bütün çeşitleri girer, imam Gazali hazretlerinin sözleri burada bitti.²⁴⁷

Lokman Aleyhisselâm'ın Oğluna Nasihati

Lokman Aleyhisselâm oğluna şöyle buyurdu: Ey oğulcağızım! Sen, Allah'ı zikreden bir kavmi gördüğün zaman onlarla otur. Zîrâ eğer sen âlim olursan, ilmin onlara fayda verir. Eğer sen câhil isen onlar sana öğretirler. Umulur ki, Allah, onlara muttali olup rahmetiyle tecelli eder ki, sen onlarla beraber olduğun zaman, inen ilâhî rahmet sana da isabet eder.

Sen Allah'ı zikretmeyen bir kavmi gördüğün zaman onlarla beraber oturma. Eğer sen âlim isen, ilmin onlara fayda vermez. Eğer sen câhil isen onlar ancak ve ancak senin cehaletin veya sapıklığını artırırlar. Umulur ki Allahü Teâlâ hazretleri, muttali olup gazabı onlar üzerine doğar. Onlarla beraber Allahın gazabı sana da isabet eder.

Allahım bizi zikredenlerden eyle Amin²⁴⁸

Sabır Ve Namaz İle Yardım Dileyin

sabırlıları¹⁵⁵ ki, başlarına bir musibet geldiği vakit, inna Hllâhi ve innâ ileyhi râciûn "Biz Allah'ınız ve nihayet O'na döneceğiz" derler.¹⁵⁶

İşte onlar, rablarından salavât u rahmet onlara... Ve işte, hidâyete erenler onlar..."¹⁵⁷

"Ey o bütün iymân edenler! Yardım isteyin."

Yapmanız gereken ve bırakmanız gereken her işten yardım isteyin.

"Sabır ile,"

²⁴⁵ El-Cuma: 62/9

²⁴⁶ Saîd bin Cübeyr (r.h.) Tabîin devrinde Küfe'de yetişen müctehid imamların büyüklerindedir. İsmi Saîd bin Cübeyr bin Hişâm el-Esedrdir. Doğum tarihi bilinmemektedir. Saîd bin Cübeyr. Abdullah ibni Abbas. Abdullah bin Zubejr. Abdullah bin Ömer, Ebû Hüreyre ve daha bir çok sahabelerden ders aldı yüksek bir âlim ve büyük bir evliya idi. İki rek'at namazda bütün Kur'anı kerimi hatmettiği olurdu. Haccac tarafından yakalanışı ve idam ediliş şekli başlı başına bir kitap oluşturacak kadar manidardır. MeVize (Abdullatif isimli vaaz kitabına bakınız) ve tarih kitaplarında anlatılır. Saîd bin Cübeyr. (M. 713 de) Haccac tarafından şehid edilirken, "Allahım! Benden sonra Haccacı kimseye musallat etme, diye dua etti. Gerçekten öyle oldu. Kesik başı bile yerde iki defa Lâ ilahe illallah, dedi. Onun şehid edilmesine başta Hasan Basrî hazretleri olmak üzere bütün âlim ve evliya ağladı.

²⁴⁷ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/168-169.

²⁴⁸ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/169-170.

Nefse zor gelen işlerde sabredin. İsyanlara sabretmek ve nefsin zevk alıp nazlandığı şeylere sabretmek gibi...

"Ve namaz ile,"

Namaz, ibâdetlerin anasıdır. Namaz ibâdetlerin kaynağıdır. Namaz mü'minin mi'râcidir. Namaz, Rabbül-âleminin sevab vereceği şeydir.

Rivayet olundu: "Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine bir iş ağır gelince ya da ansızın bir durum ortaya çıkınca hemen namaza başlar ve bu âyeti okurdu.²⁴⁹

Âyet-i kerîmede görüldüğü gibi bilhassa sabır ve namaz zikredildi. Çünkü sabır, bedene en zor gelen bâtını amellerdendir. Namaz ise, zahirî amellerden yine bedene en ağır gelenidir. Çünkü namaz, bütün taatleri kendisinde toplayan bir ibâdetdir. Namaz, erkân, sünnet, adâb, huzuru kalb, hüdû', teveccüh, sükûn ve bunlardan başka şeyler ancak ve ancak Allahü Teâlâ hazretlerinin tevfiik ve başarı vermesiyle muhafaza edilir ve insana kolay gelir. Aksi takdirde zordur.

İsâmüddin²⁵⁰ buyurdu: Sabretmek, namaz üzerine takdim olundu. Çünkü tahliye (kalbi kötü düşüncelerden temizleyip hâli kılmak), tahliyeden yâni namaza başlamadan önce gelir. Bundan dolayı Kelime-i tevhîdde At vı derken önce nefiy kelimesi geldi.

Salat (namaz), kelimesinin zikriyle iktifa etti. Çünkü hitab bütün mü'minleredir. Bütün mü'minlerin arasında müşterek olan durum, günahları işlememeğe sabretmek, kendini tutmak ve namaz-kılmaktır.

Amma zekât ise, nisâb ashabına yâni dinen zengin sayılan kişilere farzdır.

Hac ise, istitâ' ashabına yâni nisaba malik olmakla beraber hacca gitmeye gücü yetenlere farzdır.

Oruç ise, sabırdır. Oruç, yeme, içme ve günahlardan sabretmek ve kendini tutmaktır.²⁵¹

Allah Sabredenlerle Berabedir

"Şüphe yok ki. Allah sabredenlerle beraberdir."

Yardım etmek, zafer vermek ve dualarını kabul etmekle sabredenlerle beraberdir. Burada geçen, yâni beraberliğin manâsı, sabır ve namaz sayesinde Allah'ın kullarına olan dostluk ve yardımının daimi olması demektir. kelimesinin "sabredenler" kelimesinin üzerine dahil olması ise, onlar hakikaten sabra sarıldıkları müddetçe, onlara tabi olacak başkaları da onlarla sabrecek ve onların da Allah'ın yardım ve dostluğuna kavuşacaklarına işaret içindir.

fsâmüddin o güzel ve değerli tefsirinde buyurdular: "Şüphe yok ki, Allah sabredenlerle beraberdir." Çünkü sabredenler, asla onun zikrinden gaafil olmazlar. Sabredenler, her an Allah'ı anarlar. Ama sabırdan uzak olanlar böyle değildir. Sabırdan yoksun olanların kalpleri, boş şeyler ile meşgul olup Allah'ı zikretmekten mahrum ve gaafildir. Boş şeyler ile oyalanan bir kalb, bütün dünyâ kendisinin de olsa, yine de dünyânın keder, üzüntü ve tasalarıyla doludur. İsâmüddin'in sözü burada bitti. haşiyesi çok değerlidir. Sarf, navih. beyan ve tefeir üzerine birçok değerli kitapları vardır.

Soru: "Eğer denilse ki, neden: "Şüphe yok ki, Allah sabredenlerle beraberdir." Buyuruldu da; "Şüphe yok ki, Allah namaz kılanlar ile beraberdir." Buyurulmadı? Halbuki başka bir âyeti kerîmede:

"Bir de sabır ile, salât ile yardım isteyin. Gerçi bu ağır gelir fakat, saygılı kimselere değil."²⁵²Buyurulmuştu. Ve burada, sabra değil de namaza itibâr edilmişti."

Cevâb: Denildi ki, Namaz fiili, gerçekten sabırdan daha şerefli bir iştir. Sabır bazan namazdan ayrılabilir, ama namaz asla sabırdan ayrılmaz. Yâni namaz aynı zamanda bir sabırdır. Bunun için, burada'sabredenler." zikredildi. Zîrâ malûmdur ki, Allahü Teâlâ hazretleri, sabredenler ile beraber olduğu zaman, hiç şüphesiz namaz kılanlarla da beraberdir. Hatta Allah evlâ bir yol ile namaz kılanlar ile beraberdir. Burada "elbette büyük ve ağırdır," buyuruldu. Namazı zikretti, sabrı zikretmedi. Yâni namazın ağır geldiğini beyan etmesi, namazın sabırdan daha şerefli ve daha faziletli bir amel olduğuna işaret etmek içindir.²⁵³

Bütün İbâdetlerin Baş Sabırdır

Bil ki, ızdırabına katlanıp, feryâd ü figan etmeksizin, meşakkatlere tahammül edildiğinde sabır, hayır işlerinin kaynağı ve bütün faziletlerin başlangıcıdır.

Muhakkak ki, tevbenin başı isyanlara sabretmektir. Zühdün başı, mübâh olan amelleri işlememeye sabretmektir.

İrâdenin başı, mâsivâ'dan, yâni Allah'tan gayrisini terk etmektir.

işte bundan dolayı Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

²⁴⁹ Eddü'r-rül-mensür,

²⁵⁰ tsâmüddin. İbrahim bin Muhammed bin Arabşah es-Sernerî'ndî ^^ âlimlerdendir. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. H «4,3 veya »01 ae vefat ettiği rivayet edilir. Abdurrahman Cami hazretlerinin taiebesidir. İbrahim İsâmüddin. ilimde söz sahibiydi. Kâdi Beyzâvî tefsiri üzerine yazmış olduğu

²⁵¹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/170-172.

²⁵² Bakara: 2/45

²⁵³ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/172-173.

"İmanda sabrın yeri, cesede nazaran başın mertebesindedir.²⁵⁴

Yine Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular: Sabrın hepsi hayırdır."

Kim, sabır süsüyle süslenirse, ona taat elbisesi giymek ve münkerâttan yâni şeriat bakımından kötü görülüp nehyedilen şeylerden kaçınmayı, Allah ona kolaylaştırır. Namaz da böyledir. Allahü Teâlâ hazretleri, namaz için şöyle buyurdu:

"Sana vahyolunan Kitab'ı güzel güzel oku ve namazı kıl, muhakkak ki namaz edepsizlikten ve uygunsuzluktan nehyeder.²⁵⁵

Şiir

Ey Hafız! Gece gündüz sabrı söyle ve anlat.

Zîrâ akıbet, günün birinde gam ve kederdir.²⁵⁶

Sabreden Ve Allah İçin Birbirlerini Sevenlerin Mükâfatı

Hadis-i şerifte Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

Allahü Teâlâ hazretleri, âhirette mahlukatı topladığı zaman, bir münâdî şöyle nida eder:

"Fazilet ehli nerededirler?"

Bir gurup insanlar cevap verip ayağa kalkarlar. Ve onlar sür'atle Cennete doğru koşarlar. Yolda melekler onlarla karşılaşır. Melekler sorarlar:

"Sizi sür'atle Cennete koşarken görüyoruz! Sizler kimlersiniz?" Onlar:

"Biz fazilet ehliyiz!" derler. Melekler:

"Sizin faziletiniz neydi?" diye sorar. Onlar:

"Bize zülüm edildiği zaman biz sabrederdik. Ve bize kötülük edildiğinde affederdik. (1/257) derler. Melekler onlara:

"Girin Cennete! Cennet, çalışanların ne güzel ecir ve karşılığıdır!" derler.

Sonra bir münâdî şöyle nida eder:

"Sabır ehli nerededirler?"

Bâzi insanlar ayağa kalkarlar. Ve onlar sür'atle Cennete doğru koşarlar. Yolda melekler onlarla karşılaşır. Melekler sorarlar:

"Sizi sür'atle Cennete koşarken görüyoruz! Sizler kimlersiniz?" Onlar:

"Biz sabır ehliyiz!" derler. Melekler sorarlar:

"Sizin sabrınız neydi?" Onlar:

"Biz Allah'ın taatı üzerine sabrederdik ve biz Allah'ın isyanlarının üzerine yâni günah işlemek için sabrederdik," derler.

"Girin Cennete! Cennet, çalışanların ne güzel ecir ve karşılığıdır!" derler.

Sonra bir münâdî şöyle nida eder:

"Birbirlerini Allah için sevenler nerededirler?"

Bâzi insanlar ayağa kalkarlar. Ve onlar sür'atle Cennete doğru koşarlar. Yolda melekler onlarla karşılaşır. Melekler sorarlar:

"Sizi sür'atle Cennete koşarken görüyoruz! Sizler kimlersiniz?" Onlar:

"Biz muhabbet ehliyiz! Birbirimizi Allah için sevenleriz!" derler. Melekler sorarlar:

"Sizin Allah için olan muhabbetiniz neydi?" Onlar:

"Biz birbirimizi sırf Allah için severdik," derler.

"Girin Cennete! Cennet, çalışanların ne güzel ecir ve karşılığıdır!"* derler. Bu hadis-i şerif, "Nüzhetü*I-Kulüb" isimli kitabda geçmektedir.²⁵⁷

Allah Yolunda Öldürülenlere Ölü Demeyin

"Ve demeyin,"

Bu âyeti kerime Bedir şehidleri hakkında nazil oldu. Bedir'de on dört kişi şehid düşmüştü. Bedir şehidlerinin altısı muhacirlerdendi, sekizi de esnârdandı. Ve insanlar şöyle diyorlardı:

"Öldürülen kişi için,"

İnsanlar, Allah yolunda öldürülen kişi için: Falanca adam öldü. Dünyanın nimet ve lezzetleri de ondan kaybolup gitti. Yâni artık nimet ve lezzetlerden mahrumdur," diyorlardı. Bunun üzerine Allahü Teâlâ bu âyeti indirdi ve:

"Ve Allah yolunda katlolunahlara "ölüler" demeyin, hayır, diridirler velâkin siz sezmezsiniz," buyurdu. jU Hayvanı bünyenin bozulması demektir.

²⁵⁴ Eddürül-mensûr

²⁵⁵ El-Ankebût: 29/45

²⁵⁶ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/173-174.

²⁵⁷ Bu hadis-i şerif değişik ifadeler ile ibni kesin ve kurtibi tefsirlerinde geçmektedir İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/174-176.

"Allah yolunda,"

Allah yolu, cihâttir. Çünkü bu, sevab kazanma ve Allah'ın rahmetine gark olmanın yolu ve sebebidir. "Ölüler" Yâni onlar ölüdürler, demeyin.

"Hayır, diridirler."

Hüküm bakımından bunlar tıpkı hayatta olanlar gibidirler. Bunların amellerinin sevabı kesilmez. Çünkü bunlar, Allah'ın dinine yardım etmek için öldürüldüler. Din dünyâda devam ettiği sürece, onların da sevapları devam eder. Çünkü bu yolu onlar gerçekleştirdiler. Bu onların sünnetidir.

"Velâkin siz şuur edip sezmezsiniz."

Yâni şehidlerin nasıl hayatta olduklarını ve hallerinin nasıl olduğunu siz şuur edip sezemezsiniz. Bunda, onların hayatlarının, cismânî hayat ile zahiri olarak anlaşılabilir bir şey olmadığına

Bu hadisi şerif, değişik ifâdeler ile İbni Kesir ve Kurtubî tefsirlerinde geçmektedir. işaret vardır. Çünkü şehidlerin durumları, ruhanî bir işittir. Akıl ile idrâk edilmez, belki vahiy ile anlaşılır.²⁵⁸

Rûh Kendi Nefsiyle Kâim Olan Bir Cevherdir

Bu âyeti kerime de, şuna deâlet etmektedir. Muhakkak ki ruhlar, kendi nefisleriyle kâim olan cevherdirler. Ruhlar, bedende, hissedilene müğâyir ve farklıdır. Ruhlar ölümden "baki" kalıp idrâk sahibidirler. Cumhur bu görüştedir.

Soru: Eğer sen: "Rûhânî hayat, lezzet ve elemeleri idrak etmek için hepsinde ve her konuda hayvanı hayata tabi olup onunla müşterektir. Şehidlerin onunla yâni ruhanî hayat ile hususileşmesinin vechi ve yönü nedir?" diyecek olursan:

Cevab: Derim ki: "Şehidlerin Allah'a yakın dereceleri vardır. Onlar bu yakınlıkları ile hususileştür. Allah onlara verdiği keramet, ihsan ve güzellikleri ziyâde etmektedir. Onların mertebesine ulaşamayan kişi onların durumunu geçemez. Onları anlayamaz. Onlar sanki hay (canlı) değil gibidirler. Allahü Teâlâ Cehennem ehli için şöyle buyurdu:

"Her kim rabbine mücrim olarak varırsa, şüphesiz ki ona Cehennem var; onda ne ölür. ne dirilir."²⁵⁹

"Ben" Nedir?

Bil ki: İnsanın nefsi ve zâtı, Allah'ın emir ve yasaklarıyla memur ve menhî olan muhâtab ve mükellef, cismânî latif olup bu bedene hissi bir şekilde sirayet etmiştir. Ateşin kömüre, gül suyunun gülün içine, sirayet edici gibi ruh da bedene sirayet etmiştir.

O, herkes kendisine tff "Ben" lafzıyla işaret ettiği şeydir. Yâni insanın hakikatidir.

O, velidir, nebidir, sevâb alandır, ceza alandır, amellerinden dolayı ikâb olunan, yâni cezaya çarptandır.

O, melekler kendisine secde ettiği zaman, Adem Aleyhis-selâm'ın sulbündeydi.

O, Allah: "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye kendisine sorduğu varlıktır.

O, Rabbinin sorusuna "Evetf Sen bizim Rabbimizsin," diye cevap verendir.

O, uykusunda ölüdür.

O, çıkar, sevinir ve rüya görür ve gördüğü rüyâ'yı tefsir edip yorumlar.

O, üzülür, kederlenir, mahzun olur.

O, yatmış olduğu uykuda eğer Allah, onu tutarsa bir daha cesedine dönmez. Ona ruh ve kendisine beden denilen kesif ceset tabi olur.²⁶⁰

Ruh, Nefis, Hayat Ve Ölüm

Rûh-i su!tânî=Sultanî ruh'un tayin mahalli, kozalak şeklinde olan kalb'dir.

Rûh-i hayvânî- Hayvanı ruh'un tayin mahalli dimağdır. Ona kalb ve akıl denir.

Nefis de yine ruh gibi, bedenin bütün azalarına sirayet etmiştir. Ancak onun sultanı dimağda kuvvetlidir. Dimağ, nefsin tezahür etmede en kuvvetli olduğu yerdir.

O hayvânî ruhtur. Bu heykele yâni bedene "Sultanî ruh"un taallukundan sonra meydana geldi. Hayvânî ruh, bütün fülerin ve işlerin başlangıcı olması için, sultanî ruhun akis ve yansımasından yaratıldı. Çünkü hayat, hay'da yâni canlı olan varlıkta gizli, örtülü ve bilinmeyen gaybî bir şey ve emirdir. Hayat ancak eserleriyle bilinir. His ve hareket gibi şeyler ile bilinir.

ilim, irâde ve bunların dışındaki şeyler, hayvânî ruh üzerine döner. Hep onunla ilgilidir. Bu buhar yüzünde var oldukça, ikisinin arasında bir alâkanın var olması mümkün oldukça hayat var demektir. O yok olduğu zaman veya salâhiyetinden çıktığında; hayat zail olur. Rûh, ızdırablı bir şekilde bedenden çıkar. İşte bu hakikî ölümdür.

²⁵⁸ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/176-177.

²⁵⁹ Taha 20/74

İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/177.

²⁶⁰ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/177-178.

Rûh, bedene zoraki girdiği gibi, bedenden yine zoraki çıkar. Ama bazan ruh, ihtiyarî yâni kendi isteğiyle bedenden çıkar ve istediği zaman da ona geri döner. Tasavvuf ehli bunu "İnsilâh" yâni yüzülme diye isimlendirirler.

Sen bu açıklamalardan öğrendin ki, ehl-i sünnet ve'l-cemaat mezhebine göre, muhakkak ki ruh, latîf bir cisimdir. Şu hislerle kâim olan heykele (bedene) mugayir ve farklıdır.²⁶¹

Berzah Âlemi

Sana ruh'un hali inkişâf etti. Yâni sen ruhun durumunu öğrendin. (1/258) Sen berzah âleminin sınırlarına vâkıf oldun. Sen kabir âlemine ve kabirde olacak cismânî elem ve lezzeti anladın,²⁶² Sana, kabrin Cennet bahçelerinden bir bahçe veya Cehennem çukurlarından bir çukur oluşu açıldı ve sen gerçeği anladın. Şehitler, berzah hayatı ile diridirler. Ve onlar orada nimetler içinde olup, nimetlenmektedirler. Çünkü onların cisimleri, melekler gibi latiftirler. Şehidler mevcuttur ve diridirler.

Fenârî "Tefsîrül-Fatiha" isimli kitabında buyurdular: "Berzah âleminde, sıddıkların, şehidlerin ve salihlerin kendisiyle nimetlen-dikleri her nimet hayalîdir. Yine Cehennemliklerin berzahda gördükleri her elem ve acı da hayalîdir. Bunu tasdik eden delil ise, sûr'a üfürülüp, insanlar mezarlarından yeniden dirildikleri zaman, her birinin yâni iyi ve kötü insanların berzah âlemindeki hallerini unutmuş olmalarıdır. Bunu uykuda rüya görüp hayâl eden uyanık kişinin hayâl etmesi gibi, onlar da ancak hayâl ederler. Gerçekten öldüğü ve berzah âlemine intikâl ettiği zaman, burada uyanan kişi gibidir. Dünya hayatı ona bir uyku gibi gelir. Âhret dünyâ işlerine itimad eder. Berzah âlemi ise, uykunun içinde bir uykudur. Gerçek uyanmak ise, onun üstünde gelecek olan âhret yurdu için uyanmak ve yeniden dirilmektir. Orada ne uyku vardır ve ne de ondan sonra uyku..." Fenârî'nin sözleri bitti.

"Es'iletü'l-Hikem" (Hikmetli sorular) isimli kitapta buyuruldu. Berzah ve âhret işleri, dünyâda bilinmeyen ve kendisine alışık olunmayan bir sistem ve şekildedir. Ölümünden sonra ruhlara cismânî ve hissî bir azap ve nimet yoktur. Lakin bu nimet veya azap manevidir. Tâ dirilip cesetlerine iade edilinceye kadar bu böyledir. Ruhlar, cesetlere intikâl ettikleri zaman ise, nimet ve azaplar hissî ve cismânî olacaktır.

Bunun manâsı: Görmüyor musun; Bîşr-i Hafî hazretlerini rüyâ'da gördüler ve ona sordular.

- "Allah sana ne yaptı?" 0:

- "Allah beni bağışladı. Ve bana Cennetin yansını mubah kıldı," buyurdu. Yâni Bîşr-i Hafînin ruhu, makamında Cennetin kendisine layık olan tarafından nimetlenmektedir. Cennetin diğer yansına ise, haşr olduğu zaman bedeniyle girecektir. İşte bu şekilde Cennetin diğer yansıya nimeti tamamlanacaktır. Meyyitin ölümünden sonra berzah âleminde görmüş olduğu yiyecek, içecek, zevk ve safa; kişinin uykuda iken rüya âleminde yemiş olduğu yiyecek, içecek ve diğer zevklere benzemektedir. Berzah âlemindeki nimet rüyadaki nimete müsavidir.²⁶³

Rüyâ'da Yeme Ve İçme

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdıkları gibi:

"Ben uyurum, Rabbimin katanda bana yedirilir ve içirilirim."²⁶⁴

Ve her şahıs böyledir. Yâni herkes rüyasında yedirilip içirilir. Rüyada yedirilip içirilme konusunda Peygamberler ile diğer insanların arasında fark vardır. Peygamberler ile diğerlerinin arasındaki bu fark, şu şekilde olmaktadır: Peygamberlerin cismi aç olarak yatar, tok olarak uyanır. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin dışındaki insanlar ise, aç olarak rüyalarında yer ve içerler, ama uyandıkları zaman yine o haldedirler, yâni yine açtırlar.

Varis olan bir veli ve mürsidi kâmil de bunu görür. Yâni rüyasında rabbi tarafından yedirildiğini ve içirildiğini görür. Uyandığında üzerinde tokluk veya suya kanma eserini görür. İşte bu, mirasta varid olan peygamberliğin cüzlerindedir. Çünkü rüya peygamberliğin kırk altı cüzünden bir cüzdür.²⁶⁵

Bunu evliyadan birçoğu gördüler. Sabahleyin uyandıklarında geceleyin rüyalarında yemiş oldukları yemeğin kokusu hâlâ

"Salih adamın görmüş olduğu güzel rüya. peygamberliğin kırk altı cüzünden bir cüzdür" buyurmuşlardır.

üzerlerindeydi ve toktular. Bu peygamberliğin bir mirasıdır. Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin:

"Ben sizin gibi değilim. Ben uyurum, mutlm, (yediren) bana yedirir, sâkî (içiren) bana içirir."²⁶⁶ Hadis-i şeriflerinin ifâde ettiği hüküm ise, gâlib yâni çoğunluk itibârı ile, yoksa küllî itibari ile değildir.

İşte şehidlerin berzahda nimetlendirilmeleri. varis olan velinin rüyasında nimetlendirilmesi mertebesindedir. Bu makamı iyi anla. Burada kendisinden bahsedilen cisim, latîf olan cisimdir. Berzahdaki mertebesine göre

²⁶¹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/178.

²⁶² Tirmizî. 2384 no.lu hadis-i şerif.

"Kabir Cennet bahçelerinden bir bahçe: veya Cehennem çukurlarından bir çukurdur"

²⁶³ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/179-180.

²⁶⁴ Bu hadisi şerif değişik ifâdeler ile bir çok hadis kitaplarında mevcuttur. Buhârî;

1823; Müslim, 1846; Ahmed bin Hambel: 7870; el-Muvatta (mam Mâlik: 901; Dârimî: 1741;

²⁶⁵ Buhârî, 6468 de Efendimiz {s.a.v.} hazretleri

²⁶⁶ Buhârî: 1827

kendisine layık olan nimetlerden nimetlenmektedir. Rüyada yeme ve içme haline, ister "hayalî", veya "manevî" veyahut da "cismânî" diye tabir edin.

Bu cismanîlik, latîf cisme mensûbdur. Kesif olan cisme mensûb değildir. Zira, cismânî lezzet, dünyâ halinde sâdece ve sâdece kesif olan cesede bağlıdır. Başkasına bağlı değildir.

Denildi:

- "Yâ Rasûlellah! Hiç kimse şehidler ile beraber haşır olur mu?" Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

- "Evet! Bir gün ve gecede yirmi kere Ölümü hatırlayan kişi, şehidler ile birlikte haşır olur." ²⁶⁷

Te'vîlât-İ Necmiyyeden Tasavvufî Manâlar

Tevîlât-ı Necmiyyede buyuruldu:

Bu âyeti kerimede şu işaretler vardır: Cihâd-ı ekber ehlerinden, celâlullah kılıcıyla Allah yolunda "Fena fillah" için öldürülen kişileri ölümler sanmayın. Her ne kadar onların varlıklarının vasıfları yok olduysa da onlar, kendilerini var edeni müşahede etmekte olduklarından diridirler. Kim "Fena fillah" makamında fânî olduysa onun varlığı yine "Beka billâh" ile olacaktır. Bazan, Allahü Teâlâ hazretleri, kendi Celâl sıfatlarının tecellî şualarıyla bu mümtaz kullarını kendi varlıklarından ayırır, bazan da cemâlinin latîf nefhâ ve esintileriyle onları diriltir. Böylece onlar, Mevlâ'nın cemâl bahçelerinde gezerler, lâkin sizler, onların hallerini sezmez ve onlara muttali olmazsınız.

Kuşeyrî buyurdu: Eğer onlar "fena fillarfdâ secdelerini kaybedip ölürlerse, onların ruhları "beka billah" da kalır.

Cüneyd-i Bağdadî buyurdu: Kimin hayatı nefsiyle olursa, o kişinin ölümü ruhunun gitmesiyledir. Kimin hayatı rabbiyle olursa, o kişi, tabîî hayatından aslî hayata intikâl eder. Hakîkî hayat, zaten odur."

Mesnevî de buyuruldu: (1/259)

Sevgilinin ızdırabtan kurtulması için

Hekim, ağrıyan dişini çekip çıkarır.

Noksandan ne gelişmeler olur. Şehidlere yoklukta hayat vardır.

Boğazlan zahiren kesilmiştir. Onları Cenab-ı Hak ferahlandırır, rızıklandırır. ²⁶⁸

İmtihanlar

"Ve elbette sizi imtihan edeceğiz,"

Bu cümle'nin başındaki ü (iâm) mahzûf kasemin cevabıdır. Yâni: "Vallahi, sizi imtihan edilenlere yapılan bir muameleye tabî tutup imtihan ve belâ ile size muamele edeceğiz. Belâyâ sabır edip, ilâhî kazâyâ teslim olacak mısınız, yoksa, belâyâ sabır etmeyip, ilâhî kazâyâ teslim olmayacak mısınız?" demektir. Çünkü belâ ve imtihan, mihenk taşı gibi bir ölçüdür. Onunla insanın nefsinin cevheri ortaya çıkar. Bununla biz, sizin aranızda kimin itaatkâr olduğunu ve kimin âsî olduğunu ortaya çıkaracağız. Size izhâr edeceğiz. Yoksa bu bizim bilmediğimiz bir şeyin ortaya çıkması demek değildir. Çünkü biz onların neyle amel edeceklerini biliyoruz.

"Korkudan biraz bir şey sebebiyle" Yâni az bir düşman korkusuyla imtihan edeceğiz. Buradan az korku buyurulmasının sebebi, emniyet ve güven zamanlarının korkuyla karşılaştırıldığı zaman, emniyet zamanlarının korku zamanına nisbetle binlerce kat daha fazla olmasındandır.

"Ve biraz açlıktan,"

Yâni kıtlık ve yokluk içinde geçen sene ile imtihan ederiz. Meydana gelmeden önce açlıktan onlara haber verilmesinin sebebi, onları bu duruma alıştırmak ve sabırlarını kolaylaştırmak içindir. Çünkü istenmeyen bir durumun âni olarak meydana gelmesi, beklenildiğinde gelmesinden daha şiddetli ve sıkıntılı olur. Beklenti içinde olan kişi, ona göre maddî ve manevî olarak kendisini hazırlar.

"Ve maldan biraz eksiklik ile (imtihan edeceğiz)."

Bu cümle, üzerine atıftır. Yâni, az bir şey eksiklik sebebiyle imtihan edeceğiz, demektir. Hırsızlık, yağmalama, sultanın alması, yâni hakim olan güçlerin eliyle aldırarak suretiyle, helak ve zarar etmeniz sebebiyle malınızın eksilmesi, imtihanın yollarındandır.

"Ve canlar."

Yâni canlarınızın öldürülmesi, ölmesi, hastalık veya yaşlanmasıyla sizi imtihan ederiz.

"Ve hâsîlat (tan eksikle imtihan edeceğiz)."

Yâni, üzüm asmalarını ve meyve ağaçlarını soğuktan dondurarak, kasırğa ve çekirgeler vererek ve daha başka âfetler ile mahsûl ve ürünlerinizi eksilterek sizi imtihan edeceğiz. Ürünlerin helaki, bazan cihâd ile meşgul olmakla, arazi, bağ ve bahçelerin imârını terketmekle olur. ²⁶⁹

İmam Şâfî Hazretlerine Göre Bu Âyetin Tefsiri

²⁶⁷ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/180-181.

²⁶⁸ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/181-182.

²⁶⁹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/182-183.

İmam Şafî (r.h.)²⁷⁰ hazretlerinden rivayet olundu, imam Şâfi hazretleri bu âyeti kerimeyi şöyle tefsir ettiler:
Burada geçen:

"Korku"dan murat, Allah korkusudur. "Açlık", Ramazan-ı şerif açlığıdır. Yâni Oruç ile imtihandır.

"Ve mallardan noksanlık ve eksiklik," Zekât ve sakadalar ile imtihandır.

"Ve nefislerden (canlardan eksiklik)" Hastalıklardır.

"Meyve ve ürünlerden murat," evlâdın ölmesidir, Zîrâ çocuk, kişinin gönlünün mahsulü ve meyvesidir. Nitekim hadîs-i şerîfte şöyle buyuruldu:²⁷¹

Çocuk Vefat Ederse

"Kulun çocuğu ölünce, Allahü Teâlâ ölümle alâkalı meleklerle buyurur:

- "Siz kulumun çocuğunu mu aldınız?" Onlar:

- "EvetPderler. Allah yine buyurur:

- "Siz kulumun kalbinin meyvesini mi aldınız?" Onlar:

- "EvetPderler. Allah buyurur:

- "Kulum ne söyledi?" Onlar:

- "Ya Rabbi! Kulun sana hamdetti ve istircâ'da bulundu. Yâni: kulun sana teslim olup: "hna Allahi ve Inna ieyhirâciün "biz Allah'ınız ve nihayet O'na döneceğiz" dedi. Allah, meleklerle emreder:

- "Kuluma Cennette bir köşk yapın ve o köşke "Hamd evi" adını verin."²⁷²

Bâzı ma'rifet ehli buyurdular: "Gaybı talep etmek, ya mal ile olur, ya nefis ile olur, yâ akrabalar ile olur, ya kalb ile olur veya ruh ile olur.

Mâl ile icabet eden kurtulur.

Nefis ile icabet eden dereceler alır.

Kim akraba ve yakınlarını kaybetmeye sabrederse, o kişi, kaybettiğinin yerine geçen birine ve yakınlığa kavuşur.

Ve kimin ruhu kendisinden te'hir edilmezse o kişi vuslata devam eder."²⁷³

Sabredenleri Müjdele

"Ve müjdele..."

Hitab Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine veya sabrın büyüklüğünü ve yüceliğini ortaya koyup müjde verebilecek olan kişiyedir. Çünkü sabır, büyük bir fazilettir. Sevabı da büyüktür. Sabır, peygamber ve evliya hasletlerinden bir haslettir. Sabır sahibini, herkes müjdelemeye müstahaktır.

"0 sabırlıları," yâni belâlara sabredenleri müjdele. "(0 sabredenler) ki, onlara isabet ettiği zaman," isabet etmek ve dökünmek, hatânın zıddıdır. "Bir musîbet,"

Musibet, insanın başına gelen ve kendisine isabet eden ve insanın kendisinden hoşlanmadığı felâket ve belâ demektir. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, musibeti şöyle tarif ettiler:

"Mü'mine eziyet veren şey, onun için musibettir."²⁷⁴

Musibet kelimesinin aslı, ok hedefe isabet etti" sözünden gelmektedir, . 'den yâni juji babından gelmektedir. ona isabet etti, yâni ona ulaştı dekti ona ulaştı demektir.

"Derler: "Biz Allah'ımız,"

Yâni, biz Allah'ın kulçağıziyiz, (kölenin kendisi ve elindeki herşey efendisine ait olduğu gibi) kul ve elindeki her şeyi ile beraber Mevlâ'sına aittir. Allah dilerse onu elimizde bırakır, dilerse onu tekrar elimizden alır. Dolayısıyla onun mülkü olan bir şeyde, feryad ü figan etmez ve ona karşı çıkmayız.

Eğer Allah, bizi yaşatırsa rızığımız ona aittir. Eğer Allah bizi öldürürse, biz ona döneceğiz, varacağımız yer onun, katıdır, bizim sevabımız nezdindedir ve biz onun hükmünden razıyız. Rabbimizin bize verdiği her şeyi maddî ve

²⁷⁰ İmam Şafî (r.h.) hazretlerinin ası! adı, Muhammed bin İdris'tir. Dedesi "Şafî" ashâbı kiramdandı. Ona izafeten imam Şafî hazretlerine Şafî denilmiştir. Anne tarafından da Hazreti Hasanın soyundan gelmektedir. 150 (M. 767) senesinde Gazze'de doğdu. Daha beşikteyken babası vefat etti. Annesi onu alıp asıl memleketleri olan Mekke'ye getirdi. Orada tahsile başladı. Yedi yaşında iken Kur'âni kerimi ezberledi. Defter ve kağıt alacak imkanı olmadığı için derslerini kemik parçalarının üzerine yazardı. Arab dili ve Edebiyatının inceliklerini öğrenmek için. çölde yaşayan Huzey kabilesinin arasına gitti. 0 çağda bu kabile, dili en fesih olan kabileydi. On yaşında iken İmam Malik hazretlerinin "Muvatta" isimli hadis kitabını dokuz gecede ezberlemesi çok meşhurdur. Daha sonra imam Mâlik hazretlerine talebe oldu. Çalışkanlığı, samimiyeti ve saygısıyla hocasının himmet ve duasını aldı. Kısa sürede bütün ilimlerde ilerledi. Akli ve nakit bütün ilimlerde söz todar Yemende kadîlik yaptıktan sonra bu vazifeyi bıraktı.

İçin Bağdât'a gidip orada İmam- hazretlerinin talebesi Muhf,mmed (r-h-)dan ders almaya başladı. İmam Muhammed ayrıca tazret ennin üvey babasıyd.. İmam Şafî. İmam Muhammed'in kitap ve

İstifade etti" Devrin evliyâsından Selim-i Râi in h« erime kat"ö'- Ondân tasavvuf yolunu aldı. Velayet derecesine fandan oldu. imam Şafî hazretleri. Aleyhisselâm

Çok Bir ?°k kitab yazdı. Onun , 'c?!hadlandı ve okuttuğu talebelerinden Şafî mezhebi ortaya makbûl bir havass ehli olan imam Şafî hazretleri. 204 (M. 820) yHında Mısır da bir Cuma gecesi, 54 yaşında vefat etti. (r.a.)

²⁷¹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/183-184.

²⁷² Tirmizi; Mevsûâtü'l-hadis-i şerif, no: 942

²⁷³ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/184-185.

²⁷⁴ Eddürü'l-mensür

manevî bütün nimetler. Allah'ın fazl ü keremidir. Onun kereminden bize verdiği vergi ve atalarından dönmesi ona layık değildir. O bizden ancak, âhirette bize azık olsun diye aldı. Bizim: Jü ü "Biz Allah'ımız," sözümüz. Allahü Teâlâ hazretlerinin mülkünde olduğumuzu ikrardır.

"Ve nihayet O'na döneceğiz"

Bizim helak olacağıma, yâni ölüp Allah'a döneceğimize ikrardır.

Denildi ki, Allah'a dönmek, şekil olarak bir mekâna intikâl etmek değildir. Zîrâ Allah için mekân muhaldir. Belki Allah'a dönmekten murad. hükmün ancak ve ancak Allah'a mahsus olduğu yere dönmektir. Bu da âhiret yurdu. Zîrâ orada zahiri olarak Allahü Teâlâ'dan başka hakikî bir hâkim yoktur. Dünya yurdu âhiretin hilâfînadır. Çünkü dünyâ, zahirî olarak Allah'ın gayrıda hüküm sürebiliyor.²⁷⁵

İstircâ'nın Faydalan

Musîbete uğrayan kişinin musibet anında: lillahi ve inna ileyhi râdûn "biz Allah'ımız ve nihayet O'na döneceğiz" sözünde bir çok faydalar vardır: (1/260)

1 -Kişi bu cümleyi tekrarlamakla, layık olmayan yâni uygunsuz kelimeleri sarfetmekten korunmuş olur.

2-Bu cümle, felâket ve musîbete uğrayan kişinin kalbine teselli verir ve üzüntüsünü azaltır.

3-Bu cümleyi söyleyen kişinin, bundan sapıtıp başka layık olmayan uygunsuz sözler söylemesine şeytân sebep olamaz. Şeytan ona başka sözler söyletmez.

4-Bu cümleyi söyleyen kişiden bu güzel sözleri işiten başkaları da, ona uyup söylemeye başlarlar.

5-Bunu diliyle söyleyen kimse, kalbiyle de güzel bir inanç ve itikatta olduğunu hatırlar.

Ve böylece Allah'ın kaza ve kaderine teslim olur.

Muhakkak ki başına bir musîbet gelen kişi, musibet ânında dehşete kapılır. Kendisine, mezkur teslimiyeti, yâni Allah'ın kaza ve kaderine teslimiyetin gerekliliğini hatırlatacak birine ihtiyaç duyar.²⁷⁶

Musîbet Ânında Okunacak Dua

Hadis-i şerifte şöyle buyuruldu:

"Her hangi bir kula bir musîbet isabet ettiği vakit, o kul: "İnna titiahi ve inna ileyhi râdûn Allâhümme edrnî fi musîbetî ve'hlüfnihayran m/nhâa"B'z Allah'ımız ve nihayet O'na döneceğiz! Allahım, beni musîbetimle mükâfatlandır ve onun yerine bana ondan daha hayırlısını nasip et" diye dua ederse, mutlaka Allahü Teâlâ hazretleri o kişiyi musîbetinden dolayı mükâfatlandırır ve yerine ondan daha hayırlısını verir."²⁷⁷

Said bin Cübeyr (r.h.) buyurdular: Musîbet ânında okunmak için, bu ümmete verilen dua hiç bir ümmete verilmedi. Yâni istircâ hiç bir ümmete verilmedi. Eğer istircâ yâni belâya uğradığı zaman; inna lillahi ve inna ileyhi râdûn. Biz Allah'ımız ve nihayet O'na döneceğiz" duası birine verilseydi, elbette Yakûb Aleyhisselâm'a verilirdi. Kur'ân-ı kerîmde okuyup işitmiyor musun? Yusuf Aleyhisselâmı kaybettiği kıssa'da Yâkûb Aleyhisselâm şöyle dedi: "Yâ esefâ alâ Yusuf! (Ah yusufum ah!)"²⁷⁸

Kalb İle İstircâ'

Sabır, musibet ânında istircâ' etmek yâni sâdece diliyle: inna lillahi ve inna ileyhirâdûn, demek değildir. Belki istircâ', kalb ile olmalıdır. Burada kişi, Allahü Teâlâ hazretlerinin kendisi için yaratmış olduğu şeyleri tasavvur edip düşünür. Allahü Teâlâ hazretlerinin, kendisine teklif ettiği bütün mükellefiyetlerine boyun eğer. Allah'ın kendisine verdiği ve kendisinden aldığı bütün şeylerden kaza ve kaderine teslim olur.

Çünkü Allahü Teâlâ hazretlerine mahsus olan bir mülkte kişi, nasıl olur da Allah ile çekişebilir? Allah'ın mülkünden Allah'a nasıl karşı gelebilir? Allah'ın kaza ve kaderine nasıl razı olmayabilir? İnsan, mülâhaza edip düşünmeli: Âlemler ve içindeki mülk, Allahü Teâlâ'nındır. O zaman insan, Allah'ın nimetlerini hatırlar. Allah'ın nimetlerini hatırlamak; Allah'ın kendisiyle bıraktığı nimetlerin, kendisinden aldığı nimetlerden kat kat çok olduğu bilgisini icap ettirir. İnsan, bunun farkına varır.

Âyet-i kerîmede, kendisiyle müjdelenen şey mahzûftur. Ona. Allahü Teâlâ'nın şu kavli-i şerifi delâlet etmektedir: "İşte onlar,"

Zikredilen sıfatlar ile mevsûf olan sabırlılar, "Salavat u mağfîret onlara..."

"Rablerinden... ve rahmet onlara..."

²⁷⁵ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/185-186.

²⁷⁶ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/186-187.

²⁷⁷ Ahmed bin Hambel. 25417. Bu hadisi şerifi rivayet eden "Ömmü Seleme" annemiz, ben bu hadisi şerifi daha önce Rasûlullah (s.a.v.) hazretlerinden duymuştum. Kocam, Ebû Seleme vefât edince ben bu duayı okumaya başladım. Bir ara kendi kendime "Ebû Seleme" den daha hayırlı kim var ki, Allah, bana versin dedim. İddetim sona erdikten sonra. Allah kocamın yerine bana ondan daha hayırlısını verdi. Efendimiz {s.a.v.} gelip bana talip oldu." Diye bu dua ve hadisi şerifin hatırasını güzel bir şekilde beyan etmektedir, insan bildiğiyle amel etmelidir. Bakınız: Müsned-i Ahmed; mevsûâtül-hadis-i şerif, no: 10701

²⁷⁸ Yusuf: 12/84

İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/187-188.

Salavat kelimesinin cemi , olarak gelmesinin sebebi, mağfiretin çokluğuna ve sürekli tekrar edilmesine delâlet etmesi içindir."rahmet," kelimesinin tenvinli olması, kendisiyle ta'zîm ve büyüklük manâsını ifâde etmesi için cemi olarak gelmesini müstağni kıldı. Yâni ihtiyaç bırakmadı.

Allahü Teâlâ hazretlerinin rahmetinin manâsı çok geniştir: Dünya ve âhirette sevindirici şeyleri kuluna eriştirmek ve zarar verecek şeyleri defetmek de, Allah'ın rahmetinin manâsının içine girer.

"salat'ın arasını cem edip ikisini bir araya getirmesi, rahmetinin kesintisiz olduğunu ilan etmek içindir. Âyet-i kerîmenin manâsı: Onların işlerinin mâlîki ve onları kendilerine lâyük olacakları kemâlât derecelerine ulaştıran Allah'ın rahmeti, bütün fenleri yâni değişik çeşitleri, arda arda onların üzerinedir, demektir.

Bâzıları (bir kısım âlimler) buyurdular: salat'ın Allah'a isnad edilmesi, yâni Allah'tan salat, medih, sena, ta'zîm, rahmet, lütuf, ihsan demektir. Tekrar değildir:

"Ve işte hidâyete erenler onlar..." Hidâyete mahsus olup, her hakkı ve doğruyu bulanlar onlardır. Bundan dolayı onlar istircâ' edip, Allah'ın kaza ve kaderine teslim oldular.

İbnî Mesûd (r.a.) buyurdular: "Gökten düşmek, benim için Allah'ın herhangi bir kaza ve kaderine, "keşke böyle olmasaydı" demekten daha sevimlidir."

Hazreti Ali (r.a.)'dan rivayet olundu: "Kim musîbet ânında elleriyle yüzüne ve oyluklarına vurursa, muhakkak ki onun sevabı yanar.

Denildi ki, insana isabet eden hoş olmayan şeyler, eğer Allahü Teâlâ hazretleri tarafından gelmiş ise, ona sabretmek gerekir. Çünkü o belâ ve musîbetler, adi ve hakîm olan Allahü Teâlâ tarafından gelmiştir. Bu musîbetler, mutlaka Allah'ın adalet ve hikmetinin icabıdır . Allahü Teâlâ hazretleri, kimseye haksızlık etmediğinden mutlaka buna sabretmek gerekir.

İnsanın başına gelen hadise ve musîbet eğer zâlimlerden dolayı gelmişse, yâni zâlimlerin zulmüne uğramış ise, buna sabretmek vacip değildir. Belki zâlimlerin kendisine zarar vermesine ve musibetlerine manî olması caizdir. Hatta belki bu konuda zâlimler ile muharebe bile eder. Eğer bu muharebede öldürülürse şehid olur.

Bil ki: Belâlar, tasfiye'ye sebeptir. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdıkları gibi:

"Hiç bir peygamber benim eziyet gördüğüm kadar eziyet görmedi." Yâni. hiç bir peygamber benim saflığım kadar safi olmadı." demektir. Aşıkların yanında vefa ve cefâ birdir. Denildiği gibi:

Sâib şikâyet edip yârından sitem etmektedir.

İşve ve aşkın olduğu yerde, vefa ile cefâ birdir.

Hadîs-i şerîfte şöyle buyuruldu:

Hazreti Hasan (r.a.) buyurdular: Ben dedem, Rasûlullah (s.a.v.) hazretlerinden şöyle dediklerini işittim:

-"Ey oğlum! Kanaatkar ol, insanların en zengini olursun. Farzları yerine getir, insanların en âbidi olursun. Ey oğul! Cennette bir ağaç vardır. Ona: yâni belâ ağacı denir Kıyamet günü belâ ehli getirilir. Onlara divân açılmaz ve onlar için mizan da kurulmaz. Onların üzerine oluk oluk ecir ve sevab dökülür.

Bu hadîs-i şerîfi irad ettikten sonra Efendimiz (s.a.v.) hazretleri "ancak sabredenlerdir ki, ecirlerine hesapsız erdirilir."²⁷⁹ âyeti kerimesini okudular.²⁸⁰

Eğer sabır hakkında hiç bir şey olmasa da, sâdece, Süleyman Aleyhisselâm'ın zamanında geçen kuş hikâyesi olsaydı kâfi gelirdi Sözü edilen hikâye şudur: (1/261)²⁸¹

Hikâye

Süleyman Aleyhisselâm'ın zamanında bur kuş vardı. Bu kuşun güzel bir sesi vardı. Kuşun sureti de çok güzeldi. Onu bir adam bin dirheme satın aldı. Başka bir kuş geldi. Kafesinin üzerine konup öttü. O yabancı kuş gittikten sonra, kafesteki güzel sesli kuş ötmeyi bıraktı, sustu. Adam Süleyman Aleyhisselâm'a geldi. Kuşunu şikâyet etti. Süleyman Aleyhisselâm:

-"Gidin o kuşu bana getirin!" dedi. O kuşu getirdiklerinde Süleyman Aleyhisselâm kafesteki kuşa seslendi:

-"Sahibinin senin üzerinde hakkı vardır. Çünkü adam seni çok yüksek para ile satın aldı. Sen neden sustun? Niçin ötmüyorsun?" diye sordu. Kuş:

-"Ey Allah'ın peygamberi! Ona (sahibime) deki: Kalbini benden kaldırsın, yâni benden ümidini kessin. Ben bundan böyle ebediyen kafesin içinde ötmeyeceğim" dedi. Süleyman Aleyhisselâm sordu:

-"Neden?" Kuş:

-"Benim ötmem, feryad ve figanım vatan ve evlâd hasretindedir. Kuşun biri bana: "Sen böyle güze! Öttüğün için seni kafesin içinde hapsediyorlar. Ötme, sus! Eğer böyle devam edersen kurtulursun!" dedi. Ben de vatan ve evlâdıma kavuşmak için sustum. Artık ötmüyorum," dedi.

Süleyman Aleyhisselâm kuşun anlattıklarını adama anlattı. Adam:

-"Ey Allah'ın peygamberi! Onu bırak gitsin. Ben onu sesi için kafese koymuştum. Ötmeyen kuşu ne edeyim?" dedi.

Süleyman Aleyhisselâm, adama bin dirhem verip kuşu bıraktı. Kuş kafesten kurtulup havalandığında şöyle

²⁷⁹ Ez-Zumer, 39/10

²⁸⁰ Kurtubî tefsiri: c: 1S. s. 215

²⁸¹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/188-190.

ötmeye başladı:

"Beni tasvir edip bana güzel şekil ve ses veren, beni havada uçuran ve kafeste bana sabır veren Allah subhânehû ve teâlâ hazretleri, noksan sıfatlardan münezzehtir. Ona teşbih ederim!" diyordu.

Sonra Süleyman Aleyhisselâm çevresindekilere şöyle buyurdu:

"Eğer bu kuş kafeste ötmeye devam etseydi oradan kurtulamazdı. Sabretti kurtuldu."

Hakikatte bunun misâli, nefsin sıfatlarından fânî olmaya işaretidir. Çünkü kişi, kendi arzusuyla, zorlanmadan, ölmediği müddetçe hakîkî hayata ulaşamaz.

Mesnevf de buyuruldu:

Ten kafes şeklindedir ve ten candan hariçtir.

Can hem dahilinde olur ve hem de haricinde.

Üftâde Efendi diye meşhur Hazreti Şeyh (k.s.) buyurdular: "Enâniyetin yok olması ve hakîkî varlık denizinde vücûdun izmihlali gerekir. Ancak bu şekilde, maksûd tamam olup hâsıl olur."

Saib buyurdu:

Aslanı bağa vurmaya terket, o hürriyetini kazansın.²⁸²

Hayret Vadisi

Üftâde Efendi diye meşhur Hazreti Şeyh (k.s.) buyurdular: Mertebeleri geçmenin mahalli, kendisine "s^J-ı ^>|j hayret vadisi" denilen bir mertebedir.

Hayret vadisine gelen sâlik, yâni seyrû sülûk talebesi orada matlubunu bilir, lâkin ona vâsıl olmaya kaadir olamaz. Yâni o yüce makama ulaşmaya güç getiremez. Böylece "Hayret vâdisinde hayret ve hararetle döner, durur. Bu hararetle, enâniyeti yanar, kül olur.

Bu vadiye, "hayret vadisi" denilmesinin bir sebebi de, buraya ulaşan sâlik, hayretler içinde kalır, şaşar ve buradan Öteye gitmeye ve geri dönmeye güç getiremez. Onun için Efendimiz (s.a.v.) hazretleri: s^Ij^Lî "Allahım! Hayretimi ziyâde et!" diye buyurmaları, işte buna işaretir. Bu mertebeyi geçmek bir çok kişiye kolay olmadı. Zor bir metebedir. Mürşid-i kâmil olmadan bu mertebeyi geçmek mümkün değildir.

Allahım! Bizi Esmânın (isimlerinin) ve sıfatlarının tecellilerine hazırla. Üzerimize zâtının kemâlinin müşâhedât kâselerinden saç, feyiz ve bereketini üzerimize ver.²⁸³

Safa ve Merve

"Hakikat, Safa ile Merve Allah'ın şeâirindedir. Onun için, her kim hac veya umre niyetiyle Beyt'i ziyaret ederse, tavafi bunlarla yapmasında ona bir günah yoktur. Her kim de, gönlünden koparak bir hayır işlerse, şüphesiz Allah eciriyle meşkûr kılar, Alîm'dir."158

"Muhakkak Safa,"

Mekke'de bir dağın adıdır. Safiyyülla Âdem Aleyhisselâm üzerinde oturduğu için kendisine "Safa" denilir.

Merve de Safa gibi Mekke'de bir dağın adıdır. Merve'nin üzerine Adem Aleyhisselâm'ın hanımı, hazreti Havva oturduğu için, "Merve" denmiştir.

"Allah'ın şeâirindedir;" kelimesi, kelimesinin cemii olup, alâmet manasınadır. Yâni, Safa ile Merve adındaki iki tepe, Allah'a taatın alâmetlerindedir. Çünkü ister vakfe yerleri, ister sa'y yerleri, ister kurban kesme yerleri olsun, Allah hepsinin belli ibâdetleri yerine getirmemiz bakımından, tanıyabilmemiz için birer alâmet kılmıştır.

284

Safa İle Merve Tepelerine Dikilen Putların Hikâyesi

Rivayet olundu: Safa tepesinde kendisine "İsaf denilen erkek şeklinde bir put vardı. Merve tepesinde de kendisine "Naile" denilen kadın şeklinde bir put bulunuyordu. (O zaman câhiliyye halkı) Bu iki putun insan olduğu, Kabe'de zina ettikleri için taş kesildiklerini ve kendilerinden ibret alınması için bu iki tepeye konulduklarını rivayet ediyorlardı. Uzun bir zaman geçtikten sonra, insanlar, Allah'tan başka bu iki puta tapmaya başladılar. Câhiliyye halkı. Safa ile Merve arasında sa'y ederlerken bu iki puta saygı gösterisinde bulunur ve ta'zîm için bu iki puta dokunurlardı. İslâm gelip putlar kırılınca, Müslümanlar, Safa ile Merve arasında sa'y edip bu iki tepenin arasını tavaf etmeyi kerih gördüler, hoş görmediler. Müslümanların bu hareketleri üzerine Allah, bu iki tepe arasında tavaf etmelerine izin verdi ve bunların Allah'ın alâmetlerinden olduğunu bildirdi.²⁸⁵

Safa İle Merve'nin Arasında Sa'y Yapmanın Hikmeti

²⁸² İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/190-192.

²⁸³ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/192.

²⁸⁴ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/193.

²⁸⁵ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/193-194.

Safa ile Merve arasında sa'y yapmanın meşru olmasının hikmeti, Hazreti Hâcer'in meşhur sıkıntı döneminde, bu iki tepe arasında gidip gelme olayına dayanmaktadır.

Hikâye edilir: Hazreti Hâcer'e kendisinin ve oğlu İsmail Aleyhisselâm'ın susuzluğu zor gelmeye ve sıkıntı vermeye başladı. Yüksek dağlara çıkmak için, bu mekâna çıktı ve bu iki tepe arasında koştu. Orada dua etti. Allahü Teâlâ hazretleri, Zemzem suyunu onlara ikram etti. Zemzem suyunu yerden fıskırtıp çıkarttı. (1/262) Allah onun duasını kabul etti ve Hazreti Hâcer'in ve oğlu İsmail Aleyhisselâm'ın susuzluğunu gidermek için, bu iki dağ arasında koşuşmasını, kıyamete kadar yeryüzüne gelecek bütün mükellefler için ibâdet kıldı. Haber'de şöyle denildi:

"Safa ve Merve, Cennetten iki kapıdır. İcabet yerine konulmuşlardır. İkisinin arasında yetmişbin peygamberin kabri vardır. Safa ile Merve arasında sa'y yapmak, yetmiş köle azâd etmeye muâdil ve denktir.²⁸⁶

Beyt'i ziyaret ederse

Her kim hac veya umre niyetiyle lügatta, kasetmek ve niyet etmek, demektir, Umre, ziyaret demektir. Hac ve Umre'de, meşru olan kasetme ve ziyaret vardır.

"Onun üzerine bir günah yoktur;"

Yâni, üzerinde bir vebal ve günah yoktur. kelimesinin aslı, . hayırdan şerre kastedip yönelmek demektir.

"Bu ikisini tavaf etmesinde..."

Yâni, Safa ile Merve'yi tavaf etmesinde ve ikisinin arasında sa'y edip, gidip-gelmesinde bir günah yoktur. Bu âyeti kerime, Müslümanlardan günahı kaldırmaktadır. Çünkü Müslümanlar, bunun câhiliyetin ihdası ve fiili olduğu. Safa ile Merve arasında sa'y etmenin günah olacağı düşüncesindeydiler.

"Her kim hac veya umre niyetiyle Beyt'i ziyaret ederse, tavafi bunlarla yapmasında ona bir günah yoktur." Bu âyet-i kerime. Safa ile Merve arasında sa'y etmenin Hanefî mezhebinde vacip olmasına ters ve zıd değildir. Çünkü bir iş hakkında bizim, "Onda bir günah yoktur," sözümüz, onun vâcib olarak itlâk edilmesini sahih kılar.

fiilinin aslı, babından gelmesinin sebebi. Tavaf eden kişiye gereken, tavaf konusunda tekellüf etmesi, zorluğa katlanması, bütün cehd ve gayretini tavafa harcamasıdır. Tavafda zorluk olduğu için, fiili, babından geldi.

"Ve her kim de gönlünden koparak bir hayır işlerse," 'nin aslı, kerhen yani, herhangi bir baskı ve zorlama olmadan, tav'an yâni isteyerek ve kendi arzusuyla bir işi yapmaktır. Denildi "Tatavvu", kişinin, herhangi bir zorlama ve baskı olmaksızın, kendi istek ve arzusuyla, Allah'a yaklaşıncı fiil ve ameller işlemesidir. kelimesi, nasb oldu. (Bu ikisebten biriyledir) "Tatavvu" kelimesi kendi nefsinde müteaddi bir fiili tazammun ettiği içindir.

"Tatavvu" kelimesi, teberru' etti, manâsına olduğu içindir. sözleri, teberru'etti, manasınadır. Sanki şöyle denildi Kim mutlak olarak, üzerine farz olmayan bir ameli severek yaparsa...

Harf-i cerr olan ^ düşmesiyle burada - kelimesi, nasb oldu. Çünkü bu cümlelerin tevili şöyledir: Ve kim büyük bir istekle isteyerek, hayır olarak Safa ve Merve'yi tavaf ederse.²⁸⁷

"Allah Şâkirdir" Demenin Manâsı

"Şüphesiz Allah (ecriyle meşkûr kılan) şâkir'dir,"

Yâni o kişiyi, ameliyle mükâfatlandıracaktır.

"Şâkir'in Allahü Teâlâ ile vasıflanması, taat eden kişiye sevâb vereceği ve onu mükâfatlandıracağı manâsına olmak üzere mecâzî'dir.

İbni Temcîd, Haşiyesinde şöyle buyurdular: Allah'tan şükür, Allah'ın kulundan razı olduğu manâsına, mecazidir. Sevap vermek, rızânın lâzımı (gerekliliğidir.) Rızâ, şükürün melzûmudur. Şükür, rızâ manâsına mecazîdir. Sonra, şükürde mecazî olarak bulunan rızâ manâsından, ikinci mertebede mecaz olarak, sevâb manâsına geçildi. Böylece şükür, sevâb vermek manâsında kullanıldı. "(Allah) alîm'dir."

Allah, tatavvu, yâni nafilâ ibâdet yapan kişiyi ve o ibâdeti yapmaktaki niyyetini hakkıyla bilmektedir.

Bu âyeti kerimede, farzlara olduğu gibi, nafilâlere de teşvik vardır. Bir nafilâ ile gelen, bir nafilâ ibâdeti yapana Allah şâkir ve alîmdir. Onun amelinin karşılığını kat kat verecektir. Peki bir nafilâden daha fazlasını yapana Allah, nasıl muamele edecektir?...

Oruç ile nefsin kahredilmesi tahsil edilir.

Zekat ile o kişi tezkiye edilir, malı temizlenir.

Namaz ile ruhanî bir miraca çıkılır.

Hac ile vuslat elde edilir.²⁸⁸

Süfyân-I Sevrî'nin Haccı

Süfyân-ı Sevrî'den rivayet olundu. Süfyân-ı Sevrî buyurdular: Bir sene hacca gitmiştim. Arafat'tan dönüp, o seneden sonra hac yapmama görüşündeydim. Hacılara baktım; esasına dayanmış yaşlı bir adam gördüm. O, beni

²⁸⁶ Bu hadisi şerif bâzt değişik lafızlar ile Ed-Dürrülmensür'da geçmektedir.

²⁸⁷ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/194-196.

²⁸⁸ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/196.

süzercesine uzun uzun bana bakıyordu. Ben ona:»

- "Esselâmü aleyke yâ şeyh! Ey yaşlı adam, Allah'ın selâmı senin üzerine olsun," diye selâm verdim. O da bana:

- "Ey Süfyân! Senin de üzerine olsun!." Ben hayretle ona bakarken; o konuşmasına devam etti. Bana:

- "Niyetinden dön!" dedi. Ben:

- "Sübhânellah! Sen benim niyetimi nereden biliyorsun?" dedim. O:

- "Rabbim bana ilham etti," diye cevap verdi. Ve şöyle devam etti:

- "Gerçekten ben otuzbeş defa hac ettim. Otuz beşinci haccımda Arafat'ta vakfede bulunuyordum, insanların şu zahmetine bakıp, Allahü Teâlâ hazretleri, onların ve benim haccımı kabul edecek mi, diye düşünüyordum. Ben bu düşünceye kalmışken güneş battı ve hacılar, Arafat'tan Müzdelife'ye indiler. Benim yanımda kimse kalmamıştı. Gece karardı. O gece uyudum. rüyâm'da şöyle gördüm. Sanki gerçekten kıyamet kopmuştu. İnsanlar, haşır olmuşlardı. Amel defterleri uçuşuyordu. Mizan kurulmuştu. Sırat ortaya konmuştu. Cennet ve Cehennemin kapıları açılmıştı. Cehennemin şöyle dediğini işittim:

- "Ey Allahım! Hacıları benim sığağımdan ve soğuğumdan koru!" diyordu. Bunun üzerine Cehenneme şöyle nida geldi:

- "Ey Ateş! Hacılardan gayri için de dua et, çünkü onlar, çölün susuzluğunu ve Arafat'ın sıcaklığını tattılar. Bundan dolayı onlar, kıyametin susuzluğundan muhafaza olundular (bu gün onlara susuzluk yok) ve onlar, şefaate nail oldular, şefaate ermenin zevkini tattılar. Zirâ onlar, canları ve mallarıyla benim rızâmı talep edip aradılar."

Şeyh buyurdu:

- "O anda ben uyandım. İki rekat namaz kıldım. Sonra yine uyudum. Aynı rüyâ'yı aynı şekilde yine gördüm. Bu rüya rahmânî mi yoksa şeytanî mi, diye düşünüyordum ki, bana:

- "Hayır! Belki bu rüya rahman olan Allah tarafındandır. Sağ elini uzat!" denildi.

Ben de sağ elimi uzattım. Bir de baktım ki, avucumda bir mektub: Şöyle yazılıydı:

Her kim Arafat'ta vakfe yapar ve Beytullahı ziyaret ederse, ben onu kendi ehli beytinden yetmiş kişi hakkında şefaatçi kılarım."

Bu hadiseyi bize aktaran, Süfyân-i Sevrî hazretleri buyurdular: "O zât o mektubu bana gösterdi ve ben de okudum." Sonra Şeyh efendi buyurdular:

- "O zamandan beri her sene haccettim. Ta ki, bu şekilde yetmiş üç haccım tamam oldu." Bu hadise, "Zühretü'r-Riyâz" isimli kitabta zikredildi. (1/263)²⁸⁹

Kalb İlede Kabe'ye Yönelmek Lazım

Eşbâh ve nezâirde buyuruldu: Müslümanların kendisinden faydalanacakları rabita binalarını inşâ etmek yani, kervansaraylar ve islâm ülkesinin hudutlarını bekleyenlerin irtibat yerlerini ve hayır kurumlarını yapıp, müslümanların faydasına sunmak, ikinci hacdan yâni nafiile hac'dan daha faziletlidir. Nafiile hac nafiile sadakadan daha faziletlidir. Farz olan hac, anne ve babaya itaat etmekten daha evlâdır. Ancak nafiile hac böyle değildir.

Zengin haca, fakirin haccından daha faziletlidir. Çünkü fakir kişi, farzı Mekke'de edâ eder. Onun gidişi nafiiledir. Farz'ın fazileti, nafiilenin faziletinden daha üstündür.

Akıllı kişi, Allah'ın beytine yâni Kabe'ye yönelir ve onu ziyaret eder. Eğer mal bakımından Kabe'yi ziyaret etmeye musâit değilse, himmet ve haliyle musâit olmalıdır. Yâni düşüncesi, gayreti, hali ve kalbiyle Beytullahı ziyaret etmelidir.

Muhakkak ki, Beytullahı ziyaret etmede en önemli şey, kişinin sâdece kalıbı ile değil, kalbi ile manen Kabe'ye yönelmesidir. Mesnev'de buyuruldu: Sen nice yollar yürüdün de gül biçemedin.²⁹⁰

Te'vilât-I Kâşâniyye'den Tasavvuf? Manâlar

Te'vilât-ı Kâşâniyye'de buyuruldu:

"Hakikat, Safâ" kalbin varlığıdır.

Ve Merve," nefsin varlığıdır.

"Allah'ın şeâirindendir" Allah'ın dininin ilânından ve onun kalbî ibâdet yollarındandır; yakîn, tevekkül, rızâ ve ihlâs gibi... Ve nefsi menâsiktendir; Sabır, şükür, zikir ve fikir gibi.. "Beyt'i ziyaret ederse," Yanî zatî olan vahdet makamına baliğ olur ve zatî olan küllî fena ile İlâhî huzura dahil olursa, demektir.

"Veya umre," Müşahede makamına baliğ olduktan sonra. Celâl ve Cemâl sıfatlarının tecellisinin nuruyla, O hazreti Tevhîd sıfatı ve fena ile ziyaret ederse...

"Bir günah yoktur," yâni zorluk yoktur. "Onun üzerine," Yâni bu takdir de ona: "Bunlar ile tavafı yapmasında," Yâni ikisinin makamına dönmesinde, ikisinin arasında tereddüt eder. Renkli olan vücûdundan dolayı değil. Belki o vebal ve günahtır. Fenâ'dan sonra temkin ânında kendisine hibe edilen Hakkânî vücûd ile tavaf eder. İşte bundan dolayı, günah nefyedildi. Çünkü bu varlıkta, birincisinin tersine vüs'at ve genişlik vardır.

²⁸⁹ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/196-198.

²⁹⁰ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/198.

"Her kim de gönlünden koparak bir hayır işlerse," Yâni kalb makamında, bir hayır teberru eder; tekmil. mükemmelleştirme, talim, irşâd ve mahlûkata şefkat babında iyilikler yapar ve ahlâk babında da, birr (iyilik), takva, zaiflere ve miskinlere yardım ve himmetleri tahsil eder. Ve nefis makamında ise, fenâ'dan sonra beka halinde seyr ü sülûk'da kemâle erdikten sonra, yüksek himmetleri tahsil etmektedir.

"Şüphesiz Allah (ecriyle meşkûr kılan) şâkir'dir," Onun ameline, çok sevab vermekle onu meşkûr etti.

"(Allah) âlîm'dir." Muhakkak ki o, eşyada tasarruf etme babında. Allah'ın adı ile hareket etmelidir. Telvîn, reнге girmek, ibtilâ ve fetret babında olmamalıdır. Kâşânî'nin sözü burada bitti.

Ey zâtı gizli, atâ ve ihsanı hissedilene

Sen su gibisin, biz ise, el değirmeni gibiyiz.

Sen rüzgârın biz ise toz. Rüzgâr tozu aşıkâr olarak gizler.²⁹¹

Allah'ın İndirdiğini Gizleyenler Melundurlar

İndirdiğimiz beyinâtı ve ayn-ı hidâyet olan ayetleri, insanlar için biz, Kitâb'ta beyan ettikten sonra gizleyenler, muhakkak ki onlara, Allah lanet eder, lanet şanından olanlar da lanet eder.1S9 Ancak tevbe edip, hâli düzeltip, hakkı söyleyenler başka... Ben onlara bağışlarım; öyle rahîm - tevvâbım ben...160

Amma ayetlerimizi inkâr etmiş ve kâfir olarak can vermiş olanlar: İşte Allah'ın laneti, meleklerin laneti, insanların laneti hep onların üstüne...161 Ebediyyen onun altında kalırlar. Ne azapları hafifletilir, ne de kendilerine göz açtırılır...162

Her halde hepinizin ilâhı bir İlah... Başka ilah yok; ancak O... 0, rahmânü'r-rahîm...163

"0 gizleyenler,"

Bu âyet-i kerime, yahûdîlerin reisleri (başkan ve ileri gelenleri) veya ahbârı (yahudî din alimleri) hakkında indi. Ve dinî ahkâm'dan herhangi bir şeyi gizleyen herkes hakkında indi. Bu akla en yakın olanıdır.. Çünkü, lafzı âm olan bir âyetin hükmü de umûmî olur. Sebebinin husûsî olması, hükmünün umûmî olmasına manî değildir.

Kendisine İhtiyaç olduğu halde ve ortaya çıkarılıp izhâr edilmesi için gerekçe bulunduğu halde, bir şeyi kasten gizlemektir. Ve davet edicinin onun izhârına husulüdür. Bu ise (yâni gizlemek)

1-Bazan, sırf ahkâmı örtmek ve onu gizlemekle olur. 2-Bazen de yerine başka bir şeyi koyup onu izâle etmekle olur. Yahûdîlerin Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin Tevrâtta geçen vasıflarını ve diğer dinî hükümleri değiştirmeleri bu şekildeydi. "Bizim indirdiğimiz şeyi," halbuki onlar: "Beyyinâtan..."

Yâni açıklayıcı âyetler olup, Muhammed Mustafa (s.a.v.) hazretlerinin vasıfları ve peygamberliği, recim üzerine, kıblenin Mescd-i Harama değişmesi ve helâl haram hakkında ilâhî hükümlerdir.

"Ve ayn-ı hidâyetir."

Yâni Muhammed Mustafa (s.a.v.) hazretlerinin vasıfları ve peygamberliğinin künhüne iman etmenin ve tabi olmanın farz olduğunu bildiren ve hidâyete delâlet eden âyetlerdir. harfi cerri, fiiline taalluk etmektedir.

"Biz onu beyan ettikten sonra,"

Yâni biz onu hulâsa edip, açıkladıktan sonra onu gizleyenler. "insanlar için." Hepsine, sâdece gizleyenlere değil. 'Kitap'ta," Yâni Tevrâtta. Bu, aynı zamanda onlara, âyetleri izah etmeleri için bir tenbih ve uyarıdır. Onlardan her birine, şüphesiz ona kavuşması cihetinden bu gereklidir.

İbni Şeyh, haşiyesinde şöyle buyurdu: Ayet-i kerime geçen; "Beyyinâf'dan murat, Allahü Teâlâ hazretlerinin peygamberlere indirdiği kitaplar ve vahiydir. Aklî deliller değildir. "hidâyet" kavli-i şerifinin altına ise, aklî ve naklî deliller girer.

Allahü Teâlâ hazretlerinin, hidâyet hakkında: Biz onu açıkladıktan sonra, yâni biz onu kitabta beyan ettikten ve hulâsa ettikten sonra," buyurması ise, ikisinin birleşmesini, yâni bir anda olmasını gerektirmez. Çünkü atf, lafızların değişikliği içindir. Açıklanan şeyin kitapta ve onun vahiy yoluyla olması caiz olduğu gibi; (1/264) beyyinatın kendisinde istifâde edilen faydalı bir yoldan da olması (insanlara gelmiş olması) caizdir.

"İşte onlara," yâni bu sıfat ehli olan kişilere,

"Allah lanet eder,"

Yâni onlar hakkı gizledikleri için, Allah onları, rahmetinden uzaklaştırıp, dergâh-ı izzetinden tard edip kovar. "lanet şanından olanlar da lanet eder;"

Lanet okuyan herkes, o hakkı gizleyip gerçeği söylemeyenlere lanet eder. Yâni, melekler, insan ve cinlerin mü'minleri onlara beddua ederler, demektir.

İbni Mesûd (r.a.) hazretlerinden rivayet olundu: Bir adam, bir arkadaşının kötü bir iş yaptığını zannederek ona lanet etse, o lanet hemen semâya yükselir. Lanet edilen kişi, lanete layık bulamayınca, söyleyene döner. Onu da layık bulamayınca. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin Tevrâtta, vasıflarını saklayan ve onun hak peygamber olduğunu bildiği halde bu gerçeği gizleyen yahûdîlere gider."

Lanet ediciler, yahutta hayvanlar ve haşerelerdir. Onlar yâni canlılar, Allah'a isyan eden kullara lanet ederler ve: "Allahim! Adem oğullarının isyankârlarına lanet et! Çünkü onların uğursuzluğu sebebiyle bereketten yoksun bırakıldık, yağmurumuz kesildi," derler.²⁹²

²⁹¹ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/198-199.

²⁹² İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/200.202

Halkı Sapıtmaktan Tevbe Etmenin Şartları

"Ancak tevbe edenler müstesna...Beyyînât ve hakkı gizlemekten ve diğer tevbe gerektiren amellerden vazgeçip tevbe edenler hariç...

Bu istisna, "İstisnâ-i Muttasî"²⁹³dir. Müstesna minh. "onlara lanet eder." fülindeki zamirdir.

"Ve hali düzeltenler," Yâni, bozduklarını düzeltenler hariç, demektir. Çünkü tevbeden sonra kişi, ifsat edip bozduklarını mutlaka düzeltmelidir. Meselâ; başka birini dinî konularda eğer şüpheye düşürmüştü, mutlaka onun şüphesini izâle edecek olan doğruyu beyan etmesi gerekir. Yâni, bozduklarını düzeltmeli ve sonra da mutlaka, gizleme fiilinin zıddını işlemelidir. Kitmân yâni gizlemenin zıddı ise beyândır, açıklamadır. Bunu Allahü Teâlâ şöyle beyan ediyor:

"Ve hakkı beyân edip söyleyenler (hariç)..." Yâni Allahü Teâlâ'nın kitaplarında beyân ettiği şeyleri söyleyenler hariç, demektir.

Bunları yapanların tevbeleri elbette tamam olur. Bu âyeti kerime, fikrî günah işleyen, düşünce suçu işleyip, halkı sapıtan, âlim, mütefekkir, yazar ve düşünce adamlarının yapmış oldukları bu tarz günahlarının affı için neler yapmaları lazım geldiği ve neleri terketmeleri gerektiğine delâlet etmektedir.

"İşte onlara, ben bağışlarım/"

Yâni bu tevbe edenlerin tevbesini kabul eder, rahmet ve mağfiretini onların üzerine saçarım, onlara rahmet ve mağfiret ile muamele ederim.

Çünkü tevbe, Allahü Teâlâ hazretlerine isnâd edildiği zaman, yani: denildiğinde, Allah onların tevbesini kabul etti. veya Allah onların tevbesini kabul eder, manasındadır. Tevbe'nin kabulü, mağfireti tazammun eder, ilâhî rahmeti icap ettirir. Yâni tevbe eden kişiden azabın kaldırılmasını icap ettirir.

"Ve tevvâb'im rahîm'im ben." Yâni tevbeleri kabul etmede mübalağa eder ve rahmeti neşrederim. İslâm düşmanlarından yaşayanlara lanet okunma zikredilince, ölenlerine de lanet okunma zikredilerek şöyle buyuruldu:²⁹⁴

Lanet

"Amma ayetlerimizi inkâr edenler,"

Yâni, küfür ve inkâra devam edenler, tevbe etmeyip. gerçekleri gizlemeyi sürdürenler...

"Ve kâfirler olarak ölenler/"

Yâni Küfürleri üzerine isrâr ederek, ilk hallerini değiştirmeden devam edenler (yok mu?): "işte onlar," bilistikrâr sayılanlar...

"Allah'ın laneti, meleklerin laneti, insanların laneti hep onların üstünerdir."

Onlar ebedî olarak lanete mahsusturlar. Yaşarken ve ölümlerinde onların üzerinde ebedî lanet vardır.²⁹⁵

Kıyamet Gününde Kâfirler Birbirlerine İânet Edecekler

Onlara İânetiyle lanet edenler, mü'minlerdir. Çünkü., nasdan murad mü'minlerdir. Zirâ gerçek manâ'da insan olanlar mü'minlerdir. Zirâ insanlıktan sâdece ve sâdece mü'minler faydalanmaktadırlar.

Kâfirler ise, hayvanlar gibidirler. Hatta belki hayvanlardan daha sapık bir yolda ve dalâletin içindedirler. Allah katında onların itibar ve değerleri yoktur. Veya burada geçen, nas, yâni insan kelimesi umûmîdir. Çünkü kâfirler de' kıyamet günü birbirlerine lanet edeceklerdir.

Kıyamet gününde Allah, kâfirlere lanet edecektir.

Melekler, lanet edecektir.

İnsanlar yâni mü'minler lanet edecektir.

Zalimler, zâlimlere İânet edecektir.

Kendisi zâlim olduğu halde, zâlimlere İânet eden kişi, kendi nefesine zulüm etmiştir.²⁹⁶

Melunların Azabları Hafifletilmez

"Ebediyyen onun altında kalırlar;"

Bu cümle de ki, zamirden hâl'dir. Yâni lanette daimî o-larak kalırlar demektir. Çünkü onlar Cehennem ateşinde

²⁹³ İstisnâ, bir hükmü mâ kabünden ayırmaktır. Ayrılan, "müstesna" denir. Mâ kabline yani bir öncekine de, "müstesna minh" denir. Müstesna eğer. Müstesna minh'in cinsinden olursa, o istisnâ'ya "İstisnâ-i muttasıl" denir. Eğer müstesna müstesna minh'in cinsinden olmazsa, ona "istisnâ-i munfasıl" veya "istisnâ-i munkatf" denir. Burada tevbe edenler, kendilerine lanet okunan kişilerin cinsinden oldukları için burası, istisnâ-i muttasıl'dır. Daha geniş bilgi için nahivde. İstisna babına bakınız.

²⁹⁴ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/202-203.

²⁹⁵ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/204.

²⁹⁶ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/204.

muhalleddirler. Onlar Cehennemde ebedî kaldıkları gibi, ebedî olarak Allah'ın rahmetinden de uzaktırlar.

"Onlardan azab hafifletilmez."

Bu cümle, kâfirlerin azablarının çokluğunu ifâde etmek için istinaftır. Küfürlerinin kemmiyeti ve habisliğin çokluğu haysiyetiyle azablarının keyfiyetinin beyânıdır. Yâni üzerinden azab, kaldıramayacağı gibi hafifletilmez de. "kendilerine göz de açtırılmaz."

1- babından geliyor. Mühlet, te'cîl, te'hîr manasındır. Yâni onlara, tekrar dönüş, tevbe ve mazeret için mühlet ve süre verilmez. Onlar devamlı ve sürekli azab olunurlar. Azabın her bir çeşidi diğerine bitişmektedir. Azab esnasında bile dinlenmeleri olmaz, bir saat bile, azapları geciktirilmez.

2- manasındır. Yâni onlar, mazerette bulunmaları için, beklenilmezler.

3- görmek ve bakmak manasındır. Yâni onlara rahmet nazarıyla bakılmaz, demektir.²⁹⁷

Kâfirlerin Ebediyyen Cehennemde Kalmalarının Hikmeti?

"Onlar ebediyyen onun altında kalırlar, buyurularak, Cehennem ateşinde ebedî kalacakları beyân edildi. Çünkü onların niyetleri, yaşadıkları müddetçe putlara tapmaktı. Eğer yaşasalardı ebediyyen putlara tapacaklardı. Onun için onların ebedî azab ile azablanmaları caiz oldu.

Amma ateşte değişik derekeler vardır. Onların Cehennemdeki derekeleri yâni yerleri, kötü halleri ve küfürlerinin şiddetine müsâvî yâni eşdeğer olarak değişir. Şiddetli küfür, Cehennemin derekelerinde şiddetli azaba döner. Çünkü onların niyetleri, amelleri gibi değişiktir.

Kâfirlerin (dünyâda yaşadıkları kısa ömürleri ve küfürlerine karşılık) ebedî azapta kalmalarının hikmeti: Kâfirler, kötü itikad ve inançlarıyla, Allahü Teâlâ hazretleri hakkında kötü düşündüler ve ebediyyen Cennetten mahrum olup, daimî olarak Cehennemde kalmaları vacip oldu.

Ne güzel buyuruldu.

Sefîhlere edep ve terbiye faydalıdır.

Nicelerin kötülüğünü ise, ancak ölüm şerbeti defeder. (1/265)²⁹⁸

Yahudilerin Hakikatı Gizlemelerinin Sebepleri

Yahudilerin, hakikatı gizleme ve diğer fiillerinin sebebi, riyaset (liderlik) ve dünyâyı sevmelerindedir. Çünkü onlar, hakikatı kabul edip müslüman olurlarsa, halkın alt tabakasından elde ettikleri maddî imkânların, yiyeceklerin ve rantların ellerinden gitmesinden korktular. Varacakları yer Cehennem olduğu zaman, tabii, kazandıkları şeyler onlara hiçbir fayda sağlamaz. Onların varacağı yer Cehennem olacak, dolayısıyla, ne kazanırlarsa kazansınlar, riyaset (başkanlık ve liderlik), halkı sömürmek, rant elde etmek, maddî imkanlara sahip olmak gibi sahip oldukları şeylerin hiçbiri onlara bir yarar getirmeyecektir.²⁹⁹

Balık Avlama Hikâyesi

Haberde geldi: Eski zamanlarda bir mü'min ile bir kâfir balık avlamaya gittiler. Kâfir kendi ilahlarını anıyor ve balık tutuyordu. Hatta bu şekilde çok balık tuttu. Mü'min, Allah'ı zikrediyordu, ama balık adına hiçbir şey onun ağına gelip düşmüyordu. Sonra güneşin batışı sırasında, bir balık ona isabet etti. Balığı çekti fakat balık ağdan kurtulup yine suya düştü. Akşam oldu. Eve döndüler. Mü'minin eli boştu. Yanında hiçbir şey yoktu. Kâfir ise, ağını doldurmuştu.

Mü'minin üzerine müvekkel olan melek, bu duruma özüldü. Bu müvekkel melek daha sonra göğe çıktığında, mü'minin Cennetteki makamını gördü. Kendi kendine:

-"Vallahi! O mü'minin gelip varacağı yer burası olduktan sonra ona isabet eden hiçbir şey ona zarar vermez" dedi. Müvekkel melek, kâfirin de Cehennemdeki yerini gördü. Onun için de:

-"Vallahi! O kâfirin düşeceği yer bura olduktan sonra, dünyâda ona isabet eden hiçbir maddî fayda artık ona hiçbir şey sağlamaz," dedi. Şerhü'l-Hutab isimli kitapta da böyle beyan edilmektedir.

Gaflet içinde geçen güzellikler için, bülbül vuslata kavuşmak için etmektedir.

Bu ne devlettir ki, ona hep hasetçiler, onun hasedini kaldırmaktadır.

İsyan edenler. Cehennem azabını hakikâtiyle bilmiş olsalardı, günah ve isyanları asla irtikab etmezlerdi. Bir delikte zehirli bir yılanın olduğunu bilen kişinin, elini o deliğe sokması nasıl ki imkansız ise, Cehennem azabına inancı tam olan kişinin de ateşten ve azaptan dolayı asla isyan irtikâb etmez.³⁰⁰

Belâ, Reis Ve Mürşidlerin, Zulüm Ve Dalâletinden Gelir

²⁹⁷ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/204-205.

²⁹⁸ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/205-206.

²⁹⁹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/206.

³⁰⁰ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/206-207.

Bil ki, yahudî ahbân (yâni din âlimleri) ilimlerinden faydalanmadıklarından sapıttılar, kendileri dalâlete düşükleri gibi halkı da sapıtıp dalâlete düşürdüler. Bu sebeple Allah, onları rezil ve rüsvây etti, onlara lanet etti. "Hâlîsa" isimli kitapta zikredildi:

"Bir kavim kendi zulüm (ve günahlarıyla) asla helak olmaz. Kavim ancak, idarecilerin, âlimlerin ve din adamlarının zulüm (ve günahları) ile helak olur."

Üftâde Efendi diye meşhur olan Şeyh (k.s.) hazretleri buyurdular:

"İrşâd hali de böyledir. Talebe ve muridlerdeki dalâlet ve fesat, onların müşidlerinin fesad ve bozukluğundan ileri gelmektedir. Müşid, sırât-ı müstakîm üzere oldukça. Allahü Teâlâ, talebe ve muridleri dalâlete düşmekten korur. Belâ, bir kavme ancak reislerinin fesatlığı sebebiyle iner."

Hikâye olundu:

Memnu olan ağaçtan, önce annemiz hazreti Havva yedi. Kendisinde bir şey meydana gelmedi. O ağaçtan babamız Âdem Aleyhisselâm yiyince. Cennetten çıkarılma hadisesi meydana geldi.

Riyaset erbabına yazıklar olsun! Yazıklar olsun onlara ki, nefislerine zulmettiler ve zulümleri başkalarına tecâvüz etti. İşte bu zâlimler. Cehenneme gireceklerdir. O kesik ve hicran ateşidir. Cehennem Allah'tan ve rahmetinden uzaktır. Ailahım! Bizleri muhafaza et! Amin.³⁰¹

Allah Birdir

'Her halde hepinizin ilahı...

Bu hitab umûmîdir. Bütün insanlardır. Yâni ibâdete müstahak olan.

"Bir ilâh'tır."

O, ulûhiyette tek ve ortağı bulunmayan ilâhtır. Ondandır başkasının "İlâh" adı ile isimlenmesi sahih ve doğru değildir. Ondandır başka ma'bud yoktur. kelimesi, mahzûf mübtedanm haberidir. de onun sıfatıdır. O hakikatte haberdir. Çünkü o bir çok faydalan ihata etmektedir. Görmüyor musun, eğer o makabli üzere taksir edilse bir fayda ifâde etmez.

"başka ilâh yok; ancak o..."

Burası, Allah'ın vahdâniyyetini takrir edip, zihinlere iyice yerleştirmek ve, varlık âleminde başka ilâh da var ama, ibâdete müstehak değil, vehmini ortadan kaldırmak içindir. Yâni Allah'ı böylece tanıyın. Daima ona ibâdet edin. Ondandır başkasından bir şey isteyip ummayın ve Allah'tan başkasından korkmayın. Ancak ve ancak ona ibâdet edin.³⁰²

O Kelimesinin Allah'a İsim Oluşu

Buradaki yâni "Ondandır başka ilâh yoktur." Cümlesinde istisna olan jS isimden bedeldir; mahalli üzerine değil... Çünkü mahalli ibtidâ üzere merfudur. Haber ise mahzûfdur. Yâni: Bizim için Allah 'tan başka ilâh olacak bir bir ilâh veya varlık içinde ondan başka var olacak biri yoktur, demektir.

Bil ki, isimler, iki kısımdır.

1-İsm-i zahir.

2-İsm-i zamir.

Zamir isim olan bir kelimenin zamir oluşu, onun bir isim olmasını nefyetmez. Yâni bir kelime zamir olduğu halde isim olabilir. İmam Fahreddin Râzî (r.h.) Tefsiri kebirinde bu kelimenin yâni 'J* 'nin isim oluşunu tahkik etti. Oraya bakılsın.³⁰³

Hakikat ehline göre ise, (O) kelimesi, mahza isimdir. İster müzhâr (zahir isim) olsun, ister muzmâr (yâni zamir olsun) müsavidir. Bundan dolayı lam-i tarif ile: "Ona mahsus başlıklı konuya bakınız. âlem," denilir. Bunu anla ve böyle bil! Gerçekten bu bilgi sana fayda verir. (1/266)³⁰⁴

Vazife Ve İbâdette Timur Gibi Ol

Mesnevîde buyuruldu:

Nefsin hevâ ve hevesinden ne vakit kurtulacaksın? Seni hüviyetin cami olmayınca sen hüviyeti ilâhiyeden sâdece lafzına kani oldun.

Sıfat, nâm ve isimden ne doğar? Hayâl doğar ve hayâl visâl'e delil ve klavuz olur.

Sen hiç bir delilin medlûlsüz olduğunu gördün mü? Cadde olmayınca yolcu olmaz.

Hiç hakikatsiz ve musemmâsız bir isim gördün mü? gül ve çiçeği terkip eden telaffuzuyla hiç gül ve çiçek açılır mı?

ismi okudun mu yürü müsemmâ'yı ara! Nehir ve suda balığı Felekten bil, nehirden değildir.

³⁰¹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/207.

³⁰² İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/207-208.

³⁰³ Tefsiri Kebir, c. 4, s. 176,

³⁰⁴ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/208-209.

Eğer bu harfler ve isimlerden çıkmak istersen haberdâr ol. Kendini önce manevî nurla nurlandır. Timur³⁰⁵ gibi... (İbâdetleri ve vazifeyi yerine getirmede Timur gibi ol...) Timurlenk'ten renksiz ol. Meşru riyâzata devam ederek, Pir Celâl ol

Makbul olmayan vasıflardan kendini temizle ki beşeriyet tozundan kendini arınmış göresin.

Tâ peygamberlerin ilmini kalbinde, kitapsız, üstadsız ve ezbersiz göresin. Bu vasıtasız ilimdir..., Yâni ilmi ledün...

"O, rahmânü'r-rahîmdir." O, bütün nimetler için mevlâdır. Nimetlerin usûl ve furû'unu verendir. Yâni, nimetlerin aslını ve bunlara bağlı şeyleri veren O'dur. O'ndan başka hiçbir şey bu sıfatlan almaya layık ve müstahak değildir. Zîrâ her şey, aynı nimettir veya kendisine nimet verilen aciz bir varlıktır. Bunlardan, O'dan başkasının ibâdete layık olmadığı sabit oldu. ibâdete müstahak olmayan ise asla "İlâh" olamaz.

"O, rahmânü'r-rahîmdir." Kavlı-i şerifi, Allah'ın vahdaniyyetine yani, birliğine delâlet eden bir hüccettir. ³⁰⁶

İsm-i A'zâm

"O, rahmânü'r-rahîmdir." kavlı-i şerifi, aynı zamanda ismi A'zâm'dır. ³⁰⁷

Esmâ binti Yezid (r.a.)'dan rivayet olundu. Buyurdular ki, ben Rasûlüllah (s.a.v.) hazretlerinin şöyle buyurduğunu işittim:

iki âyette İsm-i A'zam vardır. Onlar:

1 - Âyetiyle, Âli İmrân sûresinin başı olan:

2 - "Elif, Lâ, Mîm... Allah, başka İlâh yok, ancak O vardır. O Hayy'dır, O Kayyum'dur. ³⁰⁸

Başka bir rivayette şu âyet de vardır: ³⁰⁹

3 - "Allah... başka İlâh yok, ancak O vardır. O Hayy'dır, O Kayyum'dur. ³¹⁰ Âyetleridir. ³¹¹

Allah'ın Birliğine Delil

Sebeb-i Nüzul

Denildi ki: Müşriklerin, Kâbenin çevresinde, üçyüz altmış (360) putları vardı. Bu âyeti kerimeyi işittikleri zaman taaccüp ettiler, şaşılar ve şaşkınlıkla şöyle dediler:

"Bir tek ilâh nasıl olur da, bütün insanlara yetip işlerini görür? Eğer Muhammed (s.a.v.) ilâhının birliğinde sâdik ise, bize bir âyet getirsin de o âyetle, Rabbinin bir ilâh olduğunu biz de bilip onu tasdik edelim?" Müşriklerin bu konuşmaları üzerine şu âyeti kerime nazil oldu:

"Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde, insanlara yarar şeylerle denizde akan gemide, Allah'ın yukarıdan bir su indirip de onunla arzı -ölmüşken- diriltmesinde, diriltip de üzerinde deprenen hayvanâtı yaymasında, rüzgârları değiştirmesinde, gök ile yer arasında müsahhar bulutta, şüphesiz hep bunlarda, akıllı olan bir ümmet için elbet Allah'ın birliğine âyetler var. ³¹²

³⁰⁵ Timurlenk, Tarihin en büyük cihangirlerinden biridir. Babası Moğol Barlas aşireti reislerinden Emir Turgaya, annesi Tigin Hatundur. 1336 tarihinde Keş kasabasında doğdu. Âlimleri ve eviyâ'yı seven babası, oğlunun akli, nakli ilimler ve askerî bilgiler için özel hocalar tuttu. Timur Han Çin'e ve Delhiye kadar bütün Asyayı, Irak, Suriye ve İzmire kadar bütün Anadolu'yu hükümünün altına aidi. Kaderin bir cilvesi olarak, Yıldırım Bayezid Hanı mağlup etti. Timurlenk, islâm dinine ve Müslümanlara en büyük hizmeti o günlerde halk arasında yayılmaya çalışılan "Hurufilik" adındaki sapık cereyanı söndürmesidir. Allah, din, kitap, peygamber, namus ve aile mefhumunu tanımayan hurufiliğin kurucusu Fazlullah Hurufiyi öldürttü. Timurlenk, Taftazanî ve Seyyid Şerif Curcânî Hazretleri gibi büyük alimlerin meclislerine gider, onlardan nasihat alırdı. Allah dostlarına çok bağlı bir insandı. Bir gün Buhârâ caddesinde geçerken Şah-ı Nakşî Bend Muhammed Behâuddin Hazretlerinin hânegâhının halılarının temizlenmekte olduğunu öğrenince, oraya koştu. Tozları yüzüne sürdü. "Belki Allah dostlarının ayak tozları hürmetine Cenab-ı Allah bana yardım eder" diye.... 200.000 kişilik bir ordu ile Cin seferine giderken 14D5 tarihinrlp vpfat ptti.

³⁰⁶ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/209-210..

³⁰⁷ İsm-i A'zam, okunduğu zaman, duaların kabul edildiği isim demektir. Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmaktadır:

Allah'ın ismi azamî yani kendisiyle dua edildiği zaman, duaların kabul edildiği en büyük isim, şu üç sürenin içindedir. Bakara, Âli İmrân ve Tâhâ sûreleridir." İbni Mâce: 3846

³⁰⁸ Âli İmrân: 3/1-2

³⁰⁹ Müsned-i Ahmed: 26329

³¹⁰ Bakara: 2/255

³¹¹ Tirmizi. 3400; Ebû Davud. 1278;

İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/210.

³¹² İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 2/211.